Politička pozadina slučaja "Jovanjica"

PRIVREDNIK, POLICAJAC, BRAT, MINISTAR

Privođenje Brana Mićunovića

BORBA ILI PRIZNANJE PORAZA

BiH 4,70 BAM; Hrvatska 25 HRK; Makedonija 175 MKD; Crna Gora 2,50 EUR; Slovenija 3,50 EUR cena 250 RSD

01567

9 770353 802002

VREME

broj 1567

14. januar 2021.

LIČNOST GODINE: PAVLE PETROVIĆ

NISAM VAŽAN JA, VEĆ FISKALNI SAVET

Tu smo da sačuvamo bezbednost, kako bi svet nastavio da se kreće!

COVID SHIELD
TÜV AUSTRIA

Od trenutka izbijanja pandemije prioritet poslovanja kompanije EKO postala je bezbednost svih zaposlenih, saradnika i kupaca. Osim neophodnih koraka preduzetih kako bi se povećala zaštita ljudi, kompanija EKO je ispunila sve propisane uslove i dobila **Covid Shield sertifikat („Excellent level")** za svoje industrijske objekte u zemljama u kojima postoje, kao i kancelarijske prostorije uključujući i Srbiju. EKO Serbia je sertifikat dobila za objekat upravne zgrade u kojoj se obavljaju njeni administrativni poslovi i tako je postala prva kompanija u zemlji koja je dobila ovaj inovativni sertifikat.

Kompanija EKO Serbia svakog dana ulaže napor kako bi nastavila da i u izazovnim uslovima neometano pruža svoje usluge svim svojim potrošačima. Kako bi svet nastavio da se kreće.

EKO

VREME

BROJ 1567
14. januar 2021.

04 Ličnost godine – Pavle Petrović

10 Politička pozadina slučaja Jovanjica: Privrednik, policajac, ministar, brat

14 Inflacija državnih udara: Zemlja Ilije Čvorovića

16 Crna Gora: Privođenje Brana Mićunovića

19 Nuspojave: Kurir Bas u zemlji posledica

20 Vakcine: Koju ćeš izabrati?

22 Lični stav: Pet karakteristika Javne uprave za novo doba

24 **Hrvatska: Zemljotres i posledice**

26 Sa lica mesta: Petrinja

28 Matica i rasejanje: Srbi svi i svuda

31 TV Manijak: Sve pomalo...

32 Stari zanati, značaj psiho-socijalne podrške i rodni stereotipi: Od pohvale do podsticaja za više žena u biznisu

KULTURA

34 **Intervju: Ivana Bodrožić**

38 Premijere: *Tri sestre*

38 Intervju: Zoltan Puškaš

41 In memoriam: Dušan Jovanović (1939–2021)

43 Provetravanje: Nada je disciplina

SVET

44 **SAD: Juriš Trampovih pristalica na Kongres**

47 Kuda idu ljudi kao Tramp

49 Socijalna epidemiologija: Kako virus menja svet

MOZAIK

54 Baština: Kruna sa sedam hiljada latica

57 Gejming: Sajberpank na lomači

59 Navigator: Donald Tramp kao Čaruga interneta

60 Strip: Gunđalo

62 Vreme uživanja: Zec iz šešira

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

redakcija
Slobodan Bubnjević, Radoslav Ćebić, Sonja Ćirić (mozaik), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Marija Janković (foto), Milan Milošević, Uroš Mitrović, Vukašin Obradović, Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić, Nemanja Rujević, Nedim Sejdinović, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Bojan Stekić, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Slobodan Tasić;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković, Ivana Stanković;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

U pomoći unesrećenima nije bilo ni diskriminacije ni patologije – svi su pomagali svima, niko nikoga nije pitao za nacionalnost, tragedija je unela duh jednakosti, ne tako čest na ovim prostorima. Ali, politički potresi tek slede

BORIS RAŠETA

"...U tom ludilu njega nije spasila ili ubila niti jedna njegova druga ljudska karakteristika. Njegov identitet bio je sveden samo na (sasvim slučajnu) etničku pripadnost, i ja bih bila potpuno luda i slijepa da pristanem slijediti takvu politiku i takav pogled na svijet koji je nama uništio živote"

RAZGOVARAO: NEDIM SEJDINOVIĆ

Okupili su se u Vašingtonu na skupu "Spasite Ameriku" i krenuli u pohod na Kongres. Amerika je i dalje u šoku

SLOBODAN KOSTIĆ

Fotografija na naslovnoj strani: **Marija Janković**

NISAM VAŽAN JA, V

Fotografije: Marija Janković

...EĆ FISKALNI SAVET

"Ovih dana, sa raznih strana, poručuju mi da treba da dam ostavku. Ne bi mi to bilo teško, mogao bih lako da se sklonim pod nadstrešnicu Akademije i da se u miru bavim svojim istraživanjima. Ali, ne radi se o meni, već o instituciji i stvorenom ljudskom kapitalu koji bi se urušili"

"Poslednjih osam godina državne institucije Republike Srbije pod pritiskom Srpske napredne stranke su jedna za drugom odustajale od svoje Ustavom zagarantovane nezavisnosti i stavljale se pod kontrolu partijske centrale SNS-a. Trend je nastavljen i u protekloj godini. Jedina državna institucija koja se oduprla svim političkim naletima i sačuvala nezavisnost i integritet je Fiskalni savet pod rukovodstvom profesora emeritusa Ekonomskog fakulteta u Beogradu Pavla Petrovića. Pavle Petrović je, ne obazirući se na lične posledice, unapredio instituciju Fiskalnog saveta, sačuvao njegovu nezavisnost i ličnim primerom pokazao kako bi trebalo da se ponaša svako ko je stupio u državnu službu", piše u odluci uređivačkog kolegijuma nedeljnika "Vreme" da predsednika Fiskalnog saveta izabere za Ličnost godine 2020.

Izveštaji Fiskalnog saveta su za javnost – naročito za novinare – od 2011. godine i početka rada ovog tela bili dvostruko korisni. Sa jedne strane, bili su i jesu nepristrasan, argumentovan prilog o stanju javnih finansija. Sa druge, to su svojevrsni udžbenici o principima na kojima bi trebalo da se temelji država. Ili, kraće: na šta bi država trebalo, a na šta ne bi trebalo da troši pare građana, i zašto.

Kako su ove teme jedno od centralnih mesta propagande vladajuće stranke, tako su i napadi na izveštaje Fiskalnog saveta (koji su profesionalni i samim tim ne sadrže "zašećerenu" i "ružičastu" verziju stvarnosti) i ličnosti koje Savet vode postajali poslednjih nekoliko godina sve češći i bezobzirniji. A profesor Pavle Petrović je, kao predsednik Saveta, pred Skupštinom branio i ove izveštaje i ceo Fiskalni savet od niskih udaraca i optužbi koje su dolazile od poslanika vladajuće većine, isto onako kako su pisani i izveštaji – nepristrasno, precizno, argumentovano, nijednog trenutka ne zalazeći na teren politike.

To je strana profesora Petrovića koju je javnost mogla da vidi. Ovde, međutim, Pavle Petrović za "Vreme" govori o strani koja je do sada bila slabo poznata javnosti – o detinjstvu, majci, ocu, porodici, studentskoj pobuni 1968, propuštenim prilikama za uređenje države, saradnji sa Dragoslavom Avramovićem, prijemu u Srpsku akademiju nauka i umetnosti...

Ovo je njegova priča.

"Sa mladim saradnicima napravili smo instituciju koja traje već devet godina. Ona ima veliki kredibilitet u domaćoj javnosti, a i značajan međunarodni ugled. Treba da vidite te mlade ljude, svi ispod četrdeset godina, kako na ravnoj nozi, a često i superiorno, razgovaraju sa međunarodnim misijama"

DETINJSTVO

Kao malog čuvala me je baka Draga, očeva majka, koja je živela s nama. Bila je snažna žena, mnogo toga je u životu prošla, ali se nikad nije žalila. Otac je bio na nju. Pevala mi je, imala je divan glas, sećam se:

"Kreće se lađa francuska sa pristaništa solunska,

Lađa se kreće ima trem naiće švapski sumaren."

Moj deda, njen muž, prešao je Albaniju kao običan vojnik. Živeli su u Kragujevcu, gde je deda imao kamenorezačku radionicu. Čim su moj otac Dušan i njegov brat malo stasali, počeli su u njoj da rade. Ali tada, 1930-ih, bila je velika ekonomska kriza, pa su više bili bez posla nego što su radili. Posle nam je, sestrama i meni, otac pričao da mu je, uprkos svemu što je u životu doživeo – surovo ratovanje kao i neposredno učestvovanje u gotovo svim prelomnim događajima posleratne Jugoslavije – kao najveći strah ostao taj strah iz mladosti da će ostati bez posla.

Očeva porodica je bila velika, sedmoro dece, a baka je bila njen stub. Oktobra 1941. deda i najmlađi sin Ivan su streljani u Kragujevcu. Ivan je tada imao 17 godina i ležao je kod kuće bolestan. To je jedini put da sam ja čuo da se baka žali i prebacuje sebi što ga nije sklonila i sačuva-

la. Posle je baka, sa ćerkama, bila u logoru Banjica, dok je moj otac, sa 27 godina, dizao ustanak u Šumadiji. Ime Pavle sam dobio po partizanskom imenu svoga oca.

Majka Vuka je između dva rata došla kod svog teče u Beograd, iz Gornjeg Milanovca. I njen otac je prešao Albaniju – ni tog dedu nisam nikad upoznao. Majka je završila čuvenu Drugu žensku gimnaziju u Beogradu i počela da studira englesku književnost neposredno pred rat. Na početku okupacije, uhapsila ju je specijalna policija zbog njenih ideja i delanja. Spasao ju je teča, pre nego što je Gestapo preuzeo specijalnu policiju.

Posle rata se srela sa mojim ocem i diplomirala. Kada sam imao petnaest godina odvela me je u Englesku. Dva meseca sam proveo u jednoj državnoj školi na periferiji Londona i živeo u engleskoj porodici. »

PORODICA: Sa tetkom Desa i bakom Dragom; roditelji Vuka i Dušan; sa suprugom Verom i decom, Dušanom i Ivom

Gledajući unazad, mislim da je to bila jedna od prekretnica u mom životu – naravno, toga tada nisam bio svestan. Posle toga me je uvek nešto vuklo da idem u "veliki svet": kao student sam bio dva meseca u Dablinu na praksi, u za mene egzotičnoj sredini te 1968. godine. Nakon toga proveo sam godinu dana u Mančesteru na magistarskim studijama, a kasnije preko tri godine na vrhunskim američkim univerzitetima. Predavao sam u dva navrata i u Etiopiji na Univerzitetu Adis Abeba, u okviru tehničke pomoći naše države.

Detinjstvo sam proveo između Partizanovog i Zvezdinog stadiona, što je tada, 50-ih, bila prava periferija. Društvo je bilo raznovrsno – družio sam se sa starijom braćom mojih vršnjaka, koji su me svuda vodili sa sobom. Naravno, fudbal je bio naša opsesija – navijao sam za Partizan i bio sam u manjini. Prvo su nam zvezdaši "pili krv" sa Šekularcem i Borom Kostićem, onda mi njima sa "Partizanovim bebama", koje su kasnije došle do finala Kupa šampiona. Kao neki bljesak pamtim Miloša Milutinovića, "plavu čigru", mislim najraspevanijeg fudbalera 50-ih.

U tom mom šarenom društvu mnogi nisu išli na studije, a oni koji jesu po pravilu su padali prvu godinu i dugo studirali. Zbog toga sam i ja, iako odličan đak, dugo strahovao da li ću uspeti da završim tu prvu godinu.

ROARING SIXTIES (PROCVETALE ŠEZDESETE)

Ovako nobelovac Štiglic naziva devedesete godine prošlog veka u Americi, a ja sam tako doživljavao šezdesete u Jugoslaviji. Dakle, kao period velikog uspona i, povezano s tim, velikih očekivanja. Kada rastete, to je podjednako uzbudljivo i lepo bez obzira da li je to sa američkog nivoa u devedesetim ili jugoslovenskog u šezdesetim. Bar sam ja sam tako osećao. Ali sam se i dugo pitao da li ja to samo projektujem svoje sazrevanje i rast na društvo – u toj deceniji sam završio gimnaziju i fakultet. Onda sam skoro pročitao knjigu Radine Vučetić *Koka-kola socijalizam*, koja je potvrdila moj doživljaj šezdesetih u Jugoslaviji. Ako vas interesuju šezdesete, pročitajte tu knjigu, odlična je.

Sećam se otvaranja Muzeja savremene umetnosti u Beogradu 1965. godine – neverovatna arhitektura i postavka, ali pre svega i značajna istraživačka institucija. Miodrag B. Protić, njegov direktor i osnivač, pre toga je proveo duži period u Muzeju savremene umetnosti u Njujorku (MoMA) i preuzeo njihov koncept. Pričao nam je, bio je naš kućni prijatelj, kako se osećao ravnopravno sa ljudima iz MoMA i da su ga oni tako i tretirali. Početkom 60-ih su širom otvorena vrata najboljih svetskih univerziteta mojim budućim profesorima ekonomije, a tako je bilo i u svim drugim oblastima. Posle, 70-ih pa nadalje, to se naglo promenilo.

Bez zle namere, bilo bi lepo skupiti šta se i kako tada gradilo, od zgrade Muzeja preko različitih spomen-obeležja i uporediti sa ovim što se gradi poslednjih deset godina. Moj izbor iz tog perioda bio bi skroman krajputaš u selu Božurnja kod Topole, na kome su stihovi Vaska Pope:

Ljubiš li stopalom zemlju ovu – dođi,
gaziš li je – vrati se,
putniče.

Zašto tako ne može i sada?

Naravno, tu su i studentske demonstracije iz 1968. Bio sam na kraju treće godine studija i moja generacija ih je vodila – stariji su već razmišljali o poslu, a ostali su bili mlađi. Bio sam u akcionom odboru demonstracija na Ekonomskom fakultetu koji su činili i studenti i profesori. Različita su sećanja, ali meni navire govor našeg profesora Nikole Čobeljića. Bio je čovek od integriteta, odličan ekonomista – glavni planer zlatnog doba planiranja u Jugoslaviji u drugoj polovini 50-ih, kasnije i akademik. Govor je završio stihovima Maksima Gorkog (Priča o Sokolu): *Ludosti hrabrih mi pevamo himnu. / Ludost hrabrih, eto mudrosti života.*

Ipak, s vremenom ti događaji mi otkrivaju i svoje drugo lice, mada su se i tada nama, mladim ekonomistima sklonim tržištu, neke proklamacije činile čudnim. Naknadno čitam sećanja Mihajla Markovića, vođe demonstracija na Filozofskom fakultetu, kako ushićeno kaže: srušili smo privrednu reformu (iz 1965).

Reforma iz 1965. je bila, mislim, odlučujući i hrabar pokušaj da se jugoslovenska privreda prevede u tržišnu. Možda smo tada imali šansu kao i Kina 1980, koju je ona, za razliku od nas, iskoristila i već četrdeset godina beleži neverovatan rast. Mada, s druge strane, možda bi reforma propala i bez studentskih demonstracija, zbog traumatičnih posledica koje je izazvala. Knjiga Dragoslava Mihailovića *Petrijin venac* (i film Srđana Karanovića) o zatvaranju rudnika uglja Resavica govori o toj reformi iz ljudskog ugla. Opet, iste patnje doživela je Engleska u 80-im, kada je Margaret Tačer zatvarala svoje ugljenokope i reformisala britansku privredu. I uspela je, mislim, da tu privredu učini prosperitetnom posle tri decenije nazadovanja. Da li mora tako surovo, ne znam. Ali i to da sada, 2020, posle 55 godina, Resavica još radi tako što godinama iz budžeta dobija deset hiljada evra po zaposlenom, predstavlja uludo bacanje novca. Te 1968. sreo sam Veru, i do danas smo ostali zajedno. Posle su se rodili Iva i Dušan.

AKADEMSKI PUT

U 70-im sam magistrirao, doktorirao i počeo da predajem na Ekonomskom fakultetu. Od mojih učitelja snažno se izdvaja Ljubomir Madžar; kada sam ga upoznao bio je mladi docent, prvi sa tehničkim znanjima ekonomske nauke. On sam je bio đak verovatno najboljeg, i u svetu priznatog, ekonomiste bivše Jugoslavije, Branka Horvata. Madžar je mojoj generaciji i onima posle mene otvorio put u savremene ekonomske discipline: modele privrednog rasta, mikroekonomiju, ekonometriju i druge. Kod njega sam, kao i mnogi drugi, magistrirao i doktorirao. Tada smo se teorijski razlikovali – ja sam vukao ulevo prateći školu sa Kembridža: Džoana Robinson, Pjero Srafa itd., a on osnovni tok u ekonomskoj nauci tada. To, međutim, nije bila smetnja ni za moj magistarski, ni za doktorski rad. Uprkos našim razlikama, Madžar me je snažno podržavao dokle god je rad bio rigorozno izložen i imao odgovarajući naučni doprinos.

Mislim da je moj doktorat, koji je objavljen kao knjiga, i danas, posle 40 godina, interesantan i značajan. Radeći dalje na

rezultatima iz njega, objavio sam tri rada u međunarodnim časopisima, što je bila apsolutna retkost za ekonomiste 80-ih godina u Jugoslaviji. Jedan od tih radova, o Marksovoj teoriji radne vrednosti na kojoj počiva njegova teorija eksploatacije, jeste moj rad sa najvećim brojem citata – više od 100. Iako rad ima očigledne ideološke implikacije, on predstavlja empirijsko ispitivanje urađeno složenim postupkom priznatim u ekonomskoj nauci. To, a ne implicitni vrednosni stav, obezbedilo je publikovanje rada i njegov život do današnjih dana. Čudan je i lep osećaj kada i danas na Google Scholaru dobijete poruku da je vaš rad neko citirao, od Južne Amerike preko Kine do zapadnih univerziteta. Sada, povremeno, imam osećaj da se oni pozivaju na nekog drugog čoveka.

Sredinom 80-ih proveo sam godinu i po dana na izuzetnim američkim univerzitetima Kornelu i Prinstonu, članovima Lige bršljana (Ivy League). Sa mnom je bila i porodica, Dušan tada polazi u prvi razred, bez znanja reči engleskog, a Iva u šesti. Vera, matematičar, bila im je glavna potpora u učenju i obrazovanju, tada a i do kraja školovanja. To mi je olakšalo i omogućilo da se posvetim svojim istraživanjima.

Kasnije su Iva i Dušan završili studije u Americi i dugo radili van zemlje – Iva u Atlanti i Njujorku, a Dušan u Londonu. Vera im se potpuno posvetila, pa su oboje uspeli da se upišu na dobre univerzitete i dobiju stipendije. Moji akademski boravci u Americi preplitali su se sa Ivinim, prvo sam predavao, u jesen 2000, u Atlanti gde je ona radila, a onda smo kasnije, nezavisno, svako svojim putem, došli do Harvarda. Ja na ekonomiji, a ona je, s druge strane reke, bila na Harvardskoj poslovnoj školi (Harvard Business School). Kada je Iva magistrirala na toj školi 2004, pridružila nam se Vera, pa smo otišli u Kaliforniju da proslavimo: prošli smo pacifičku obalu kolima od San Dijega do San Franciska. Dušan je tada radio u banci u Londonu – neko je morao i da zarađuje. Sada su Iva i Dušan u Beogradu; Iva radi u nevladinom sektoru, a Dušan, posle petnaest godina veoma uspešne bankarske karijere u Londonu, traži nove izazove.

Moje akademsko iskustvo na američkim univerzitetima bilo mi je neprocenjivo. Tokom mog prvog boravka u Americi, sredinom 80-ih, imao sam sreću da se nađem u središtu kada su činjeni prvi, početni prodori u jednoj oblasti ekonometrije, disciplini kojom sam se i sam bavio. Posle skoro dvadeset godina, za te rezultate je dodeljena Nobelova nagrada iz ekonomije. Ovi prodori u ekonometriji bili su u sledećih dvadeset godina glavna metodološka osnova mojih istraživanja, koja su rezultirala radovima objavljenim u prestižnim međunarodnim časopisima.

A ekonomski, ovi radovi su istraživali visoku inflaciju i hiperinflaciju: njihove uzroke, interakciju sa novcem (ponudom i tražnjom) i deviznim kursom. Interesovanje za inflaciju potiče od toga što sam dugo živeo s njom, prvo sa visokom inflacijom tokom 80-ih koja se završila kratkom hiperinflacijom 1989, a potom i sa hiperinflacijom u Srbiji 1992–1993, jednom od najekstremnijih u istoriji. U potonjem slučaju "poklonjen mi je eksperiment", koje ekonomisti, za razliku od prirodnih nauka, ne mogu da prave. To mi je omogućilo istraživanje i rezultate koji su imali opšti značaj, prevazilazeći daleko priču o hiperinflaciji u jednoj zemlji.

Godine 1990. i 1991. dobijam poziv Švedske kraljevske akademije nauka da predložim kandidate za Nobelovu nagradu iz ekonomije. Ne znam kako je ovaj poziv došao meni, mada sam već do tada imao nekoliko objavljenih radova u međunarodnim časopisima. Pretpostavljam da su hteli da dobiju predloge i iz ovog dela sveta, a tada je Jugoslavija još nešto značila.

CES MECON I AVRAMOVIĆ

CES Mecon smo 1992. osnovali Zvonko Nikezić, moj prijatelj još od studenskih dana, i ja. Već na samom početku našeg rada pozvao nas je Oskar Kovač, potpredsednik vlade Milana Panića, da uradimo stabilizacioni program sa kojim bi se Vlada obratila MMF-u za pomoć, u okviru šireg plana da se Srbiji skinu tada uvedene sankcije. Kada smo u jesen te godine završili predlog programa, Panić, koji je bio poslovan čovek a ne makroekonomista, zatražio je mišljenje svog prijatelja, poznatog stranog maroekonomiste. Naš predlog je odlično prošao recenziju, ali ne i Panić, koji je decembra 1992. izgubio na izborima od Miloševića.

Priča o CES Meconu tokom 90-ih, kada sam ja bio u njemu, meni je važan i drag »

period i vredi da bude ispričan drugom prilikom. Sada bih samo rekao da su tada mladi saradnici CES Mecona kasnije došli na listu "ko je ko" u srpskoj ekonomskoj nauci. Šestoro njih su kasnije postali profesori na Beogradskom univerzitetu, a jedna saradnica, Snežana Stoiljković, o kojoj se u Srbiji malo zna, postala je jedna od potpredsednika Svetske banke u Vašingtonu. To je najviša funkcija koju tehnokrata može da dobije u toj banci (predsednika Banke bira predsednik SAD).

U CES-u smo u jesen 1993. radili, paralelno i nezavisno od Avramovića, program za obaranje hiperinflacije – naš se bazirao na naglom zaustavljanju štampanja novca, a njegov na fiksiranju kursa dinara. Oba tipa programa su ravnopravno tretirani u ekonomskoj literaturi, i koristili su se za zaustavljanje brojnih hiperinflacija. Gledano unazad, u slučaju Srbije, Avramovićev pristup se pokazao kao ispravan.

U jesen 1994, posle devet meseci stabilnosti, dinar je prvi put bio uzdrman. Tada se, već kao guverner Narodne banke, Avramović obraća CES-u za savet, i mi mu pravimo program mera koji on prihvata i primenjuje. Od tada počinje naša saradnja – intenzivna, produktivna i prijateljska. Nakon Dejtonskog sporazuma novembra 1995, Avramović izlazi sa Programom 2, koji treba temeljno da reformiše privredu Srbije, i u njegovoj izradi CES takođe učestvuje. Sećam se da nas je decembra te godine zvao iz bolnice, gde je ležao, da nas pita za savet šta da radi sa kamatnom stopom Narodne banke – brzo smo uradili analizu, pre svih Boško Živković, i poslali mu predlog koji je prihvatio i primenio.

I nešto sasvim lično iz tog perioda. Avramović, tada dopisni član SANU, pozvao me je 1995. i rekao da hoće da me predloži za člana Akademije. Imao sam već objavljene radove u inostranstvu, što me je tada izdvajalo od drugih ekonomista, ali sam imao samo 48 godina. Stoga sam se odupirao, ali je Avramović insistirao. I prošao sam neslavno. Javio mi se posle da se izvini jer nije mogao da prisustvuje sastanku odbora SANU kada se o tome odlučivalo, i da obrazloži svoj predlog. I tada, kao i sada, mnogo mi je više značilo što je Avramović mislio da zaslužujem članstvo u SANU nego neprijatnost što sam glatko odbijen.

PROGRAM REFORMI IZ 2000.

Novembra 1999. Avramović me poziva da za Savez za promene, u njegovo ime, okupim ekonomiste i da napravimo program ekonomskih reformi za period posle očekivanih političkih promena u Srbiji. Nisam lako prihvatio ovu ponudu – bila su gadna vremena. Sigurno to ne bih učinio da nisam dobio snažnu podršku od Zvonka i ostalih iz CES-a, koji su prihvatili da se uključe. Naravno da je saradnja sa njima morala da bude izvan CES-a, u protivnom bi on bio "zbrisan". Tada sam i formalno otišao iz CES-a, a kasnije me je profesionalni put odveo na drugu stranu.

Avramović je ubrzo otišao na lečenje u Ameriku, tako da smo radili bez njega. Bilo je angažovano oko 30 domaćih ekonomista i pet-šest iz inostranstva. Glavni teret je pao na mene i Milojka Arsića, pametnog, mladog čoveka punog snage. Bez njega ne bih uspeo u ovom poduhvatu. Sa Milojkom sam počeo da sarađujem 1988. godine, kada je on još bio student, a naročito intenzivno tokom 90-ih. Do današnjih dana smo ostali prijatelji i saradnici. Mislim da je on jedan od najtalentovanijih ekonomista sa kojima sam radio i čovek sa integritetom – znam to jer sam s njim prošao kroz mnoge prelomne događaje tokom ovih 30 godina.

Juna 2000. Avramović se vratio iz Amerike, i ostao mesec dana. Tada smo, uz njegove sugestije, u osnovi zaokružili program reformi i stavili ga na raspolaganje Savezu za promene. Posle toga je on ponovo otišao na lečenje u Ameriku i nije se više vratio. I ja sam uskoro pošao za njim u SAD, da te jeseni predajem na univerzitetu u Atlanti.

Našu analizu srpske privrede i javnih finansija s kraja 90-ih, datu u okviru programa koji smo uradili, koristila je misija MMF-a kada je, neposredno posle oktobarskih promena 2000, došla u Srbiju. Kasnije su mi rekli da im je to bio osnovni izvor za dijagnosticiranje problema u privredi Srbije. Utvrditi, precizno, stanje javnih finansija u Srbiji krajem 90-ih bilo je praktično nemoguće – najveći deo državnih prihoda i rashoda je bio u sivoj ili crnoj zoni. Tek manji njihov deo prolazio je kroz budžet. Stoga se tada nije znalo ni koliki je stvarni problem javnih finansija Srbije, odnosno "rupa" u njenom budžetu. A od gašenja najvećeg požara – stabilizovanja državne kase – moralo se prvo krenuti da bi se onda ostale reforme mogle primeniti.

I sa ove vremenske razdaljine mislim da su Milojko Arsić i drugi tada učinili neverovatan profesionalni podvig, istraživ i složivši dovoljno precizno stanje u javnim finansijama Srbije, i tako su omogućili početak njihove reforme i ozdravljenja 2001. i 2002. godine. Tih godina su i sami neposredno, u Ministarstvu finansija, radili na tim reformama. Naš program je, takođe, temeljno istražio problem javnih i velikih državnih preduzeća i predložio odgovarajuće reforme. Nešto se od toga tada, početkom 2000-ih, i započelo, ali me je taj problem, mnogo kasnije, sačekao u Fiskalnom savetu, i tu je još uvek, dobrim delom, pred nama.

SANU I PROFESOR EMERITUS

Kada sam, posle 40 godina provedenih na Ekonomskom fakultetu, penzionisan 2015. godine, moje kolege su me predložile za profesora emeritusa, a Senat Univerziteta potom i izabrao. To mi je drago priznanje dobijeno od ljudi sa kojim sam toliko dugo radio, tim pre što sam

prvi profesor, i za sada jedini, koji je dobio ovo priznanje na Ekonomskom fakultetu. Zvanje nije samo ceremonijalno, jer podrazumeva aktivnosti na doktorskim studijama, kao predavača i mentora doktorskih disertacija, što i sada jesam.

Srpska akademija nauka i umetnosti izabrala me je za svog dopisnog člana novembra 2018, a predlog je potekao od mojih kolega iz Naučnog društva ekonomista Srbije i Srpske akademije ekonomskih nauka. Čudnom i lepom igrom slučaja, tokom moje prve godine u Akademiji navršilo se 100 godina od rođenja njenog člana Dragoslava Avramovića. SANU je prihvatila moj predlog da tim povodom organizujem konferenciju i okupim gotovo sve ekonomiste koji su sa njim sarađivali u raznim periodima tokom 90-ih, ali i tadašnje njegove kritičare. Izloženi radovi su analizirali srpsku hiperinflaciju: njene uzroke i dinamiku, zatim kako ju je on spektakularno zaustavio i najzad njegov neuspešan pokušaj da reformiše srpsku privredu, koji je presečen njegovom smenom. Radovi imaju istraživački značaj, ali još više politekonomski, jer daju svedočenja profesionalaca koji su bili neposredni akteri tog poduhvata. Mislim da će to biti od velikog značaja za buduće istraživače. No, ono što je meni posebno drago, kod svih učesnika, njegovih nekadašnjih saradnika ili kritičara, izbijalo je jedno toplo sećanje na velikog i dragog čoveka, daleko od kurtoaznog kakvo je uobičajeno u ovakvim prilikama. Zbornik radova sa konferencije u izdanju SANU izaći će na proleće 2021.

Iako sam tek dve godine u Akademiji, osećam je kao otvorenu instituciju. Već u prvoj godini svog članstva, na konkursu za strateške projekte unutar SANU, prihvaćen je moj predlog istraživanja determinanti privrednog rasta zemalja Centralne i Istočne Evrope, članica EU, sa poukama za Srbiju, i omogućeno mi je da ovo istraživanje uradim sa mladim saradnicima koje sam odabrao. Značajan deo rezultata smo već dobili, a već u januaru 2021. treba da izađe knjiga koja sadrži naše glavne nalaze. Pokazali smo empirijski, koristeći odgovarajuće ekonometrijske metode, da je za rast ovih privreda presudno urediti fundamente društva – njegove institucije, obrazovanje i uopšte ljudski kapital. Tako smo za Srbiju utvrdili da ona, zbog slabe vladavine prava i visoke korupcije, kao i niskog kvaliteta obrazovanja, raste znatno sporije od svog potencijala.

FISKALNI SAVET

Otkako sam u Fiskalnom savetu, često razmišljam o svom ocu. Njega nema već 44 godine. Sve više osećam da njemu dugujem to kako i šta radim svih ovih godina. Šaneta pamtim kao skromnog i hrabrog čoveka koji se dosledno borio za svoju ideju.

"Bez zle namere, bilo bi lepo skupiti šta se i kako gradilo 60-ih prošlog veka, od zgrade Muzeja savremene umetnosti preko različitih spomen-obeležja, i uporediti sa ovim što se gradi poslednjih deset godina"

Nisam očekivao ponudu da budem predsednik Fiskalnog saveta, iako sam sa Milojkom Arsićem pravio koncept Zakona o fiskalnim pravilima i Fiskalnom savetu za Srbiju. Predsednik Tadić, po zakonu predlagač, prvo je predložio dobrog ekonomistu i ženu od integriteta – bio sam srećan da će zaživeti nešto značajno, u šta sam verovao i uložio veliki trud. Posle dva dana pozvali su me iz kabineta Predsednika i pitali da li bih prihvatio da budem predsednik Fiskalnog saveta. Naime, prethodni kandidat je bila članica Demokratske stranke te po zakonu nije mogla biti izabrana. Tražili su brz odgovor, za jedan dan.

Imao sam već 64 godine, sređen i miran profesionalni i privatni život. Prva pomisao mi je bila da odbijem ponudu. Opet, radio sam na uspostavljanju te institucije za koju sam mislio da je važna. Da prihvatim ponudu, značajna mi je bila Verina podrška. Sa ovim novim izazovom otvorio mi se jedan potpuno drugi, uzbudljiv profesionalni svet. Različiti tokovi mog dotadašnjeg rada: akademska istraživanja, praktičan rad na ekonomskim reformama i podučavanje studenta, slili su se u jedan. Mislim da sam imao puno sreće da mi se to desi.

Sa mladim saradnicima napravili smo instituciju koja traje već devet godina. Ona ima veliki kredibilitet u domaćoj javnosti, a i značajan međunarodni ugled. Treba da vidite te mlade ljude, svi ispod četrdeset godina, kako na ravnoj nozi, a često i superiorno, razgovaraju sa međunarodnim misijama. Svi su oni u Fiskalni savet uglavnom došli pravo sa fakulteta i tu su izrasli. Naši izveštaji, koje sada čitate, rezultat su njihovog istraživanja – ja sada tim izveštajima dajem samo glavni ton. Mislim da je to generacija budućih značajnih ekonomista Srbije. Zapamtite imena Danka Brčerevića i Slobodana Minića, mislim da ćete čuti još dosta o njima.

Ovih dana, sa raznih strana, poručuju mi da treba da dam ostavku. Ne bi mi to bilo teško, mogao bih lako da se sklonim pod nadstrešnicu Akademije i da se u miru bavim svojim istraživanjima. Ali, ne radi se o meni, već o instituciji i stvorenom ljudskom kapitalu koji bi se urušili. Fiskalni savet može još uvek slobodno i profesionalno da radi svoje izveštaje, i oni su široko dostupni javnosti. Tenzije koje smo ovih devet godina imali sa Vladom i poslanicima predstavljaju, uglavnom, zdrav i normalan odnos između nezavisne institucije i vlasti. Poslednje dve godine, međutim, neki pojedinačni napadi na Fiskalni savet izlaze iz tog okvira. Ova institucija, kao i veliki broj drugih, potrebna je Srbiji i ne bi bilo mudro da se uništi ili uruši.

Ovu svoju priču nisam mislio da napišem sada, već mnogo kasnije, ako uopšte. Ali "Vreme" mi je dodelilo priznanje koje mi mnogo znači, pa osećam potrebu da se iskreno odužim. Na kraju, mislim da priču koju ste pročitali zaokružuju stihovi Brane Petrovića:

Kad gori čovek
ceo svet se
greje –
kad izgori
čovek
tad
pepeo sve je ¶

RADMILO MARKOVIĆ

Privrednik, policajac, min

Zašto svi nosioci režima brane Andreja Vučića iako ga prvooptuženi Predrag Koluvija ne tereti niti jednom jedinom rečju? Kako je moguće da je javnost o ogromnom uspehu vlasti u borbi protiv kriminala saznala od političara iz opozicije? Kakvu ulogu u svemu tome ima Nebojša Stefanović, a koga u timu obrane odbrane predstavlja Vladimir Đukanović? I zbog čega je predsednik Srbije poslao poruku koja glasi: kad njemu "pakuju" prljavi policajci, što li tek mogu raditi vlasniku "Jovanjice"

Stavovi Aleksandra Vučića i Predraga Koluvije poklapaju se u više točaka. Na primjer, zajednički gaje animozitet prema inspektorima Slobodanu Milenkoviću i Dušanu Mitiću, najzaslužnijim za slučaj "Jovanjice": dok prvooptuženi u tom postupku kaže da su ga ta dvojica pokušala navesti da označi Andreja Vučića za svog šefa, njegov brat i predsjednik Srbije nagovještava da će treće poligrafsko ispitivanje – "sa pravim pitanjima" – razobličiti ove policajce.

Pod dva, Koluvija i Vučić tvrde da im obojici policija "pakuje" – prvog podmetanjem dokaza, drugog skandaloznim, nezakonitim prisluškivanjem. A iznad svega, slažu se da Andrej Vučić nema nikakve veze sa vlasnikom "Jovanjice"...

Čudno, zar ne? Ali što to nije u vezi sa ovim slučajem?

ULOGA PREDSJEDNIKOVOG BRATA

Predrag Koluvija je "pao" u mrtvoj ali, kako će se kasnije pokazati, gromoglasnoj tišini. Otkriće prave tvornice "vutre" u Staroj Pazovi – za mnoge najveće u Evropi – i hapšenje pripadajuće kriminalne grupe za vlast nije bio događaj dostojan ni minornog saopćenja. Hm... Zar Vučić i tadašnji ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović nisu izlazili pred kamere poslije zapljena nekoliko stotina grama bilo kakvih narkotika i vagica za njihovo mjerenje? I nije li u Srbiji opet proglašen krstaški rat protiv kriminala – ovaj put stvarno, majke mi?

Tadašnje ćutanje vlasti sada djeluje poput svojevrsne omerte. Da li se čitav slučaj mogao zataškati?

"Nije", kaže za "Vreme" sugovornik sa velikim iskustvom u pravosuđu. "Previše ljudi, papira, interesa i panike. Međutim, siguran sam da je bilo pokušaja."

Biće da je baš tako nekako za hapšenje ekipe sa "Jovanjice" saznao Miroslav Aleksić, potpredsjednik Narodne stranke. Između ostalog, on je rekao i da je Koluvija tokom zadržavanja zvao Andreja Vučića.

Naravno, ovo je izazvalo burnu reakciju režima: Stefanović je odmah izjavio kako Andrej Vučić nije imao nikakvu vezu sa Koluvijom, isto je morao ponoviti i inspektor Milenković u bizarnoj izjavi za policijsku kameru, gradonačelnik Novog Sada Miloš Vučević je po želji braće Vučić protiv njih podnio krivičnu prijavu (kasnije odbačenu), bez prezentiranja ikakvih dokaza saopćeno je da vještačenje telefona potvrđuje da gazda "Jovanjice" nije bio u kontaktu sa predsjednikovim bratom, on sam je tužio Aleksića za klevetu...

No, što se Aleksandar zajedno sa svim svojim ljudima upinjao u obrani Andreja, skepsa je postajala veća. Zašto? Pa zbog Nebojše Stefanovića.

TATA ZA BRATA

Čaršijska je tajna da, najblaže rečeno, bivši ministar unutrašnjih poslova i predsjednikov brat nisu u dobrim odnosima, a i predvode stranačke klanove sukobljenih interesa.

"Obojica su zadužila mnoge", kaže sugovornik blizak naprednjacima.

Kakav je tu odnos snaga? Činjenica je da predsjednik Srbije najviše vjeruje svom bratu, ali valja voditi računa i o specifičnoj političkoj težini Stefanovića: ima najduži staž na funkciji

istar, brat

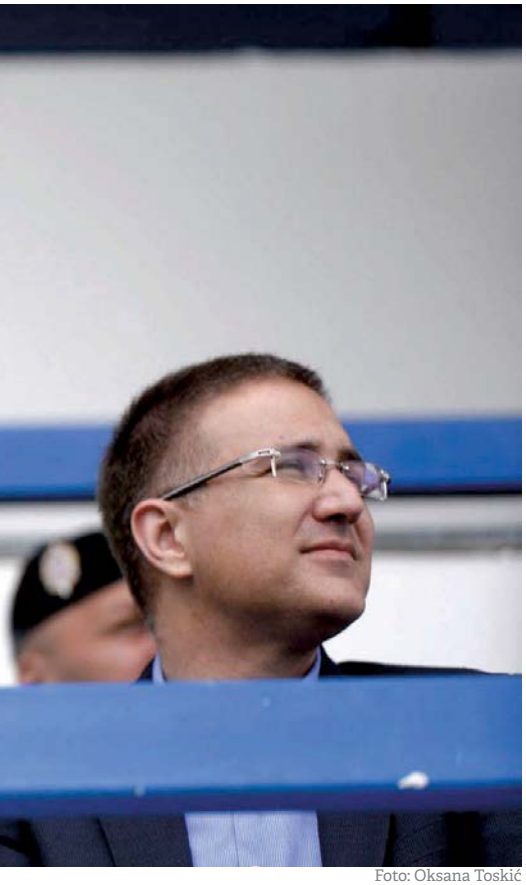

Foto: Oksana Toskić

Foto: FoNet

DA LI ĆE IŠTA BITI KAO PRE: A. Vučić, N. Stefanović i Andrej Vučić

ministra unutrašnjih poslova od uvođenja višestranačja, a poslije rotacije na čelo resora obrane i dalje je potpredsjednik vlade, sekretar Savjeta za nacionalnu bezbjednost, šef Biroa za koordinaciju službi bezbjednosti, član Predsjedništva i predsjednik beogradskog odbora Srpske napredne stranke... Ljubitelji analogija ovdje bi lako mogli reći kako Stefanović u Vučićevoj tehnologiji vlasti ima istu ulogu kao i Aleksandar Leka Ranković u vrijeme Josipa Broza Tita.

Uglavnom, sukob frakcije Andreja Vučića i ministra policije oko pristupa lukrativnim poslovima i važnim postavljenjima traje već dugo, bez većih potresa u javnosti; Vučiću su, očito, trebala obojica. Mogućnost za promjenu ovog *status quo* iznenada se otvorila krajem 2019: afera "Krušik" sa Stefanovićevim ocem Brankom u glavnoj ulozi, žestoko je uzdrmala tlo ispod sinovljevih nogu. Istina, Vučić ga je tada zdušno branio, ali...

"To je bila jedinstvena prilika za Andreja da momački potkreše krila Neši", nastavlja isti izvor "Vremena". "Pozivajući se na višu silu, stranački ugled i interese, Stefanovićevi 'dušmani' su očekivali da će ga Vučić poprilično marginalizirati. Dalje niko ne bi išao u strahu od otvaranja Pandorine kutije sličnih obračuna."

Pobornici ove teorije smatraju da se zabrinut za svoje pozicije i pod pritiskom vlastitih klijenata, Stefanović odlučio za kontraudar po principu "tata za brata". To jest, odgovaranjem na aferu "Krušik" otvaranjem afere "Jovanjica".

Koliko ove tvrdnje piju vodu? Da li se Stefanović zaista osjetio dovoljno moćnim ili očajnim da zaprijeti samom Vučiću?

"Nema šanse na tako direktan način", kaže ovaj sugovornik. "Ne bi potrajao ni pet minuta. Poput svih ostalih u SNS-u, svestan je da sve što ima duguje Vučiću pa bi ostao sam na vetrometini."

Ali kako je onda došlo do afere "Jovanjica"?

"Moguće je da je do hapšenja Koluvije o kome su – naglašavam – postojala prethodna 'saznanja', zaista došlo slučajno", navodi izvor sa dobrim poznavanje policijske prakse. "No i da je drugačije, zašto bi ga u jeku afere 'Krušik' Stefanović spriječio? Nema razloga. Po mom mišljenju, on nije dao zeleno svetlo za akciju, ali jeste okrenuo glavu."

Ovo se pokazalo kao odličan potez: poslije izbijanja afere "Jovanjica", političko žrtvovanje Stefanovića nije dolazilo u obzir. To bi, najblaže rečeno, predstavljao otvoreno priznanje da je točno sve što Aleksić i drugi govore o odnosu Andreja Vučića i Koluvije. Međutim, sigurnost da je Stefanović pravi čovjek na pravom mjestu, kod predsjednika Srbije tada je morala biti ozbiljno uzdrmana ako ne i trajno narušena.

ŠTIĆENIK

No sve ovo ne objašnjava muk poslije hapšenja povezanih sa "Jovanjicom". Sve i da je Andrej Vučić primio poziv od Koluvije, što je problem? Zar mu nije mogao reći da ima povjerenja u policiju i pravosuđe i da ne brine ako je nevin? Naime, Koluvija je do tada bio patriota, donator srpskog naroda na Kosovu, uspješni »

privrednik koji u učestvuje privrednim delegacijama predsjednika Srbije, Aleksandar Vulin mu okopava rotkvice, a obilaze Zoran Babić i mnogi drugi iz vlasti. Zašto ne bi poznavao Andreja Vučića, koga mnogi označavaju kao "guvernera" Vojvodine?

Bez obzira da li jeste ili nije zvao predsjednikovog brata, Koluvija je dopao pritvora nakon otkrića tvornice "trave" na "Jovanjici". Zašto li je onda javnost o ovom uspjehu vlasti u borbi protiv kriminala morao obavijestiti političar iz opozicije?

"Državni pos'o", kaže jedan od sugovornika. "Očito se određeni interesi moćnih ljudi prekapaju preko 'Jovanjice'. A da je Koluvija imao zaštitu iz državnih struktura, svedoče optužnice protiv radnika MUP-a, BIA i VOA."

Svi izvori "Vremena" se slažu da su šestorica optuženih iz sektora bezbjednosti sitna riba.

"Verujem da im izvesni šefovi ništa konkretno nisu rekli, već snažno nagovestili da se nađu Koluviji u svemu što mu treba", smatra jedan. "Od tog trenutka kratak je put do 'ugrađivanja', 'čašćavanja' i sticanja raznih vrsta koristi."

Ovdje je posebno zanimljiv Saša Vujisić, pripadnik Vojno-obaveštajne agencije. Pored ostalog, on se tereti za falsificiranje službene isprave, to jest – rješenja kojim je Koluviji dat status suradnika VOA za tajno prikupljanje podataka od fizičkih i pravnih lica. No, Vujisić je u bijegu. Nezvanično se tvrdi da je u Americi i u postupku traženja političkog azila. Ako je zaista tako, valjalo bi znati da li je Srbija tražila izručenje i šta po tom pitanju kažu američke službe. Također i da li je s njima u kontaktu "od ranije". Ukoliko jeste, priča bi dobila i čuveni "inostrani element".

Sve u svemu, slučaj "Jovanjica" je manje-više mirovao tokom korone. No, kako se približavalo suđenje i izjašnjavanje optuženih, opet je dospjeo u žižu javnosti – brigu za položaj Koluvije režim više nije krio.

PRIPREMA BRIONSKOG PLENUMA

Naime, njegovim advokatima Zori Dobričanin Nikodijević i Svetislavu Bojiću (to je onaj koji je prijetio koleginici Jeleni Zorić sa N1) pridružio se Vla-

KLIJENT I ADVOKAT:
P. Koluvija i V. Đukanović

dimir Đukanović. Položivši pravosudni ispit 2016, do sada nije imao zapaženiju ulogu u krivičnim postupcima. Zanimljivo je i da njegovom Fejsbuk profilu stoji sljedeće:

"Advokatska kancelarija koju vodim ne pruža besplatne pravne savete. Otuda, nema potrebe da mi u mejlovima ili telefonskim pozivima naglašavate kako ste član SNS-a jer je to totalno nebitno."

Međutim, bitno je nešto drugo. Đukanović je ispred SNS predsjednik skupštinskog Odbora za pravosuđe, državnu upravu i samoupravu, te po funkciji član Visokog savjeta sudstva i Državnog vijeća tužioca, a usput i parlamentarnog Odbora za kontrolu službi bezbjednosti. Vrlo uzdržano rečeno – teško da je izuzev Koluvije itko imao ovakvog advokata u bilo kakvoj istoriji Srbije; teško da je bilo koji tužilac ili sudija u ovakvom procesu ikada sjedio ispred branioca takve kategorije. Ako ništa drugo, angažman Đukanovića je znak velik kao kuća da vrh režima u slučaju nije neutralan niti na strani optužbe.

Tabloidi su to potvrdili čim je Koluvija započeo sa iznošenjem obrane: sve što je rekao uzimali su kao golu istinu, najavljivali senzacionalne preokrete, nova otkrića i slično... Da u slučaju "Jovanjica" nisu čista posla, ukazuje i izjava Aleksandra Vučića da je prisluškivan iz policije bar godinu dana. O čemu je riječ, poslije uobičajenih najava najava i drugog dima, predsjednik Srbije je donekle objasnio u intervjuu "Večernjim novostima":

"Neki ljudi sa kojima obično razgovaram o fudbalu, bukvalno o tome ko kako šutira loptu, označeni su da imaju veze sa drogom, da bi mogli da budu prisluškivani, a zapravo su slušani moji razgovori sa njima. Ti ljudi, naravno da nemaju veze sa drogom, niti za njih postoji optužni predlog. Oni koji su učestvovali u ovom poslu koristili su ovaj metod da bi se tobož zakonski pokrili, ali su pravili krupne faulove. Za to sada postoje dokazi i svedoci koji potvrđuju da se sve radilo bez zavođenja i da se arhiviralo, misleći valjda da će time nekoga moći da ucenjuju."

Ovo nije prvi put da Vučić govori kako je prisluškivan. Tako je sredinom 2019. na Pinku – sa sve dokumentima označenim kao državna tajna – bez ikakve zadrške navodio ljude s kojim je bio u nadziranoj komunikaciji. Bili su to Bojan Pajtić, diplomata Oleg Dzizu, Goran Vesić, Orhan Dragaš, Marko Čadež, Vladimir Đukanović i brojni drugi.

Sada predsjednik Srbije ne otkriva imena. Javnost ne treba brinuti da je odustao od svoje uloge sveznajućeg Vrhovnog kadije – tu ideju potpuno poništavaju njegove izjave povodom posljednjih mafijaških likvidacija ili one o liderima opozicije. Zbog toga je opravdano pitanje da li je Vučić o fudbalu razgovarao sa Zvezdanom Terzićem ili Slavišom Kokezom? Ako jeste, kako su oni dospjeli "na mjere" zbog droge? Mnogo je jasnije o čemu bi se moglo raditi ukoliko je riječ o prisluškivanju telefona vođa navijača ili fudbalskih menadžera koloritne reputacije. Ali – kako to da Vučić razgovara sa ovim ljudima i na osnovu čega je siguran da sa drogom nemaju veze?

"Meni sve ovo liči na pripremu Brionskog plenuma kada je Tito uklonio Ran-

Foto: Andrija Vukelić

kovića zbog navodnog prisluškivanja", kaže najstariji izvor.

ZNAO ILI MORAO ZNATI

Na pitanje "Sputnjika", Nebojša Stefanović nije nedvosmisleno odgovorio da li je znao za prisluškivanje Vučića tokom svog mandata. Rekao je samo da niko ne smije bez naloga biti "na merama", a dio tih ogrešenja vidio je i sam – predsjednik Srbije mu je na to skrenuo pažnju prije godinu dana. Kaže i da je poslije bilo određenih kadrovskih promjena "u toj službi i u MUP-u i upravo zbog određenih indicija i sumnji, koje naravno mora da dokaže tužilaštvo". Kako ovo protumačiti?

"To znači da je Stefanović upozoravao Vučića kada god bi ga 'upecali' dok je s nekim razgovarao", tvrdi izvor upućen u proceduru prisluškivanja. "Također i da je šef države tražio skidanje tih ljudi sa 'mera' i sklanjanje onih policajaca na čije su traženje odobrene. Ne verujem da bi ga itko normalan namerno prisluškivao iz MUP-a: broj ljudi sa pristupom uređajima je vrlo ograničen, a zahvaljujući strogim protokolima brzo bi ih otkrili."

Zašto je onda predsjednik Srbije sada to potegao?

"Možda ne veruje Stefanoviću da mu je sve rekao", nastavlja isti sugovornik. "Možda zato što svi tragovi prisluškivanja nisu uklonjeni i kad-tad mogu biti kompromitujući, ili zato što se opet ponovilo nakon njihovog razgovora. A moguće je i da je to Vučićev paravan za razvlašćivanje Stefanovića."

Ipak, bivši ministar policije je u intervjuu "Sputnjiku" pokazao da nije naivan. Ubacivši u igru istragu i dokazivanje, nagovijestio je da baš sve i ne mora biti onako kako Vučić i okolina predstavljaju. Pojedini tabloidi, poput ajkula kad nanjuše krv, odmah su nasrnuli na Stefanovića: em je govorio za strani medij (ovdje je rusofilija izostala), em je po komandnoj odgovornosti morao znati što rade ljudi na čijem je čelu...

Što će biti dalje?

Priča o prisluškivanju trenutno miruje. Isto vrijedi i za političku budućnost Stefanovića; navodno je ostvario dobru suradnju sa strukturama bezbjednosti iz Evropske unije i Amerike što poprilično utiče na njegovu održivost... Sigurno je samo da je Vučić sa pričom o prisluškivanju postigao sve što je htio. Standardna kuknjava kako je najprogonjeniji čovjek u zemlji, žrtva bezbrojnih zavjera "duboke države", inostranih faktora i slično – ma koliko mu bila važna za biračko tijelo – ovog puta ima sekundarnu ulogu. Primarna poruka tiče se Koluvije. Ona glasi: kad su prljavi policajci toliko moćni da "pakuju" šefu države, što li tek mogu da rade vlasniku "Jovanjice"...

DOBRI MOMCI

Vučićevu poruku najbolje je sažeo bivši kopač kod Koluvije, Aleksandar Vulin.

"Ne znamo mnogo stvari o 'Jovanjici', saznaćemo kroz istragu, zato služi tužilaštvo, zato služi policija, sud u krajnjoj liniji", kaže novi ministar unutrašnjih poslova. "Sve ćemo mi to saznati, ali za sada znamo samo jednu stvar – Andrej Vučić nema nikakve veze sa 'Jovanjicom'. Ali sigurno..."

Čovjek se mora zapitati čemu služi stalno spominjanje predsjednikovog brata, sa i bez povoda? Tim prije što ga Koluvija ne tereti niti jednom jedinom rječi.

"Ponekad pomislim da je potezanje imena Andreja Vučića – uz upozorenje svakom da se mane 'Jovanjice' – kasičan primer skretanja pažnje", kaže jedan od izvora. "Dok traju rasprave da li ga je Koluvija zvao ili nije, sasvim je moguće da ispod radara prolaze mnogo krupnije stvari."

Na primjer?

"Setite se kako su uvedeni notari", nastavlja isti sugovornik. "Najpre je napravljena raspodela, pa onda donesen zakon. Moguće je da se ponavlja isti recept: kanabis bi uskoro mogao biti legaliziran po ugledu na Makedoniju, a Koluvija je instaliran da zauzme tržište – skank, zaboga, nije heroin. Ako je zaista to u pitanju, takvu odluku donose važni ljudi u državi i te kako vodeći računa o svojoj klijentističkoj mreži."

Ova teorija kao i svaka druga ostaje mrtvo slovo na papiru dok je praksa ne potvrdi. Mada – mora se priznati – prilično dobro objašnjava ulogu optuženih pripadnika BIA, MUP-a i VOA, te Koluvijin tretman prije i poslije hapšenja, te još dosta toga što je čudno, a vezano za "Jovanjicu".

Kako će ovaj slučaj dalje teći?

Teško je bilo što određeno reći. Vladimir Đukanović kao Koluvijin branilac, Vulinov nedostatak saznanja o "Jovanjici" i najava nove istrage, tretman inspektora Milenkovića i Mitića, prljavi policajci koji prisluškuju Vučića, izražavanja pravog raspoloženja režima kroz tabloide, odsudna obrana predsjednikovog brata i slično, ne slute na dobro. Gotovo je izvjesno da u ovom procesu neće biti svjedoka-suradnika, ali zato hoće mnogo proceduralnih sačekuša, dijametralno suprotnih vještačenja, promijenjenih iskaza... Možda zaista i dođe do spektakularnog obrta.

I još nešto. Miješanje vladajućih struktura u slučaj "Jovanjica" nema presedana i bolje od ičeg drugog pokazuje koliko je Republika Srbija postala privatna država male grupe ljudi. U tom smislu, sasvim je na mjestu što režim – od premijerke Ane Brnabić pa naniže, po vertikali i horizontali – ritualno proglašava Aleksandra Vučića i njegovu porodicu za nacionalno dobro zaštićeno od svake kritike. ¶

FILIP ŠVARM

Zemlja Ilije Čvorovića

Širok je dijapazon Vučićevih neprijatelja, ali se on kao biblijski David uspešno bori protiv tih, višestruko nadmoćnijih protivnika. Pored tradicionalnih neprijatelja – "Šiptara", "ustaša", "mudžahedina", pa i Crnogoraca – naša država je snažno ugrožena od delovanja opozicije, predvođene sveprisutnim Đilasom

Ako je verovati režimu i njemu lojalnim medijima, Srbija je samo u poslednjih petnaestak dana preživela dva državna udara. Vlast je odolela i ovim, najnovijim nasrtajima, kao što je, uostalom, uspešno amortizovala sve one silne pučeve, zavere, paklene planove i atentate, o kojima smo redovno informisani, na dramatičan način, proteklih osam godina. O prvom novogodišnjem ataku na vlast prozborio je lično predsednik Vučić, tvrdeći da su ga neimenovani i zli ljudi prisluškivali, i to je proglasio za "državni udar" (!?). Do danas je ostalo nejasno šta se iza "afere prisluškivanja" zapravo krije: da li je u pitanju unutrašnji sukob unutar Srpske napredne stranke ili sukob između različitih policijskih struktura, ili se, možda, radi o trvenju unutar kriminalnih grupa. Kao što je, uostalom, nejasno da li između tri navedena entiteta postoji granica i gde se ona tačno nalazi.

Ovaj "državni udar", koji je samo kap u velikoj kofi Vučićeve vaskolike ugroženosti, nije u ove praznične dane bio dovoljan kreatorima ovdašnje paralelne stvarnosti. Ako je verovati jednom od dobošara naprednjačke vlasti, "Srpskom telegrafu", i građanski protest protiv zagađenog vazduha, održan u prošlu nedelju, zapravo je bio "rušilački pohod" na državu. Neko bi pomislio da su ljudi protestovali zbog toga što su naši gradovi jedni od vazdušno najzagađenijih u svetu, ali bi – kaže ovaj tabloid – tako samo pokazao svoju naivnost. Radi se zapravo o zaveri protiv države u koju su umešani "zapad" i, naravno, Đilas, Lutovac i ostala ekipa.

DUGA ISTORIJA VUČIĆEVE UGROŽENOSTI

Duga je istorija Vučićeve ugroženosti, a neki tvrde da je, kao mlađani radikal, pričao kako je zapravo on bio meta NATO-a prilikom bombardovanja zgrade RTS-a. Setimo se da mu je rejting skočio krajem 2012. godine, kao prvi potpredsednik Vlade, hapšenjem biznismena Miroslava Miškovića i nekih pripadnika bivše vlasti, od kojih je ogromna većina u međuvremenu pravosnažno oslobođena. Paralelno sa hapšenjem, u sklopu podizanja popularnosti, u medijima su se nizali napisi kako "tajkuni" spremaju uzvratni udarac Vučiću koji može da bude i smrtonosan. Recimo, "Večernje novosti" su krajem 2013. pisale, a mnogi drugi mediji preneli, informaciju o tome kako tajkunski klanovi žele da smaknu Vučića "zbog nje-

ORUŽJE U JAJINCIMA: Mnogo buke ni oko čega
Foto: Dragan Kujundžić/ Tanjug

gove borbe protiv korupcije". Ova propagandna finta, u kojoj je Vučić konstruisan kao nekakav pravednik koji stavlja glavu na panj kažnjavajući bogate da bi dao siromašnima, pali i raspaljuje i dan-danas, a te 2013. i 2014. vešto iskrojen populistički "rat protiv bogataša" imao je uspeha i u regionu, pa su se neki građani susednih zemalja na sva usta žalili što nemaju takve političare kakav je Vučić.

Širok je dijapazon Vučićevih neprijatelja, ali se on kao biblijski David uspešno bori protiv tih, višestruko nadmoćnijih protivnika. Pored tradicionalnih neprijatelja – "Šiptara", "ustaša", "mudžahedina", pa i Crnogoraca – naša država je snažno ugrožena od delovanja opozicije, predvođene sveprisutnim Đilasom. Tu su naravno i razni đavolski pojedinci za koje bi čovek – da ne prati državnu propagandu – pomislio da su potpuno bezopasni. Recimo, 2016. godine novinari Vukašin Obradović, Tamara Skrozza, Antonela Riha i neki drugi proglašeni su za "strane agente" kojima je jedini cilj da "stvore haos" u državi, "sprovedu nasilje" i likvidiraju premijera. Vučiću – izveštavaju redovno razni "informeri" – o glavi rade kontinuirano strane tajne službe koje "ne mogu da podnesu uspeh Srbije". Nacionalistički i rusofilski, većinski deo naprednjaka i njihovih abonenata, optužuje CIA i MI6 za napad na Srbiju i predsednika, a onaj "građanski" deo naprednjačke Srbije širi pak priču o tome kako nas Vučić vuče ka Zapadu u okviru postojećih mogućnosti, i da zato Putinovi agenti rade na tome da ga destabilizuju.

No, Vučić ne može da se opusti ni kada kafeniše sa svojim bliskim saradnicima. "Srpski telegraf" u novembru 2017. godine donosi dramatičan tekst o tome da Vučiću planiraju da "skinu glavu" njegovi "najbliži saradnici". Navodno će napad na Vučića krenuti "iz samog vrha SNS-a". Nije jasno da li je ovaj tekst napisan samo da popuni prazninu na naslovnoj strani i podgreva mit o ugroženosti, ili je u pitanju neka unutarstranačka podmetačina koju obični smrtnici teško mogu da razumeju.

Mnogo razumljivija je, međutim, naslovnica "Informera" nekoliko meseci pred prolećne predsedničke izbore iste, 2017. godine. Bilo je to doba kada još nije bilo jasno da li će se Tomislav Nikolić kandidovati za drugi predsednički mandat. Ovaj državotvorni tabloid objavljuje tada da su se lideri opozicije udružili sa Nikolićem kako bi zajedno "Vučiću skinuli glavu". Tu je i podnaslov: "Narode, diži se, lopovi hoće da se vrate na vlast i unište Srbiju!" Očigledno je ovo bila poruka Nikoliću, šta mu se može desiti ako se odluči da pokuša da ostane na Andrićevom vencu. Nikolić se, konačno, povukao i napravio dil, dobar za njega i širu porodicu.

Najkomičniji "državni udar" datira iz novembra 2015. godine, kada je urednik "Informera" Dragan J. Vučićević u direktnom prenosu govorio da se sprema ubistvo Vučića, koji se tada spremao na put u Peking. Vučićević je tada poručio: "Vučiću, budala si ako odeš u Peking jer nećeš preživeti!"

Naravno, tu su i Jajinci. U novembru 2016. godine državni vrh saopštava da su "u blizini porodične kuće premijera Srbije Aleksandra Vučića u Jajincima kod Beograda otkriveni sanduci oružja" i da je "nesumnjivo neko hteo da izvrši atentat na Vučića". Kasnije su se režimski mediji pokolebali, pa je ostalo nejasno da li je meta napada bio Vučić ili pak njegov brat Andrej. Danima su mediji bliski vlasti, ne samo tabloidi, razotkrivali segmente velike afere, pa smo recimo, saznali da je u pripremi ubistva bilo angažovano 97 ljudi, te da je "osam ubica čekalo Vučića". "Večernje novosti" su podsetile da je arsenal pronađen "svega pet dana pošto je Vučić obelodanio veliku špijunsku aferu u kojoj su umešane brojne moćne države". I pored medijske histerije i "opsežne policijske istrage" u kojoj su navodno identifikovane "potencijalne ubice", do danas nije podignuta, bar da je javnosti poznato, bilo kakva optužnica.

Najkomičniji "državni udar" datira iz novembra 2015. godine, kada je urednik "Informera" Dragan J. Vučićević u direktnom prenosu govorio da se sprema ubistvo Vučića, koji se tada spremao na put u Peking, tvrdio da se u Beograd "vratila grupa ubica koja stoji iza atentata na Đinđića" i jasno poručio: "Vučiću, budala si ako odeš u Peking jer nećeš preživeti!"

U junu 2018. Vučiću je, prema pisanju tabloida "Alo", "skidala glavu" neobična ujedinjena družina – "Ramuš Haradinaj, Sulejman Ugljanin, Đilas i ekstremna desnica"... Tabloidi su u decembru 2019. godine preneli dramatična upozorenja zvaničnika da će Vučića likvidirati studenti i demonstranti ispred RTS-a za vreme protesta "Jedan od pet miliona".

Sajtovi koji istražuju lažne vesti kažu da tabloidi na naslovnicama skoro svakodnevno objavljuju krupnim slovima lažne vesti, a većina neistina upravo su one koje govore o nasrtajima na Vučića i Srbiju. Slučajni odabir njihovih naslovnih strana iz prethodnih godina: "Pakleni plan: tajkuni u dilu sa Bugarima ruše Vučića", "Albanski lobi sprema rušenje Vučića", "Žuta patka i Crvena beretka zajedno na Vučića", "Mafija udara na porodicu Vučić", "Uništiti Vučića pa oteti Kosovo", "Informer ima dokaze o zaveri: Ubijanje Vučića", "Meta bio Vučićev auto", "Vučić sam kao duh!", "Vučića »

zoljom hteli da raznesu u ovom sokaku", "Šešelj Vučiću: Otrovaće te ili će ti srušiti avion", "ISIS stoji iza ataka na Vučića", "Ovaj Englez stoji iza atentata na Vučića"...

PARANOIDNI I NARCISOIDNI ASPEKT

Sociolog Aleksej Kišjuhas, vanredni profesor na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, u razgovoru za "Vreme" kaže da produkcija "državnih udara" predstavlja teatar apsurda, "'Balkanskog špijuna' za siromašne". "Uostalom, građani Srbije poodavno su opterećeni raznim prisluškivanjima, te spoljašnjim i unutrašnjim neprijateljima. Još od doba ONO i DSZ. Osnovna poruka je da su konstantno ugroženi i država i vlast, a to je zgodan izgovor za gušenje određenih prava i sloboda, pa i progon političkih i ideoloških neistomišljenika", kaže Kišjuhas.

Oliver Tošković, psiholog sa beogradskog Filozofskog fakulteta, kaže da Vučić u svojoj propagandi pozajmljuje iz masovne pop-kulture i holivudskih komercijalnih filmova dva aspekta: paranoidni (svi me progone) i narcisoidni (sve pobeđujem). Tošković smatra da je Vučić uspeo sebe da proda kao "heroja petparačke priče i na takav način lako dopire do svoje publike, odnosno glasača". "Kada kreirate takvu sliku, neophodni su vam neprijatelji i on ih konstantno stvara. Ako nema opozicije, onda su tu strane službe, ako nema njih, onda su to naši građani koji rade u inostranstvu ili virus u zakulisnoj saradnji sa svim prethodno pomenutim grupacijama. Čim rejting malo opadne, smišljaju se novi neprijatelji, jer mora neko da ga ugrožava kako bi održao paranoidni deo priče, odnosno da bi bio progonjen", kaže Tošković, podsećajući da komercijalni hitovi brzo prolaze, pa se moraju stalno izbacivati novi. Po njemu, pred nama su još mnoga "proganjanja" i "nove nepostojeće pobede nad nepostojećim neprijateljima".

Psihološkinja Bojana Bodroža, sa novosadskog Filozofskog fakulteta, smatra da lažne vesti o pretnjama predsedniku i državi imaju cilj da kod građana pobude – anksioznost i strah. "Dobro je poznato iz socijalno-psiholoških istraživanja da ljudi kod kojih je pobuđen strah teže da prihvataju ekstremnija konzervativna uverenja, nastoje da se brane od bilo kakvih promena i da održavaju *status quo*. Poznato je da ljudi u stanju straha ne žele inovacije i promene, žele ono što je provereno", kaže Bodroža. Ona podseća da je podsticanje straha kroz poruke ugroženosti (države ili predsednika), koji dalje vodi ekstremnijim stavovima i moguće i ekstremnim ponašanjima, često u prošlosti bilo "jedan od koraka na putu ka građanskom ratu".

Bodroža ukazuje i na to da se, podsticanjem doživljaja nesigurnosti i straha, kod sopstvenih pristalica obezbeđuje snažnija podrška kroz "ukopavanje u političke rovove". "Takva nekritička i ostrašćena podrška je važna naročito onda kada ljudi sve lošije žive i kada realnost demantuje racionalnost te podrške. Tad se podrška dobija kroz strategije emocionalne manipulacije, u koje spada i izazivanje straha", kaže ona.

Oliver Tošković kaže da "priče" vladajuće partije ne bi bile strašne da "možemo da ih kupimo na kiosku za pet para i bacimo u prvu kantu". Međutim, po njemu, one su postale "dominantan i praktično jedini žanr", čiji je cilj da drže Aleksandra Vučića na vrhu lestvice najpopularnijih ličnosti. "Pošto su sveprisutne, one dodatno stvaraju tenziju u narodu, dele nas na one koji gutaju priču i one koji su u toj priči označeni kao glavni negativci. Prikazuju nam stvarnost kao crno-belu, dele nas na kauboje i Indijance, partizane i Nemce, verne i neverne. A takva atmosfera je svakako opasna, parališuća i štetna za funkcionisanje jednog društva. Na duže staze takva atmosfera pretvara društvo u tempiranu bombu", kaže on.

Kišjuhas podseća da su "proizvodnja rizika" i "kreiranje kulture straha" fenomen o kojem su pisali mnogi sociolozi. "Nešto slično smo imali sa strahom od terorizma u Americi nakon 11. septembra, a bilo je i moralnih panika od svega i svačega, pa čak i satanističkog ritualnog zlostavljanja tokom osamdesetih. Međutim, sumnjam da ćemo ovde imati nekakvu potkulturu patološki uplašenih i mentalno nezdravih individua koje beže u šumu i opremaju se aparaturom za preživljavanje. Ona stvarna opasnost jeste u konstantnom apokaliptičnom dizanju panike od raznih ratova, užasa, državnih udara i slično, a koji se nikada ne ostvare – zbog čega se, zapravo, prvo gubi poverenje u politiku i medije i, drugo, neguje jedan antizapadni sentiment u srpskom društvu", kaže Kišjuhas. ¶

NEDIM SEJDINOVIĆ

Crna Gora: Privođenje Brana Mićunovića

Najava b

Hapšenje pa još brže puštanje Brana Mićunovića u Budvi tek će u narednim mesecima pokazati da li je nova vlada Crne Gore kadra da se izbori sa kriminalom u toj državi ili ne

Vest je odjeknula više od tvitova potpredsednika Vlade Crne Gore Dritana Abazovića: policija je na Badnji dan 6. janura u Budvi privela Branislava Brana Mićunovića (68), preduzetnika iz Nikšića i čoveka koga neki smatraju Kumom mafije.

Goreo je internet čitav dan, jer uhapsiti čoveka koji se smatra ličnošću broj

orbe ili priznanje poraza

DOGAĐANJE NEZAMISLIVOG: Brana Mićunović u zatvoru
Foto: Filip Filipović

jedan u Crnoj Gori, kome svi dolaze na noge i koga se svi plaše, činilo se ogromnim dometom i pokazateljem da se nova vlada Crne Gore ne šali kada govori da će iz korena promeniti Crnu Goru, malu državu na Jadranu koja je često bila povezivana sa organizovanim kriminalom.

Dritan Abazović je izgledao kao neka vrsta Robina Huda, jer se za njega i njegovo delovanje vezuje upravo pokušaj da se crnogorske bezbednosne i pravosudne institucije pročiste od malignog uticaja mafije i kriminalaca različitih fela, što je bio razlog da se toliko govori o "mafijaškoj državi".

Javljeno je da je Mićunović priveden zbog nekakvog nelegalnog oružja, ali se nekako činilo da je to samo banalan povod iza koga postoji neki veći i čvršći dokazni materijal, koji bi ovog moćnog čoveka razvlastio, ili bar učinio manje važnim i strašnim.

Međutim, već nakon dva dana on je pušten iz pritvora i priča je polako umrla u javnosti, što ne znači da taj događaj neće imati dugoročnije posledice, bar po neke ljude u Crnoj Gori. Priča je brzo utihnula, samo se još poslanik Demokratskog fronta Nebojša Medojević veselio na Tviteru ismevajući postupke Vlade Crne Gore, nazivajući privođenje Brana Mićunovića "sportskim ribolovom" – uhvatili ga, poljubili pa ga pustili nazad.

DON ILI PENZIONER BURNE BIOGRAFIJE

O liku i delu Branislava Brana Mićunovića više se govori u sebi i šapuće na uvo nego što se priča u javnosti. O tome ko je on i kakva mu je prošlost, "Vreme" je pisalo još davne 2010. godine ("Ime koje se ne izgovara", broj 998), u trenutku kada se naveliko pričalo o padu grupe braće Šarić, u okviru međunarodne akcije "Balkanski ratnik".

Ono u čemu se svi slažu jeste da se radi o čoveku koji poslednjih nekoliko decenija jeste vrlo važan u Crnoj Gori, a preko svojih prijatelja i kontakata i šire od toga. Bio je viđen kao neka vrsta pokrovitelja Mila Đukanovića, pa samim tim i nezavisnosti Crne Gore, i zato se činilo logičnim da posle 2006. godine izraste u velikog biznismena, koji ima svoj veliki posao na crnogorskom primorju i kod koga se dolazi na poklonjenje.

Kada se pogleda šta su mediji pisali i izveštavali o njemu u poslednjih deset i više godina, to se u najvećoj meri tiče nekih običnih stvari: njegovih biznis inicijativa i porodičnih proslava. Ko je sve bio »

kod njega "na prijemima", koga je sve štitio u Crnoj Gori, nikada nije dolazilo do medija, niti je to bila tema. Viđen je kao osoba koja ima najviše uticaja u Crnoj Gori u svakom smislu, pa je zato njegovo privođenje izazvalo tako buran odjek.

Kako nije čovek koji voli da se pojavljuje u medijima, naprotiv, oko njega su tokom decenija formirane naslage priča i glasina, i sve su govorile da je moćan, uticajan i da je bolje ne pominjati ga ni na jedan način.

Eksplozija kriminalnog delovanja koju je donela pojava dva kotorska klana, Škaljarskog i Kavačkog, posle pada Pljevljaka Šarića, kao da je Brana gurnula u drugi plan i on se tu i tamo pominjao po tabloidima kao čovek koji je i to pokušavao da reši, da svojim autoritetom pomiri dva klana koji godinama ratuju od Kotora do Amsterdama, preko Srbije i Ukrajine. Sve je to, razume se, i dalje bilo u rangu glasina, ali je i tako

Tamo gde su nepisani zakoni jači od onih koji su izglasani u Skupštini, teško je izgraditi institucije koje mogu da sprovode zakone izglasane u Skupštini

služilo da se dodatno učvrsti kult Dona, Kuma, čoveka kod koga se ide po savet i po dozvolu. Međutim, za razliku od nekih ranijih generacija koje su imale poštovanje prema čoveku koji je jedan od retkih koji su sve preživali i održali svoj status, ovi novi i mlađi koji su ulazili u kriminal kao da nisu imali dovoljno poštovanja prema "Donu".

Taj "drugi plan" je verovatno za njega bila sjajna pozicija, jer se javnost bavila ubicama iz dva klana, brojala žrtve i ubijene, čudila se količinama droge kojima su klanovi trgovali, a Mićunović je provodio mirne dane na crnogorskom primorju, uživajući u udobnosti svojih hotela i drugih nekretnina.

Izgledalo je kao da su "dani slave" iza njega, i da je uspeo ono što žele svi koji se nađu "u sukobu sa zakonom" – da na slobodi i u miru provode svoje penzionerske dane, bez velikih ambicija da sami isteruju pravdu ili se svete onima koji su se o njih ogrešili. Činilo se da su oni dani u kojima se, na primer, u Beogradu verovalo da Mićunović planira likvidaciju nekadašnjeg predsednika Vlade Srbije Vojislava Koštunice daleko iza njega, ali i da se posle preživljenog moždanog udara na finalu Lige šampiona u Atini 2007. godine i sam "smirio" i trudio da mu vreme prolazi u miru, a ne u sukobima.

NOVA VLADA, STARA POLITIKA

Penzionerske dane Brana Mićunovića već je jednom prekinula policija, kada su ga u Budvi priveli 2015. godine zbog "šenlučenja", kako su pisale novine. Naime, porodica je pucala nekim dobrim povodom, neko je to okačio na društvene mreže, objavljeno je, javnost se "uzbudila", pa ga je policija malo privela, pa pustila. Drugih "nevolja" nije bilo, niti se njegovo ime provlačilo u vezi sa događajima koji bi mogli imati nešto u suprotnosti sa zakonom.

Od avgusta 2020. i izbora za parlament Crne Gore, sve se na neki način promenilo. Milo Đukanović je prvi put izgubio izbore, odnosno nije imao većinu za formiranje vlade, priznao je poraz, ali je nastavio da se ponaša kao i ranije, ne pristajući još uvek na "kohabitaciju".

Nova vlada, koju vodi profesor mašinskog fakulteta Zdravko Krivokapić, teško se porađala, što zbog unutrašnjih, što zbog spoljašnjih pritisaka. Na kraju, Crna Gora je dobila možda najbolju moguću vladu, ali je pitanje da li ta vlada ima institucionalnu snagu da sprovede sve što je potrebno da se ova zemlja otarasi zloglasne reputacije "mafijaške države".

Čini se da je Dritan Abazović, koji se lično poduhvatio teškog posla sređivanja bezbednosnih službi i pravosudnog aparata, razumeo da je i ta priča o "mafijaškoj državi" zapravo medijska etiketa, jer svih ovih godina takva Crna Gora je sarađivala sa najmoćnijim državama sveta, odmakla daleko u EU integracijama i ušla u NATO. Reforme u institucijama, međutim, ne mogu da izbrišu tradicionalne odnose i veze koji postoje decenijama unazad, u društvu u kome "svako zna svakoga". U tako maloj zajednici nije lako naći "nove, neokaljane" ljude, teško je izvući nekoga ko nije povezan sa nekim ko je povezan sa nekim kriminalom, ili nekim poslovima "sa one strane zakona".

Zato i ne čudi informacija koja se pojavila nekoliko dana posle puštanja iz pritvora Brana Mićunovića, da su policajci koji su ga privodili dobili neku vrstu dodatnog obezbeđenja, jer zaista nije lako očekivati da će se pojaviti ljudi koji će hapsiti čoveka kod koga se do juče išlo "na poklonjenje", kome se ipak nešto duguje ili mu neko iz familije duguje.

NEPISANI ZAKONI

Sve te stvari, koje bi negde mogle lako da se odbace, u Crnoj Gori ne mogu biti zanemarene, jer nikada nisu bile zanemarivane; štaviše, činile su osnovu na kojoj je društvo funkcionisalo. Tamo gde su nepisani zakoni jači od onih koji su izglasani u Skupštini, teško je izgraditi institucije koje mogu da sprovode zakone izglasane u Skupštini.

Zato se čini da je javnost u Crnoj Gori sumnjičava prema ovom slučaju, i da se nekako trudi da ga zaboravi ili potisne. To može da bude i opravdano ako se pogledaju ekonomski pokazatelji Crne Gore, koja je doživela ozbiljan pad u 2020. godini i koja će teško preživeti još jednu kovid godinu, koja bi značila nedolazak turista i milijardu evra manje u kasi.

Taj ekonomski problem izgleda sada mnogo veći od onoga sa "mafijom", ili s ljudima koji se povezuju sa mafijom. Vlada mora da nađe način da u isto vreme obezbedi novac za funkcionisanje sistema, što će značiti novo zaduživanje već prekomerno zadužene države, da uporedo s tim menja sistem, dâ nadu i ohrabri ljude da pristanu na manje zarad nečega što bi trebalo da se desi u budućnosti, i da porazi mašineriju vladajuće stranke – da zauvek učini Mila Đukanovića nebitnim u političkom i ekonomskom životu Crne Gore.

Sve to umnogome podseća na postmiloševićevu Srbiju, na vladu Zorana Đinđića koja, kao i ova Krivokapićeva, nije imala ni tradicionalnih sto dana "podrške", već je morala odmah da radi na više polja, i na kraju se ta inicijativa nije završila onako kako je njen predsednik zamislio. Ostaje nada da se tako nešto, uprkos problemima i saplitanjima, u Crnoj Gori neće dogoditi i da će se tvitovanje Dritana Abazovića nastaviti sa uspehom i zbog uspeha.

A šta će biti sa Branom? To je više pitanje za sve one koji ga poznaju lično u Crnoj Gori, a takvih je priličan broj. ¶

SLOBODAN GEORGIJEV

TEOFIL PANČIĆ

Kurir Bas u zemlji posledica

Koliko god "Vučić" bio više posledica nego uzrok, ništa se ne može i neće pokrenuti dok njegova vladavina ne bude okončana i demontirana. Zna to i Basara odlično

Gledam ovih dana kakva je pometnja zavladala među prodavcima i kupcima na Ribljoj pijaci: "kako sad da se snađemo, komšija" – pitaju me u očajanju – "kad Basaru do sada nismo čitali u 'Danasu', a ubuduće ga, kažu, nećemo čitati u 'Kuriru'?! Ju naopako, da slučajno negde ne pogrešimo kad ne budemo kupovali novine?" Samo bez panike, odgovaram ja flegmatično, ne čitate ni mene u Vremenu pa ipak sasvim lepo divanimo...

Šalu na stranu, utešno je znati da "transfer" nekog novinskog kolumniste u ovoj zemlji u kojoj je svako (zahvaljujući kombinaciji mentaliteta *neprejebivosti* i ego-pumpajućim mogućnostima tzv. društvenih mreža) Najpametniji za sebe, ipak još može da poprilično uzburka duhove. Mislim, bar u onoj sve manjoj manjini kojoj je još stalo do bilo čega osim vlastite, da prostite, guzice – pri čemu je i vajno "lično mišljenje" češće deo burnih procesa u narečenoj guzici negoli u glavi.

Svetislav Basara je tako, nakon jedanaest godina i kusur takoreći svakodnevnog ispisivanja kolumne za "Danas" (epski poduhvat u svakom smislu, i bitno proširenje izražajnog spektra ovdašnjeg "kolumnizma" koje bi se moralo kadgod izučavati po žurnalističkim katedrama), prešao da to isto i istim tempom radi u "Kuriru". To je izazvalo silno *ibretenije* (svi kurzivi u ovom tekstu su omaž "Famoznom") među "našima", ali i oduševljenje i toplu dobrodošicu među "botovima" na sajtu "Kurira". Jer "Kurir" je, znate, ono za šta je svojevremeno lansiran ironični antireklamni slogan da se "prodaje na kiosku, a nisu novine". "Informer" i slični su došli kasnije, kao radikalizacija i totalno ogoljenje bazično istog koncepta.

E sad, da je Basara rekao da prelazi na Mračnu stranu da "prosvetljuje duhove" u neprijateljskoj pozadini, možda bi mu neko i poverovao. Da je prostodušno rekao da ide da radi isti posao za bolje pare, sigurno bi ga mnogo ko razumeo. Umesto toga, jedan od najživljih duhova inače solidno mrtvosane savremene srpske (mejnstrim) kulture rekao je da hvata bežaniju iz "Danasa" jer mu se ne sviđa što je tamo "sve jači uticaj Đilasa". Kojeg, jebote, Đilasa?! *Dragana, ne Milovana*. E, tu smo zakolutali očima: e, Base, ajd' nemoj, leba ti... Ili što bi ono rekao nedužni Vitgenštajn u piratskom prevodu prilagođenom na praktični srpski: ako o nečemu ne možeš ili ne želiš da kažeš nešto suvislo, radije nemoj da kažeš ništa.

Nije ova bura salonskog dometa sama po sebi čudna. Svetislav B. je jedan od najznačajnijih savremenih srpskih pisaca, a njegova je kolumna s vremenom postala jedna od repernih tačaka ono malo preostale "kvalitetne", i pri tome nezavisne štampe u Srbiji. Njeno odumiranje, pretpostavljam, rastužilo bi mnoge, kao nestanak svojevrsne neformalne institucije slobodnog, individualnog mišljenja. Njena selidba, pak, nužno izaziva pozor; da je Famozno emigriralo, šta znam, na Peščanik, u "Vreme", NIN ili na N1, ne bi bilo neke posebne drame. Da se, pak - mada je to nezamislivo u ovoj konstelaciji – obrelo u "Politici" (tj. *Rotopalanci*) bilo bi to moralno i "ideološki" više nego suspektno; kada, međutim, osvane u "Kuriru", to je pride još i nekako... skrnavo. Ili nije? A ako jeste, zašto jeste?

Prelazak značajnog autora iz, recimo, "Gardijana" u "Dejli Telegraf" takođe bi izazvao šušur, proteste i razočaranja "izneverenih": bio bi čitan kao promena strane u jednom tihom svetonazorskom ratu (ne samo između "levog" i "desnog", nego danas još i više između liberalnog i konzervativnog) koji je sastavni deo savremenih politkulturnih strujanja i sukoba manje-više bilo gde u svetu, bar onom koji većinski ne gladuje, ima pitku vodu i uveče leže negde gde je zimi toplo, a leti sveže.

Da li je to, dakle, Basarin "greh"? Mogao bi biti, da je ovo društvo iole "normalno" strukturirano. Megjutoa, u patološki neuravnoteženom, disbalansnom stanju u koje je regresiralo u poslednjoj deceniji, ovo se društvo (javnost, mediji, kultura...) deli još samo za i protiv "Vučića", pri čemu najčešće nije jasno šta je uopšte to ili taj "Vučić" u ideološkom smislu, ali zato odlično znamo šta je u praktičnom smislu: ovaploćenje lične i oligarhijske neproglašene, a sveprožimajuće diktature, kleptokratskog antiporetka nakon kojeg teško da može ostati bilo šta osim spaljene zemlje – ali zemlje u Njihovom vlasništvu... U takvom poretku stvari, i mediji su "za" ili "protiv" tog "Vučića", a sve druge razlike postaju sekundarne, ako ne i nebitne. Da li je to normalno? Nije, naprotiv, duboko je bolesno. Ali je ta bolest posledica nenormalnosti poretka, a ne obrnuto.

Nije li Basara već duže vreme nastojao da prevaziđe tu uprošćenu, da ne kažemo prostačku dihotomiju? Jeste, i to ne bez razloga i argumenata. Fundamentalni problemi ovog društva mnogo su dublji i stariji od "Vučića" i ne bi volšebno nestali njegovim nestankom sa scene, razložno je upozoravao. Međutim, ima tu jedan problem: koliko god "Vučić" bio više posledica nego uzrok, ništa se u ovoj zemlji ne može i neće pokrenuti u iole dobrom pravcu dok njegova za zemlju i društvo dubinski oštećujuća vladavina ne bude okončana i demontirana. Zna to i Basara odlično, samo je u nekom trenutku (opsesivno ratujući s vetrenjačama poluimaginarnih "Đilasa") počeo da zaboravlja da to spomene u svojim kolumnama... Ili se toga zasitio, što mu dođe na isto.

I šta sad? Ništa, "eto ga tamo". A hoću li ja čitati Basaru u "Kuriru"? Naravno, zato što me zanima, ali i zato što ga ima na sajtu, za dž. Cvonjka za to neću dati, with all due respect. A na kiosku ću, kao i do sada, kupovati "Danas". Verujem da smo se razumeli. Ili, basarinski rečeno, *to vam je, pa smočite*. ¶

Koju ćeš izabrati?

Za Srbiju i druge države sličnih kapaciteta pitanje vakcina bukvalno je pitanje opstanka, ali dok čekamo na odgovor, imamo i jednu neobičnu mogućnost

Možda niste zapazili, ali suočena sa najvećim trenutnim društvenim izazovom koji će u svakoj državi odrediti tok ove, ali i narednih godina – a to je sprovođenje masovne imunizacije protiv kovida 19 – Srbija je, očigledno, izabrala da zaista pokuša vakcinaciju stanovništva i to uz jedan prilično neobičan, domaći specifikum: građani Republike Srbije mogu da izaberu koju će vakcinu primiti. Ovu mogućnost više puta su u svojim izjavama najavili predsednik Republike, predsednica Vlade, pojedini ministri i državni sekretari, kao i članovi Kriznog štaba, što je, dan za danom, uprkos drugim otvorenim i zatvorenim pitanjima, preraslo u jasno definisanu programsku poziciju.

Kako su pristizale vesti o registraciji, a potom i o isporukama prvih količina Fajzer-Biontekove i Sputnjik V vakcine, najave o mogućnosti izbora postupno su razvile jedan vrlo čudan nacionalni sport u kome građani Srbije biraju vakcinu. Mediji, jednako i provladini i nezavisni, prethodnih dana donose detaljne preglede vrsta vakcina i saveta kako napraviti ovaj težak izbor. Društvene mreže, ali i svakodnevne razgovore osvojila su pitanja "koju ćeš izabrati?", pa se može pretpostaviti kako su građani stvar shvatili sasvim ozbiljno i da se po kućama, od Subotice do Vranja, zaista diskutuje i razmišlja o prednostima i manama američkog i nemačkog mRNK u odnosu na fantastičnu rusku adenoviralnu tehnologiju. Sa izranjanjem milion doza kineske vakcine na horizontu rasprava dobija patos podela kakva je ona na četnike i partizane. Stvar je konačno odnela šalu kad su tabloidi počeli da donose priloge kako (eto) u drugim zemljama, na primer u Nemačkoj, tamošnje stanovništvo nema mogućnost da bira koju vakcinu želi. A u Srbiji (eto) biramo.

BEZ LABORATORIJE I KAPACITETA

Naravno, nema ničeg spornog u mogućnosti da građani odlučuju o tome koju vakcinu žele. Srbija, pritom, nije jedina zemlja gde stižu različite vrste vakcina, ali neugodni detalj leži u tome da se vodi rasprava kog od tri goluba na grani skuvati, dok nam je u rukama vrabac sa nekoliko hiljada pristiglih doza. Zato ova kampanja na tu temu jeste jedinstvena – ona odaje neobičan utisak kako je Srbija zemlja koja ugošćuje nekoliko nobelovaca, ima na stotine istraživača u biomedicini koji objavljuju radove u vodećim časopisima, razvojne centre i vrhunske genetičke laboratorije, brojne startapove i domaće biotehnološke platforme koji su doveli do toga da naša nauka usred velike nevolje razvije ne jednu, nego više konkurentnih vakcina, pa se sad dvoumimo koja je bolja, dok u praksi Srbija samo pokušava da kupi sve šta može (što nije za kritiku, naprotiv).

To ne znači da našu nauku treba potceniti – mi živimo u državi koja, uz sve svoje mane i vrline, ima respektabilnu naučnu zajednicu. Ima i naučno-tehnološku baštinu jer pre samo nekoliko decenija možda nije mogla da bude prva na frontu saznanja, ali je i te kako bila u stanju da proizvodi sopstvenu verziju mlaznog aviona, sopstveni eurokrem, sopstveni tenk i sopstveno seme kukuruza. I koja može i danas da se dočeka na noge u gotovo svim oblastima znanja. Ako bar na trenutak niste uzeli sasvim zdravo za gotovo, niti poverovali da je to rešeno odlukom političara, mogli ste se upitati kako smo od 100 testova dnevno uspeli da dođemo do toga da dnevno testiramo 20.000 ljudi. Odgovor je da na institutima kao što su IBISS ili IMGGI rade istraživači koji su tokom vanrednog stanja obukli zaštitnu opremu i lekare naučili kako se koristi PCR. No, kad je reč o razvoju vakcine, u Srbiji jednostavno ne postoji laboratorija takvog nivoa da razvija domaću vakcinu, a pokazalo se kako nemamo ni kapacitet da je samo proizvodimo (mada je Ruska Federacija to više nego velikodušno ponudila i poslala uzorke Sputnjika V u Srbiju, dalja diskusija o proizvodnji na Torlaku je naglo zamrla).

DOSLEDNA NEDOSLEDNOST

Međutim, uz malo sreće, ne igraju nužno sve naše slabosti protiv nas. Spoljna politika Republike Srbije, ako na duže staze ima neku doslednost, jeste nedosledna prema svim svetskim silama, pa nikog ne može da začudi što pokušava da se i vakcinama protiv virusa korona snabde istovremeno kod svih igrača na sceni – bilo preko programa COVAX, bilo direktno kod proizvođača, bilo preko Ruske Federacije, Kine ili Evropske unije. Videćemo koliko će ova strategija u praksi zaista biti uspešna, ali imajući u vidu okolnosti (na primer, lošu prošlogodišnju procenu Evropske unije i Nemačke da kupi premalo doza Fajzer-Biontekove vakcine, računajući da će neke druge kompanije ranije razviti svoje vakcine, što sada usporava imunizaciju u mnogim zemljama Evrope), moglo bi se pokazati da solo nastup Srbije na tržištu vakcina bude iznenađujuće uspešan. Ishode ćemo znati tek u mesecima koji dolaze, kad se sameri broj vakcinisanih i sagleda koje su se države kada izvukle iz epidemije, ali odlukom da se vakcina nabavlja na svakoj adresi gde postoji, bar za sada je ustaljena slabost usamljene Srbije pretvorena u njenu prednost, na kojoj vlasti sada prirodno pokušavaju da kapitalizuju kroz kampanju kako "građani mogu da biraju".

Ova kampanja, bilo da je planirana ili slučajna, ima i druge pozitivne strane – pred pitanjem o vrsti vakcine, kojim se svi bave, niko ne upućuje kritiku da će se stanovništvo Srbije zaštititi na različite načine i onim čime se moglo, odnosno da smo se, po još jednoj srpskoj osobenosti, samo nekako snašli. Epidemiolozi koji su se oglašavali o tome, a oglasili su se svi koje imamo, ne prave pitanje – važno je samo vakcinisati što više ljudi i uraditi to što pre. Takođe, s obzirom na osećaj izbora, smanjen je inače čudovištan, lavovski uticaj antivakcinaškog pokreta, koji veći deo svojih narativa i temelji na uskraćenom "pravu na izbor".

VAKCINA JE STIGLA: Početak vakcinacije Covid19 u Domu starih na Limanu
Foto: Jaroslav Pap/ Tanjug

Debata o vrsti vakcina, što verovatno ima i najveću političku težinu, dodatno kupuje vreme pred nešto mračnijim pitanjima: koliko će to zapravo doza vakcina stići u Srbiju sa svih krajeva planete, kada one stižu i kojim redom će se ljudi vakcinisati?

Ove su dileme, svakako, prisutne u javnosti i ništa ih, osim vakcina, ne može trajno razrešiti – kada se u razvijenom delu sveta zaista pokrene ogromna mašinerija imunizacije, plaćena tokom prošle godine stotinama milijardi dolara, kad razvijene zemlje sprovedu masovnu vakcinaciju, kovid će bar jedno vreme, kao i tolike druge zaraze, biti prognan u treći svet, u deo planete koji nije obavezno siromašniji, ali jeste opterećen kolonijalnom traumom. SZO i druge globalne organizacije govore da se pandemija može zaustaviti samo ako se svi vakcinišu, ali vakcinacija tog obima zahteva silno vreme, a nema sumnje da oni koji su vakcinu razvili prvo vakcinišu sopstvenu populaciju. Zato je samo pitanje vremena kada će se svet podeliti na dva dela – na vakcinisani i onaj drugi, izolovan, usporen, očajan. I zato je, sasvim nezavisno od tradicionalno sumornih domaćih političkih prilika, za Srbiju pitanje vakcina bukvalno pitanje opstanka. S obzirom da vakcine ipak pristižu u maloj količini, ova će se podela prvo osetiti na unutrašnjem planu – na deo stanovništva koji je vakcinisan i onaj drugi, koji to nije.

ŠTA SE SAZNALO IZ PLANA VAKCINACIJE

Prošle nedelje, Institut za javno zdravlje "Dr Milan Jovanović Batut" objavio je "Operativni plan za imunizaciju protiv kovida 19 u Republici Srbiji", dokument od 29 strana koji je u danima potom detaljno, red po red, analiziran u medijima i na društvenim mrežama. Mada u njemu ne postoji terminski plan, dokument se odnosi na to kako uskladiti prioritete imunizacije za oko 20 odsto populacije, a njegova centralna ideja da se vakcinacija sprovede u tri talasa – nakon početnih 85.000 vakcinacija, što obuhvata medicinske radnike u kovid sistemu i najugroženije grupe, u prvom talasu se dominantno vakcinišu stariji od 75 godina, u drugom se vakcinišu građani stariji od 65 godina, kao i mlađi sa opasnim oboljenjima, dok se u trećem vakcinišu pojedina vitalna zanimanja. Plan je nešto složeniji, obuhvata raznovrsne grupe, o čemu se vodila glasna i jalova diskusija na sve strane, ali ovde navedene grupe čine najveći udeo u pojedinim talasima. Iz plana je nemoguće saznati kada će ko doći na red, ali je on izuzetno poučan. Između ostalog, dokument otkriva našu nepovoljnu demografsku situaciju – koliko je Srbija zapravo stara i koliki udeo u našem stanovništvu čine stariji od 65, kao i oni od 75 godina (kojih ima oko pola miliona), dok je udeo radno sposobnog stanovništva nezgodno mali.

Povrh toga, plan je razotkrio da "Batut" trenutno uzima u obzir vakcinisanje samo 1,9 miliona ljudi i da to verovatno znači da je broj nabavljenih doza vakcine oko 4 miliona. Uz gnevne komentare da je to nedovoljno, a očigledno jeste, iz Kriznog štaba su stizale i procene da bi upravo vakcinacija 20 odsto stanovništva zaustavila epidemiju. Ovaj proračun počiva na sasvim nepouzdanim procenama o 30 odsto stanovništva koje je preležalo kovid 19, ali čak i kad bi kolektivni imunitet od 50 odsto bio dovoljan (a nije, iz mnogo razloga), vakcinacija u tri "Batutove" faze obuhvata najmanje mobilno stanovništvo koje je apsolutno nužno vakcinisati, ali koje neće štititi ostatak društva. Tema je, srećom, utihnula nakon najave predsednice Vlade da je Srbija obezbedila 8 miliona doza vakcine (dakle, dvostruko više od "Batutovog" plana) i poziva da se građani na sajtu E-uprave prijave za vakcinaciju. Za tu priliku, a u rekordnom roku, napravljen je zgodan sajt gde građani mogu da iskažu zainteresovanost za vakcinaciju – masovno popunjavanje je počelo i stotine hiljada ljudi su dobile ohrabrujuće SMS poruke da je država sada svesna njihove želje da vakcinom okončaju kovid noćnu moru. Posle niza svakojakih anketa, ako ništa drugo, baza E-uprave je idealna platforma da se sagleda kakvo je stvarno raspoloženje. Između ostalog, sa nje smo već saznali da 30 odsto ljudi želi da se vakciniše bilo kojom vakcinom, dok ostali zaista biraju.

Dakle, u Srbiji očigledno imate mogućnost izbora. Ako se sad zato pitate koju vakcinu vi lično da primite, odgovor je: nemojte ga tražiti ni ovde, ni po drugim medijima – vakcinišite se bilo kojom čim se ukaže prilika. Ako niste dovoljno upoznati da biste samostalno doneli odluku, za to postoji nadležna institucija – Agencija za lekove i medicinska sredstva – koja će registracijom utvrditi koja vakcina je bezbedna za upotrebu. A ako ste upoznati, onda je izvesno da savet ne tražite u novinama. ¶

SLOBODAN BUBNJEVIĆ

Pet karakteristika Javne uprave za novo doba

Pandemija je na dramatičan način otkrila sve slabosti tradicionalno organizovanih državnih sistema, ali je i dobro ilustrovala važnost strateških promena. Možda najvažnije od svega, pokazala nam je da su relativno brze i suštinske promene moguće

Autorka:
Fransin Pikap

Stalna predstavnica Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) u Srbiji

Svet je danas povezaniji nego ikad. Razvoj globalnih komunikacija, digitalnih tehnologija i logističkih mreža omogućio je nove oblike društvene povezanosti i novu organizaciju svetske ekonomije. Broj i raznovrsnost aktera čiji postupci oblikuju svet oko nas sve je veći, kao i količina informacija koja nastaje u društvenim i ekonomskim interakcijama.

Promene se dešavaju velikom brzinom, a sve češće smo nemoćni da ih u celini sagledamo, razumemo i odredimo se prema njima. Izloženi smo ne samo rizicima kojih smo svesni, već i onima koji su teško predvidivi.

Državne institucije u mnogim zemljama suočavaju se sa sličnom situacijom. Ograničene su zastarelim propisima, tehnologijama i načinima rada. Nemaju dobar pregled situacije i efekata svog delovanja. Ne raspolažu dobrim podacima, ili ih ne analiziraju i ne razmenjuju. Ne deluju povezano i usklađeno, već uglavnom sektorski. Odluke donose uz nizak nivo učešća javnosti, nastojeći da ostanu u svojoj zoni komfora, a tokom primene mera aktiviraju samo mali deo društvenih kapaciteta. Red u sistemu nastoje da uspostave propisivanjem strogih pravila i kazni, koje obično ne uspevaju da sprovedu efikasno.

Najveći izazovi sa kojima se suočavamo višeslojni su i zamršeni – različiti akteri različito gledaju na uzroke i potencijalna rešenja. Izazovu se uvek mora pristupiti iz više uglova, jer najčešće ne postoji samo jedan pristup koji može dati kompletno ili konačno rešenje.

Klimatske promene, depopulacija, ubrzana urbanizacija, uticaj ekonomskog razvoja na životnu sredinu i resurse, erozija poverenja u državne institucije, pandemija kovida 19 – sve pomenuto iziskuje da se prilagodimo novim nivoima kompleksnosti i prilagodimo način rada državnih institucija.

Kako bi izgledala javna uprava koja može da odgovori današnjim izazovima?

NE POLAZI OD KONAČNOG REŠENJA, VEĆ DO NJEGA POSTEPENO DOLAZI

Suočavanje sa kompleksnim izazovom je proces, kroz koji treba postepeno doći do zajedničkog razumevanja problema, aktera koje treba uključiti, aktivnosti koje treba sprovesti (i u kojim oblastima) i resursa koje treba obezbediti. Sve ovi elementi zajedno čine *arhitekturu rešenja*. Važno je što brže otvoriti temu, komunicirati što šire, krenuti sa prvim aktivnostima, graditi mrežu partnera na svim nivoima vlasti, ali i van javne uprave, testirati nove pristupe i prikupljati podatke. Sva ta iskustva, znanja, veze i resursi ubrzaće oblikovanje rešenja i učiniti da izazov više ne izgleda toliko nesavladivo.

VIŠE JE POVEZANA IZNUTRA I ŠIROKO OTVORENA PREMA SPOLJA

Kompleksni izazovi ne haju za ustrojstvo države. Kovid kriza, na primer, ne pogađa samo zdravstveni sistem, već istovremeno ekonomiju, javne finansije, obrazovanje, sistem socijalne zaštite, funkcionisanje gradova. Nju ne može da reši samo Ministarstvo zdravlja, isto kao što zagađenje životne sredine ili depopulacija nisu teme samo za Ministarstvo zaštite životne sredine i Ministarstvo za brigu o porodici i demografiji. Za uspešno hvatanje u koštac sa kompleksnim izazovima, vrlo je važan zajednički rad institucija u različitim sektorima i na različitim nivoima vlasti, nasuprot tradicionalnom delovanju u usko definisanim okvirima nadležnosti, uz minimum koordinacije sa ostatkom sistema. Viši nivo integracije podrazumeva deljenje tehničkih i ljudskih resursa, zajedničko planiranje finansija, prikupljanje podataka, analiziranje rezultata i korigovanje kursa. Takođe, neophodno je u proces uključiti aktere iz polja biznisa, nauke, civilnog društva, ali i aktivno tražiti nove partnere, koji imaju specifična znanja i kapacitete u određenim oblastima (na primer, neformalne tehnološke zajednice).

UČI KROZ EKSPERIMENTE I IMA TOLERANCIJU ZA NEUSPEH

Kultura eksperimentisanja u državnim institucijama praktično ne postoji. Zato smo osuđeni na primenu starih metoda, koji više nisu delotvorni i rezultiraju sporim napretkom. Da bi se to promenilo, potrebno je sa najvišeg nivoa podsticati institucije da eksperimentišu i odvajaju resurse za to. Izlazak iz zone komfora i stvaranje kulture učenja kroz eksperimente zahteva i nova znanja za osmišljavanje i sprovođenje eksperimenata, kao i promenu rigidnih pravila rada. Naravno, eksperimenti moraju biti relativno mali, kako bi se

ograničila moguća šteta. Međutim, tolerancija na neuspeh mora postojati, jer samo tako možemo doći do novih saznanja i isprobati nove pristupe koji odgovaraju svetu koji se veoma brzo menja.

PODATKE TRETIRA KAO STRATEŠKI RESURS

Veliki broj podataka koje državne institucije prikupljaju ili generišu u sklopu svog rada (a ne odnose se na lične podatke građana), najčešće ostaje nedostupan drugima. Ovakav pristup podacima mora suštinski da se promeni. Oni treba da se posmatraju kao strateški resurs, a ne kao nusproizvod rada institucija. Trebalo bi ukloniti prepreke za njihovu razmenu između institucija, kako bi mogle unakrsno da ih analiziraju, ali i učine dostupnim građanima i privredi. Takođe, državni podaci više nisu dovoljni za donošenje odluka, jer najčešće ne daju dovoljno dobru sliku o karakteristikama današnjih promena. Na primer, odluke mnogih vlada o nametanju drastičnih i neselektivnih restrikcija radi borbe sa kovidom, uzrokovale su veoma značajne ekonomske i društvene poremećaje, a bile su zasnovane na manjkavim epidemiološkim podacima i slabom razumevanju isprepletanih društvenih i ekonomskih interakcija.

Sofisticiraniji odgovor na pandemiju kovida 19, koji je zasnovan na podacima i smanjuje širi negativan uticaj, zahtevao bi povezivanje državnih podataka sa podacima privatnog sektora, uključujući anonimizovane i agregirane podatke o kretanju ljudi i vozila, podatke o finansijskim transakcijama, podatke sa satelitskih senzora, platformi za pružanje usluga i elektronsku trgovinu. Partnerstvo sa privatnim sektorom je bitno ne samo zbog boljeg sagledavanja i razumevanja kompleksnih društvenih interakcija u različitim oblastima u skoro realnom vremenu, već i zbog korišćenja alata i znanja u domenu obrade podataka i veštačke inteligencije koje država teško može sama da razvije.

MNOGO JE BLIŽA GRAĐANIMA

Često se kaže da bi država trebalo da bude servis građana. U praksi, međutim, češće viđamo da se građani retko ili prekasno uključuju u procese kreiranja javnih politika ili razvijanja usluga, koji bi trebalo da poboljšaju kvalitet života ili olakšaju poslovanje. Institucije često slede liniju manjeg otpora i biraju da ostanu zatvorene u uske okvire svojih nadležnosti, što rezultira digitalizacijom šaltera, umesto pojednostavljivanjem procesa. Takođe, često dobijamo usluge koje su nedostupne osobama sa invaliditetom, ne mogu da se koriste preko mobilnih uređaja, traže donošenje papirnog dokaza o uplati takse ili lično preuzimanje dokumenata. Umesto motivisanja i usmeravanja građana ka željenom postupanju, institucije se i dalje radije opredeljuju za nametanje zabrana i kazni. Suštinska promena koja je potrebna nije primarno tehničke prirode. Nije nam potreban novi hardver ili softver, nego odluka da čoveka stavimo u centar interesovanja – da sve institucije počnu da uključuju građane u ceo životni ciklus novih javnih politika ili usluga. Od faze ideje i zajedničkog osmišljavanja – kako bi institucije prvo razumele šta je građanima potrebno i šta očekuju, a tek onda probati da zajedno definišu oblik rešenja – preko stalnog praćenja efekata javnih politika i načina korišćenja usluga, do učenja o tome kako ih dalje unaprediti. Rezultat ovog procesa neće biti samo usluge koje građani rado koriste, već i javne usluge proaktivno isporučene od strane države koja unapred predviđa potrebe stanovništva i privrede, a uz regulative koje su mnogo lakše i jeftinije za primenu.

PRAVO JE VREME ZA SUŠTINSKE PROMENE

Prošle godine svedočili smo velikoj tragediji i ljudskoj patnji; videli smo širom sveta posledice nedovoljnih ulaganja u zdravstvenu i socijalnu infrastrukturu, kao i puno grešaka zvaničnih institucija. Ali videli smo, i u Srbiji, naznake elemenata pomenutih u tekstu – bolju povezanost institucija i rad izvan uskih okvira nadležnosti, veću spremnost na saradnju sa različitim zajednicama, otvorenost za eksperimente i nove pristupe, uviđanje važnosti podataka i boljeg razumevanja potreba građana.

Pandemija je na dramatičan način otkrila sve slabosti tradicionalno organizovanih državnih sistema, ali je i dobro ilustrovala važnost strateških promena. Možda najvažnije od svega, pokazala nam je da su relativno brze i suštinske promene moguće. Državne institucije preko noći su prestale da traže papire, pečate i dolazak na šalter. Obrazovne ustanove počele su masovno da koriste digitalne tehnologije u obrazovanju miliona đaka i studenata. Globalna saradnja nauke, privrede i regulatora donela nam je vakcine koje su razvijene, testirane i uvedene u upotrebu u rekordnom roku. Ulaganja u zdravstvenu infrastrukturu dramatično su povećana – izgrađene su nove bolnice, nabavljena medicinska oprema, što će dugoročno unaprediti zdravstvenu zaštitu. Na kraju, ali ne manje važno, solidarnost koju su pokazali građani i kompanije kako bi pomogli jedni drugima kada je najpotrebnije, predstavlja društveni kapital koji može da se iskoristi za izgradnju poverenja i zajedništva.

Pruža nam se jedinstvena prilika da ovu novostečenu fleksibilnost održimo i u periodu nakon pandemije i usavršimo je kako bismo adekvatno odgovorili na kompleksne izazove sa kojima se suočavamo, kao i na one koji nas čekaju u budućnosti. ¶

KAO POSLE RAT

U pomoći unesrećenima nije bilo ni diskriminacije ni patologije – svi su pomagali svima, niko nikoga nije pitao za nacionalnost, tragedija je unela duh jednakosti, ne tako čest na ovim prostorima. Ali, politički potresi tek slede

U manje od 12 mjeseci Hrvatska je, čini se, potrošila stoljetnu zalihu seizmičke nesreće. Godina je započela zagrebačkim potresom 22. marta (5,5 po Rihteru, poginulo jedno dijete, središte grada i Markuševac devastirani), nastavila se snažnim jesenjim potresom kod Zadra (4,7 Rihtera, bez šteta i žrtava jer je epicentar bio na Velebitu) a završila najgorom serijom koju su hrvatski seizmografi ikad zabilježili.

U rano jutro 28. decembra 2020. godine, u 6.28, Petrinju je zatreslo snažnih pet stupnjeva, što je zatreslo i Zagreb. No tek je naredni dan bio koban: tlo se ponovo zatreslo, ovoga puta razornom magnitudom od 6,.2 po Rihteru. Obično nakon glavnog potresa slijedi serija slabijih, u znatno manjem broju slučajeva iza snažnog udara slijedi još jači; ovo je bio taj nesretni, rijetki izuzetak. Petrinja je nakon udara izgledala kao L' Akvila u Italiji 2009. godine. Središte grada pretvoreno je u hrpu ruševina, pod kojima je poginulo sedmoro ljudi. Katastrofu su izravno prenosile sve hrvatske i mnoge regionalne televizije, jer se dogodila baš u vrijeme kad su političari po petrinjskim trgovima davali izjave o sanaciji šteta nastalih dan prije.

ZEMLJA SE OTVORILA

Seizmolozi kažu da je u potresu oslobođena energija usporediva s onom koju je imala atomska bomba u Hirošimi. Udar je čak i Zagrebu bio strahovit – zgrade su se ljuljale desetak sekundi, zidovi su škripali, stvari padale s polica, pa je vrlo brzo cijeli Zagreb bio na ulicama. Jedino je potres kod Imotskog u prošlom stoljeću, 1942. godine, bio jednake magnitude, a dogodio se – zanimljivo – na isti datum. Na području Petrinje, Gline i Siska – koje polovica države sada zove Banija a druga polovica Banovina – sličan se potres dogodio 1909. godine, tada je udar bio 5,8 Rihtera. U oba slučaja zemlja se počela otvarati. Ovih dana u glinskim selima niču krateri promjera više desetaka metara, a tlo se ne smiruje. Nakon prva dva snažna udara, seizmografi su narednih tjedan dana zabilježili još oko šest stotina slabijih podrhtavanja tla (ne i slabih – to su petice, četvorke itd.).

Paralelno s ovim počeli su politički potresi, nešto manje magnitude. Građani su pokazali da ne vjeruju državi i njenim institucijama, pa su odlučili sami pomoći ranjenoj Baniji. Solidarnost se u Hrvatskoj probudila kao nikad do sad – stotine, hiljade ljudi krenule su prema razorenim krajevima, noseći dobru volju, novac, hranu, piće, odjeću, peći, grijalice, građevinski materijal, igračke za djecu. U Petrinju je došla vojska kuhara koji već danima spremaju besplatne obroke za građane (zbog kovida ne smiju raditi u restoranima). Profesionalci su zakazali – Civilna zaštita i Crveni križ reagirali

TA

CRNI KRAJ CRNE 2020: Posledice razornih potresa u centru Petrinje; majka poginule devojčice; građani raščišćavaju ruševine
Fotografije: AP

su presporo. Sustav koordinacije, zapovijedanja, obavještavanja stanovništva i pomoći nije bio na visini. Umjesto uspostavljanja jedinstvenog štaba koji bi odmah regulirao sve elemente suočenja s krizom, na terenu je zavladala kakofonija u kojoj su se intervencije vladinih i nevladinih agencija "tukle" s navalom dobrovoljaca, volontera, građana, navijača, koji su brojem i širinom akcije pokazali koliko vjeruju vlastima i sustavu, odnosno "institucijama koje rade svoj posao".

BALKANSKI JAVAŠLUK

Najteža posljedica ovog nesnalaženja bila je nemogućnost dostave nužne pomoći unesrećenima, zbog čega su pojedinci i obitelji na nju predugo čekali. Otkriven je i nered u "papirima", klasičan balkanski javašluk, Alajbegova slama. Vladine su agencije tek nakon par dana objavile koliko imaju kontejnera, deka, šatora, hrane, vode. Šatori iz Turske dostavljeni su prije od onih iz Zagreba a Vladi je trebao cijeli tjedan da proglasi stanje katastrofe. Premijer Plenković morao je to učiniti na prijedlog svog intimnog neprijatelja, predsjednika Milanovića, s kojim ima odnos pas – mačka. Načas su u fokus ušli i međunacionalni odnosi.

Srpski novinari upitali su Milorada Pupovca ima li među stradalim građanima Srba, on je novinarima odgovorio na pitanje, nakon čega je krenula lavina napada, s idejom kako Pupovac dijeli stradale po etničkoj osnovi. Jedan od navijača koji su u Petrinju pohrlili u velikim skupinama – i pružili vanserijsku pomoć – zavikao je, vidjevši ga na ulici: "Ubij Srbina!" Koji dan kasnije navijač je uhapšen u Zadru, pa se ispostavilo da je i sam Srbin, što je ozbiljan simptom društvene patologije. Ali, u pomoći unesrećenima nije bilo ni diskriminacije ni patologije – svi su pomagali svima, nitko nikoga nije pitao za nacionalnost, tragedija je unijela duh jednakosti, ne tako čest na ovim prostorima.

Pokazalo se da su mnoge kuće u poratnoj obnovi 1996–2000. rađene nepropisno: novca za kvalitetnu obnovu bilo je dovoljno, ali je umjesto na propisnu gradnju, novac odlazio u džepove snalažljivih miljenika politike

Brzo nakon nesreće koju je prouzrokovala priroda otkrilo se da ni ljudi nisu nevini. Pokazalo se da su mnoge kuće u poratnoj obnovi 1996–2000. rađene nepropisno: novca za kvalitetnu obnovu bilo je dovoljno, ali je u hranidbene lance ugrađeno suviše dopunskih karika, pa je umjesto na propisnu gradnju novac odlazio u džepove snalažljivih miljenika politike, a rezultate te sprege vidjeli smo u izvještajima s potresom devastiranih terena. Krao se beton, armature, skuplji materijali zamjenjivani su jeftinijima, u temelje su ugrađivani trupci kako bi se uštedjelo na betonu, cerklaži nisu postavljani. Iako su nakon skopskog potresa kriteriji seizmičke sigurnosti novogradnji dignuti na 7 Rihtera, tih su se kriterija »

mnogi držali samo na papiru. Potres od 6,2 srušio je mnoge obnovljene zgrade na Baniji kao kule od karata. Ta je praksa u obnovi od 1995. do 2000. bila jako rasprostranjena jer je bilo najvažnije što prije uzeti što više novca. Posao težak 17,6 milijardi kuna (2,2 milijarde evra) bio je eldorado za desetke snalažljivih likova s vezama u vlasti. U obnovi koja je trajala od 1995. do 2000. godine sagrađeno je i obnovljeno 158 hiljada kuća. Radile su je stotine tvrtki. Mnoge su se po završetku posla ugasile. To je bila jedna od najvećih hrvatskih investicija uopće, po rangu odmah iza auto-cesta. Željezo za kuću od 200 četvornih metara teži 15 tona. Cijena željeza je deset kuna za kilogram, pa je na "uštedi" samo deset posto armature moguće zaraditi 15 hiljada kuna (dvije hiljade evra), a hrabriji građevinari koji su uzimali više željeza mogli su zaraditi puno više, pa sad računajte...

Sav posao obnove odvijao se unutar HDZ-ove vlasti, od središnje do lokalnih razina, pa je jasno zašto se vrh stranke rukama i nogama trudi da moguću istragu pomakne što dalje u budućnost a moguće krivce što više zamagli. "Tražit će se puna odgovornost sudionika u izgradnji koje definira Zakon", rekao je ministar Darko Horvat, ali je na pitanje tko će raditi istragu, sugerirao sporost: "U ovom trenutku je prebrzo razmišljati o tome tko će raditi istragu. Sada je prioritet svima osigurati smještaj", kazao je ministar, u čemu nije teško prepoznati umišljaj gurnuti problem što dublje pod tepih, dok svi ne zaborave. Kad se šuta odveze, dokaza ni za što ionako neće biti.

Obnovu nakon potresa sada čeka između 15 tisuća kuća, koliko ih je prijavljeno do ovog trenutka, a moguće je da brojka naraste i na 20 tisuća, pa čak i da dosegne poratne dimenzije. Polupraznu Baniju moguće čeka i novi egzodus. Tlo je trusno, prostor zaboravljen od boga i ljudi, perspektive slabe. Hrvatska će idućih godina dobiti ogroman novac iz EU – sredstva za sanaciju šteta od epidemije, stotine milijuna za obnovu Zagreba i Banije od potresa.

Primijene li se stare HDZ formule potrošnje novca i obnove, džaba smo krečili. ¶

BORIS RAŠETA

Beleške iz potonu

Lekar iz Petrinje Milenko Stržak za "Vreme" donosi svoje utiske iz noći 11. na 12. januar iz zemljotresom razorenog grada

Petrinja je, kažu, bila mali grad velikog srca. Imali smo i Turističku zajednicu koja se pod tim sloganom reklamirala. Petrinja je bila prijeratni centar jake prehrambene industrije. "Gavrilović" je izvozio svoje proizvode čak i američkoj vojsci. Bila je najljepši mali grad za vrijeme Univerzijade 1984. godine, nositelj Zlatnog lampaša, ispred jednog Samobora. Ključna riječ u svemu "bila je"...

Onda je došao rat, pa vrijeme nesnalaženja, obnove, stvaranja lokalnih (ne) moćnika koji su bili sposobni priskrbiti sebi i svojima, a grad nije napredovao, nego je tonuo.

Onda je došao i taj 28. decembar 2020. i prvi jak potres koji me probudio i prva misao da mi nismo epicentar. Kad sam shvatio da smo supruga, dvoje djece i ja dobro, tih nekoliko sekundi do javljanja moje starije djece koja žive u Zagrebu bile su užasne. Mislio sam da je Zagreb u ruševinama, jer svi smo nekako fokusirani na njega nakon potresa početkom prošle godine.

Nakon spoznaje da je obitelj dobro, za što mi je trebalo dvije minute, supruga i ja bili smo u našem Obiteljskom domu za starije i nemoćne osobe. Brzi pregled stanja zgrade i štićenika, osoblja. Sve je napuklo, ali kako reče statičar kojeg sam uspio mimo sustava i privatnim vezama dovesti tek nakon drugog udara, radi se o kozmetičkim defektima.

Nakon prvog potresa sâm sam popravio štete na krovištu, vratio dimnjake na neku normalnu poziciju, a pukotine privremeno zatvorio silikonom, činilo se da će sve proći relativno bezbolno jer materijalna šteta nije ono najvažnije.

29. 12. 2020. Sunčan dan. Činilo se da život treba nastaviti po ranijim planovima, da ne treba stati i čekati. Bio sam u svom dvorištu kad se zemlja počela tresti, a ja potrčao u kuću gdje su mi bila djeca. Obično svi trče iz kuće kod potresa, a tad sam vidio da i supruga trči u kuću k njima. Ponovo, ostali smo nepovređeni, kuća neurušena, a onda ponovo jurimo k pacijentima u Domu. Srećom, oni u većini nisu doživjeli veliki strah i paniku, a sestre su doslovno padale na pod koliko se treslo.

Sljedeći dani, 20 sati posla, 4 sata pokušaja da se zaspi, uzalud, stalno se tlo treslo i dizalo adrenalin.

Svaki narod ima vlast kakvu zaslužuje – izreka je koja se pokazala netočnom u slučaju ovog potresa.

Opći je dojam medija i ozbiljnih analitičara da vlast nije dovoljno brzo i adekvatno reagirala na katastrofu koja nas je zadesila. Sam dolazak vrha države na razorene destinacije ne znači ništa.

Veliko je uzbuđenje i nevjericu izazvala kod ljudi pogođenih potresom silna dobrota i solidarnost koju su pokazali građani Hrvatske i susjednih zemalja. Svi su bili dirnuti tom dobrotom: BBB, Torcida, braniteljske udruge i samoorganizirani volonteri pohrlili su na Baniju dovozeći pomoć i odmah započeli sanaciju oštećenih krovova i uklanjanje ruševina.

KUĆA JE KUĆA

Nitko nije pitao čija je kuća. Možda je poneki torcidaš prošlih ljeta ogulio lak nekom s BG registarskim tablicama negdje u Splitu, ali ovdje su klinci po mokrim krovovima naših kuća puzali i postavljali crijepove, skidali raskomadane dimnjake, najlonom prekrivali rupe koje su ostale, nekima su cijela krovišta zamijenili doniranim materijalom. Ponavljam, nitko nije pitao čija je kuća.

Kuhari iz Dalmacije su donijeli hranu i pripremali za ljude. Nekima smo osigurali noćenje i u našim objektima. Osjećala se ogromna solidarnost i empatija, a sustav to, po mišljenju većine medija koji su pratili događanja, nije uspio ni pratiti, a kamoli dobro ustrojiti. Jedini službeni kontakt ostvarili smo s Ministarstvom socijalne skrbi.

Prvi su dani bili doslovno borba za opstanak. Mogućnost ponovljenih jakih potresa nije bila mala, a ostanak štićeni-

log grada

ka u Domu je visoki rizik i odgovornost. Ovaj je potres otvorio neke stare rane, možda i veće od onih rupa kod Mečenčana. Ljude je vratio u ratne i poslijeratne godine, osvježio sjećanja na nepravde i pokazao bijedu i zločine nekvalitetne gradnje u obnovi. Za mnoge velike pljačke nije nitko odgovarao, pa se narod i ne nada da će sada biti drukčije, a sudac kojeg neću imenovati požurio je reći da je ionako nastupila zastara, što nije točno.

Kad pitate naše ljude kako su, kažu – ma dobro je, nek je živa glava.

Kad pitate što vam treba, kažu – ma ništa, možda je nekom potrebnije.

IPAK JE TU DOBROTA

Jednom će krenuti obnova i ljudi će biti zadovoljni mrvicama, najglasniji i "najsposobniji" će zadovoljno trljati ruke, jer za njih je svaka katastrofa neka nova šansa, a šutljiva većina im to omogućuje. Mnogi će svoju sreću potražiti negdje drugdje jer se neće klanjati i strpljivo čekati milost uticajnih, neće moliti pomoć jer imaju svoj ponos.

ZEMLJOTRES, SISTEM I POSLEDICE:
Majska Poljana nakon potresa
Foto: AP

Za mnoge je bilo mučno čekati u redu za jedan topli obrok koji se spremao na centralnom trgu Petrinje, za paket Crvenog križa. Mnogi su građani Petrinju već napustili, neki se neće vraćati. Neki su zvali prijatelje koji su ostali da im poprave krovove i uklone ruševine. Neki su građani sjedili ispred svojih kuća dok su vatrogasci iz cijele Hrvatske čistili ceste od cigle i crijepova koji su pali s njihovih kuća. Dešavalo se da pojedinci nisu volonterima htjeli ništa pomoći.

Puno toga se desilo. Puno dobrote se slilo na Baniju. Sustav je mogao bolje. Većina je novinara iskazivala strah da će taj isti sustav, koji će zlorabiti ovakvu silnu dobrotu, razbiti jedinstvo naroda u nevolji, da u nekim novim katastrofama nećemo htjeti davati, ako nas posrednici budu pljačkali. Dosta toga nije bilo istinito jer pojedinci na društvenim mrežama su pisali neprovjerene bajke.

Color Media Communications

Diplomacy&Commerce

HUMANITARNA AKCIJA

magazina Diplomacy&Commerce
uz podršku Hrvatskog poslovnog kluba u Beogradu

Umetnici iz Srbije za Glinu, Petrinju i Sisak

Slikari i fotografi iz Srbije za stanovništvo pogođeno zemljotresom u Hrvatskoj

EKSPONATE MOŽETE POGLEDATI NA SAJTU MAGAZINA
www.diplomacyandcommerce.rs/serbian-artists-for-glina-petrinja-and-sisak

Pozivamo i druge umetnike da se pridruže i pomognu!

Skupljeno je oko 60 milijuna kuna od priloga građana, a Vlada kaže da je dala svojih interventnih 120 milijuna, baš nas zanima otkud im.

I moj susjed na selu, moj Boško kojem je kuća poluraspadnuta i za rušenje, kaže da je dobro. A mora po tko zna koji put početi iznova. Sad je u garaži naložio neku pećicu, ali je hladno preko noći, ne dihtaju vrata. Za brata koji će doći iz Srbije uredio je malu sobicu u šupi, stavio krevet i peć.

Sad njemu i njegovoj Branki nosimo ručak jer imamo viška. Nije na selu nitko gladan, ali kome je do kuhanja ovih dana? Tko može jesti stalno suhe kobasice, a i nisu još suhe. Naš ministar i ekipa objašnjavaju na TV-u da ne mogu svi na Baniji jesti na račun države.

Podsjetili su ih zagrebački ugostitelji da su sami donijeli hranu koju spremaju, isto tako i Dalmatinci. Ali, nema većih domoljuba i prijatelja od naših vrlih političara. Oni smatraju da im novinari pokušavaju demontirati državu svojim pitanjima.

TU JE I MALO NADE

Kao članica EU, Hrvatska će dobiti pomoć iz Brisela. Slit će se milijuni eura. Na našim je političarima da smisle model kojim će se provoditi obnova, takav da njima ostane dovoljno za tri generacije. Ja ću se ipak malo nadati da neće biti tako, da će stradalnici biti pravedno i pravovremeno obeštećeni i zbrinuti, da neće nakon par godina krenuti neko novo zlo koje će razotkriti staro.

Neće od svega biti ništa ako država ne motivira ljude za ostanak, nekim smanjenim porezima i nekim beneficijama, koje je trebalo davno dati da sačuva ove prirodne ljepote, zdrav okoliš, brojne izvore pitke vode, ljude koji su ovdje ponikli, kojima je ovdje dom. Stariji ljudi neće otići, oni će jednostavno tužni umrijeti, ne dočekavši mir, sretnu starost, ne dočekavši svoju raseljenu djecu i unučad.

Za vrijeme dok sam pisao ovaj tekst, desila su se barem tri do četiri manja potresa. Danas je počeo padati snijeg. Vijesti više ne počinju katastrofom na Baniji, skinuo nas je Donald Tramp. Moj ranjeni grad sa strepnjom čeka 13. noć.

Tu 13. noć Bošku je novi potres dokrajčio onu šupu koju je spremio za brata. Jebiga. ¶

MILENKO STRIŽAK

Srbi svi i svuda

Politika prema Srbima van matice treba radikalno da se preokrene. Prvi element takvog preokreta jeste definitivno i neopozivo menjanje lokacije te politike: umesto u Beogradu, ona treba da se vodi u srpskim zajednicama van matice

Piše: **Ljubomir Madžar**

Ovaj naslov nije iz poznatog Vukovog spisa pozajmljen nimalo slučajno. On je, između ostalog, ostao zapamćen po tome što je izazvao veliku pometnju. Njime je Vuk hteo da obuhvati sve *Srbe* koji su živeli na teritorijama na kojima su se zatekli, što sami, što pomešani sa drugim narodima. Ta teritorija je, otprilike, ono što se u tekućoj komunikaciji podrazumeva pod Zapadnim Balkanom. Govorio je, dakle, o Srbima, i to samo o njima, nezavisno od eventualne pomešanosti sa drugim narodima. Dobar deo tadašnje javnosti dočekao ga je sa žestokim kritikama, jer je njegov naslov protumačen kao arogantna tvrdnja da su svi oni što žive na posmatranoj teritoriji – Srbi i isključivo Srbi.

VEZIVNE NITI

Ovaj tekst bi mogao naići na slično neodobravanje, ali na način koji je dijametralno suprotan od nesporazuma koji se pre više od veka i po sručio na Vuka. Ovde će biti reči o Srbima, ali za razliku od Vuka, oni se neće tretirati kao jedna državotvorna celina. Suprotno Vukovom pristupu, koji je za pitanja obuhvaćena njegovim razmatranjima bio ispravan i celishodan, ovde srpski nacionalni korpus neće bit tretiran kao monolitna makroorganizaciona celina, nego će biti razmatran kao nacionalni entitet koji se sastoji od dva dela, od Srba koji su građani Srbije na jednoj i svih ostalih Srba na drugoj strani.

Time se nipošto ne poriču čvrste, vekovima produbljivane veze između pojedinih delova srpskog naroda koje ga, uprkos poznatim razlikama u manje opredeljujućim svojstvima, čine jedinstvenom i neraskidivom celinom. Bez pretenzije da se one iscrpno navedu, neka se naznače tek neke – jezik, kultura, mitovi i legende koji podrazumevaju zajedničku sudbinu i nepokolebljivu opredeljenost za fundamentalne trajne ideale, kolektivna sećanja i, iznad svega, neizbrisivo osećanje pripadnosti istom i sekularno opstajućem etničkom korpusu.

Kao povezujući činilac, posebno mora da bude pomenuta religija: nezavisno od toga da li smo vernici, ateisti ili agnostici, *slatko pravoslavlje* tvrdo je ukopano u dubokim slojevima naše svesti, slojevima čijeg postojanja bivamo određenije svesni samo u nekim, možda svečanijim trenucima života. Pomenute vezivne niti definišu Vukovo poimanje jedinstva srpskog naroda, a ono se bezuslovno podudara sa današnjim, posve aktuelnim shvatanjem njegove nedeljivosti.

NACIONALNA MANJINA U NOVIM DRŽAVAMA

Međutim, u naše vreme pojavio se jedan neizmerno važan činilac, koji Vukovo vreme i odgovarajuću društvenu konstelaciju dalekosežno i suštinski razlikuje od našeg. Na području koje je bilo i ostaje predmet i Vukovog i našeg razmatranja, pojavio se veći broj država koje se u to davno, *vukovsko* vreme nisu mogle ni naslutiti. U savremenim međunarodnim odnosima te države uzimaju se kao stub i oslonac aktuelnog svetskog poretka, kao činioci tog poretka koji se moraju bezuslovno i apsolutno uvažavati. One su opredeljujući akteri geostrateških i geopolitičkih odnosa, dominantni činilac tih odnosa koji ima preimućstvo nad svim drugim, takođe delujućim i relevantnim činiocima. Postojanje suverenih, međunarodno priznatih i uvaženih država čini njihove granice u izvesnom smislu neprikosnovenim, mnoge transgranične aktivnosti dobijaju u savremenom svetu krajnje nepovoljan tretman i postaju jednostavno nedozvoljene, pa time i gotovo nemoguće. To je posebno karakteristično za one interakcije sa Srbima van matice koje imaju

OBELEŽAVANJE "OLUJE", 2015. GODINA: Posledice politika devedesetih
Foto: Marko Drobnjaković /AP

Ostaje da se vidi i da li je došlo vreme da se uvidi i, makar i sa teškom mukom, prihvati jedna okolnost potvrđena vekovnim iskustvom, a to je da se izgubljeni ratovi plaćaju (uglavnom definitivno) izgubljenim teritorijama. Slučaj Mađarske u Prvom i Nemačke u Drugom svetskom ratu upečatljive su ilustracije ovog gorkog iskustva

karakter, ili čak privid mešanja u unutrašnje stvari suverenih susednih država.

Zbog novijih promena izazvanih deobom zatečenih i uspostavljanjem novih država, veliki deo srpskog nacionalnog korpusa zatekao se van granica matične države i u svojstvu građana drugih, pretežno novouspostavljenih država. Time se dobar deo našeg naroda, koji je sve do velike reorganizacije državnih sistema ranih devedesetih godina minulog stoleća živeo u jednoj državi u svojstvu matičnog, konstitutivnog naroda, našao u neuporedivo nepovoljnijem položaju nacionalnih manjina. To se ubrzo pokazalo kao izvor ogromnih geopolitičkih napetosti i dovelo do tenzija toliko snažnih da su na širokoj teritoriji izbili građanski, odnosno međunacionalni ratovi. Srbija se kao država našla pred strahovitom dilemom: da li se i kako angažovati u pomoći i podršci delovima Srpstva koji su se u novoizniklim državama našli u manjoj ili većoj meri ugroženi, i u važnim aspektima obespravljeni. Nipošto nije zanemarljiva činjenica da su znatni delovi našeg naroda doživeli ove promene u državnoj organizaciji kao izvor egzistencijalne ugroženosti, posebno s obzirom na još uvek živa sećanja na stradanja tokom Drugog svetskog rata.

Postavilo se sudbinsko pitanje - kako pomoći ugroženim delovima naroda, a ne sukobiti se da suverenim i po međunarodnim pravilima nedodirljivim državama u kojima su se ti delovi, često i u relativno velikom broju, našli u svojstvu ugrožene manjine. Pri tome, nije od posebnog značaja da li je ta ugroženost neporecivi deo političke *stvarnosti* ili samo stvar *percepcije i anticipacije* onih koji to osećaju i podnose. Dobro je poznato da se i u politici percepcije i uverenja predvidivo pretvaraju u stvarne promene i konkretne rizične akcije. Reč je o samoostvarivom potencijalu anticipacija i uverenja.

NEOSTVARLJIVI CILJEVI

Država Srbija nije imala jasnu, doslednu, a pogotovo ne delotvornu strategiju odnosa prema novonastalim manjinama zatečenim u novostvorenim državama u našem susedstvu. Strategija i prateće akcije menjale su se iz perioda u period, uglavnom nepredvidivo i na način koji je neretko išao na štetu same Srbije kao davaoca podrške i pomoći, ali i srpskih manjina prema kojima je ta pomoć bila usmerena. Strateška usmerenja u delovanju Srbije spram manjina u drugim suverenim i nezavisnim državama bila su ili pogrešna ili nepostojeća, a u svakom slučaju ispostavljala su se kao nepostojana i varijabilna na način pri kome su pojedini segmenti tog delovanja bili u vidljivoj protivrečnosti sa drugima. Treba se samo setiti sankcija koje je Republika Srbija uvela Republici Srpskoj. Učinci su stoga bili van poželjnog, a često i van ikakvog odnosa sa ciljevima preduzetih aktivnosti, a ukupni krajnji rezultat teško je mogao da bude išta drugo no već nagovešteni sveukupni neto gubitak po Srbe u matici i one van nje.

Neuspeh u građenju odnosa sa Srbima van Srbije ima veći broj uzročnika, a među njima se kao posebno važni ispostavljaju nepostojanje jasnih i precizno definisanih ciljeva ove široko razuđene i višedimenzionalne aktivnosti, a potom i delimično ignorisanje, ili bar nepotpuno uvažavanje surovih ograničenja koja proističu iz međunarodnih političkih odnosa. Kolokvijalno rečeno, radi se o nepotpunom sagledavanju i nedovoljnom uvažavanju ograničenja koja su u tzv. međunarodnoj zajednici neprikosnovena, i koja se u svaku potencijalno uspešnu prekograničnu aktivnost moraju utkivati na više različitih načina. Neki od tih načina naglašeno su posredni i suptilni, ali zato nipošto nevažni. Što se tiče ciljeva ovog složenog spleta interakcija sa Srbima van matice, dovoljno je reći da njihovo odsustvo gotovo da predodređuje njihov neuspeh. Seneka je rekao: "Ignoranti quem portem petat nulli sunt sui venti." (Nijedan vetar nije povoljan onome koji ne zna u koju bi luku hteo da stigne).

Mnogo je u ovom kontekstu važniji element ograničenja, uz ostalo i zbog toga što ciljevi postavljeni bez uvažavanja ograničenja moraju biti neostvarivi, te otud i bespredmetni. Neostvarivi ciljevi ispoljavaju se kao izlišan i kontraproduktivan šum u informacionim kanalima, putem kojih treba da se koordiniraju akcije na planu podrške Srbima van matice. Važnost ograničenja ispoljava se kao nemogućnost da se u saradnji sa Srbima van Srbije ostvare željeni učinci. Najvažniji aspekt te nemogućnosti je nepostojanje bilo kakvog načina da se u poželjnom »

smeru – poželjnom sa stanovišta i jednih i drugih Srba – ostvari bilo kakav uticaj na države u kojima Srbi žive bilo kao manjina, bilo kao jedan od etničkih entiteta zajedno sa drugim analognim veličinama. Naprotiv, čini se da se nastojanjima da se politike i sistemska ustrojstva pomere u prilog Srba ostvaruju suprotni efekti od željenih i da se tako, u krajnjoj liniji, *pogoršava položaj Srba van matice, umesto da se poboljšava.*

Neuspeh u građenju odnosa sa Srbima van Srbije ima veći broj uzročnika, a među njima se kao posebno važni ispostavljaju nepostojanje precizno definisanih ciljeva ove široko razuđene i višedimenzionalne aktivnosti, a potom i delimično ignorisanje, ili bar nepotpuno uvažavanje surovih ograničenja koja proističu iz međunarodnih političkih odnosa

Takođe se čini da je nezamislivo da hrvatske ili kosovske vlasti poprave svoje politike prema Srbima pod uticajem naše države. U konstelaciji koja se do danas oformila, nezamisliva je bilo kakva primena sile od strane Srbije – tri relevantna granična entiteta, odnosno administrativna teritorija – ili su članice NATO-a ili su faktički pod njegovim pokroviteljstvom. Donekle je slična situacija i u pogledu rezultata politike prema Bosni i Hercegovini; ona ne doprinosi približavanju dva tamošnja entiteta, a bez takvog približavanja nemoguće je dugoročno i održivo rešenje političke mrtvouzice u toj komplikovanoj zemlji. U meri u kojoj se postojeća neslaganja intenziviraju ili samo zadrže na zatečenom nivou, za Srbe u BiH može se očekivati samo nesagledivo produženje postojeće agonije, ili čak njeno produbljivanje.

Nema toga za koga je zamisliv bilo kakav sukob sa NATO-om, jednom se to desilo i prošli smo kao bos u trnju, proistekla je pouka da iz toga može da sledi samo suva šteta. Iz toga bi trebalo sasvim neposredno da sledi da ni bilo kakva pretnja silom ili oružanom intervencijom ne može dati *doslovno nikakav pozitivan efekat za našu stranu.* U sećanje dolazi jedna skorašnja konstatacija Filipa Švarma da bi, što se tiče pretnji iz susednih država, Hrvatskoj, primera radi, bila dovoljna njena gorska straža. Ništa više! U meri u kojoj bi pritisci iz Srbije trebalo da budu tako upravljeni da daju kakve poželjne učinke, mogu se očekivati kontraefekti koji položaj Srba mogu samo da pogoršaju. Ti nepovoljni učinci ne mogu se kompenzovati nikakvim politikama ili akcijama iz Srbije, pa ostaje neupitan zaključak da neto efekat po Srbe u krajnjem rezultatu može da bude samo negativan. Politika čiji su efekti suprotni njenim proklamovanim, pa i stvarnim ciljevima može se okarakterisati samo kao neuspešna i kontraproduktivna.

KAPILARNA ODBOJNOST

Posledice politika podrške Srbima van matice suprotne su, dakle, očekivanjima koja su ih inspirisala. Ali, time se ne iscrpljuju štete koje generišu te politike. Dodatne posledice mogu se sintetički formulisati terminom *kapilarna odbojnost*. To je odbojnost najširih slojeva prema mešanju Srbije u unutrašnje poslove graničnih zemalja – a intervencije usmerene na položaj srpske manjine ne mogu drukčije da se dožive nego kao *nedozvoljeno mešanje* – budući da se zbog takvih intervencija srpsko stanovništvo u graničnim državama doživljava kao agentura jedne strane, svakako ne prijateljske sile. *Kapilarna odbojnost* je možda najteži nepovoljan učinak politike podrške koja se koncipira i u bitnim komponentama i realizuje u Beogradu: ona protiv Srba okreće takoreći čitav matični narod u svakoj od relevantnih graničnih zemalja sa srpskom manjinom. Nemoguće je prenaglasiti golеme štete do kojih takve politike ne samo što mogu, nego i moraju da dovedu.

Priča o našim odnosima prema Srbima van Srbije kao da i nema kraja; ona mora da se okonča, pa makar to delovalo kao da je satarom odsečeno. Mogao bi ipak da usledi jedan dalekosežan zaključak, koji se svodi na priznavanje potrebe da politika prema Srbima van matice treba *radikalno* da se preokrene. Prvi element takvog preokreta jeste definitivno i neopozivo menjanje lokacije te politike: umesto u Beogradu, ona treba da se vodi u srpskim zajednicama van matice. U samom lokalu, tj. na terenu, najbolje se vide pravi prioriteti, pa i metodi i sredstva za njihovu realizaciju.

Pozvani specijalisti će možda jednom utvrditi koliko je ta srpsko-srpska politika doista odražavala potrebe Srba van matice. Tuđa ruka svrab ne češe. Kome drugi konja sedla, taj slabo jaši. Neka Srbi u tim vansrpskim teritorijama sami počnu da koncipiraju i ostvaruju odgovarajuće politike. Diskretni signali potrebe za ovakvim preokretom već su stigli i iz Hrvatske i sa Kosova. Izgleda da je potreba za takvim preokretom obeležena čak i gubitkom ljudskog života. Šta bi u takvom kontekstu bila uloga Srbije? Ona bi, u granicama skromnih mogućnosti i uvažavajući postojeća surova međunarodna ograničenja, trebalo da pomogne lokalnim Srbima da *shodno svojim planovima i bez beogradskog mentorstva* sami porade na dugoročnom i održivom poboljšavanju svog položaja.

Ograničenja u ovom sklopu predstavljaju ključnu reč. Ona, pored ostalog, impliciraju imperativ da odgovarajuće akcije pomoći ne izazovu nikakvu negativnu reakciju država/teritorija u kojima su se Srbi zatekli kao manjina. To je veoma rigorozno ograničenje, koje u stvarnu izvedbu može da propusti samo vrlo mali opseg i mali asortiman *dozvoljenih* akcija.

Ostaje da se vidi i da li je došlo vreme da se uvidi i, makar i sa teškom mukom, prihvati jedna okolnost potvrđena vekovnim iskustvom, a to je da se izgubljeni ratovi plaćaju (uglavnom definitivno) izgubljenim teritorijama. Slučaj Mađarske u Prvom i Nemačke u Drugom svetskom ratu upečatljive su ilustracije ovog gorkog iskustva. ¶

DRAGAN ILIĆ

Sve po malo...

Kada racionalni apeli ne daju rezultate ili nisu politički oportuni, mediji se kod nas okreću paranormalnom svetu

Još kada sam bio mali, zapamtio sam vreme oko Nove godine i Božića po jednom savetu mojih baka. Terale su nas da tih važnih dana sve radimo pomalo da bi naredna godina bila srećna i berićetna. Iako je bio raspust, mi smo malko učili, takoreći simbolično, pa onda malo kao središ sobu, pa se vidiš sa drugarima, poput superdeteta – sve radiš pomalo.

Shvatio sam da je u medijima i danas tako, naročito na početku godine kakva je 2021. Očekivanja su velika, pa sam na televiziji gledao naročito političare i medijske radnike kako primenjuju savet mojih baka. Malo na Hilandar, pa malo kod Marića, malo o povećanju penzija, malo o energetici i gasovodu, tako ćete i sledeće godine biti uspešni. Ipak, ove godine, u doba praznika, primetio sam nekoliko bizarnih primera neznanja, gluposti ili obične ljudske zlobe maskirane u nagon za preživljavanje. U pitanju je gradivo za niže razrede osnovne škole, to su ova deca što, bez obzira na koronu, još uvek idu u školu.

Pojavio se novi primer medijske političke prakse koji ne sluti na dobro. Naime, u relativno kratkom roku u Srbiji su održana dva protestna skupa građana izazvana različitim primerima ugrožavanja javnog interesa. U Beogradu je nekoliko hiljada ljudi izrazilo brigu za kvalitet vazduha, a organizator protesta bila je grupa građana "Eko straža". U Nišu je više od hiljadu ljudi javno pokazalo nezadovoljstvo zbog stanja u saobraćaju posle stravične nesreće u kojoj je bahati mladić u skupom automobilu na trotoaru usmrtio 12-godišnjeg dečaka i jednog muškarca. U oba slučaja građani su apelovali kod nadležnih državnih organa da se nešto konkretno uradi na rešavanju životnih problema, kao što su pravo na čist vazduh ili bezbednost u saobraćaju. Nikakva "visoka politika" ili stranačka agitacija, već svakodnevni, zajednički problemi svih građana bez obzira na versku ili političku pripadnost.

Foto: printscreen

Simptomatično je da su u oba slučaja nadležni (ministarka Vujović i ministar Vulin) reagovali identično. Oni razumeju probleme građana, zatim konstatuju da se već radi na rešavanju problema, onda pomenu prošlu vlast koja nije uradila ništa pre njih, da bi na kraju zajedno zaključili da se u oba slučaja radi o zloupotrebi problema građana u dnevnopolitičke svrhe. Taj zaključak postao je mantra kojom se zatvaraju usta svima koji ukazuju na probleme. Građani su prikazani kao naivni jer kada se pobune zbog neke svinjarije ili nešto traže (makar to bio i čist vazduh), oni nisu svesni da su samo korisni idioti u rukama opozicije. Bilo bi dobro za svaku vlast da što ozbiljnije shvati poruke protesta pošto ovom demagogijom ulazimo u samu suštinu pitanja šta je to politika. Naravno da su ekologija ili bezbednost politička pitanja, ali ne moraju da budu tema političke demagogije ili strančarenja. Građanski protesti jesu i politički, ali njihova suština ne mora biti borba za vlast, već borba za uticaj na vlast, da rešava njihove probleme ili reaguje na primere loše prakse ili kršenja zakona.

Kada racionalni apeli ne daju rezultate ili nisu politički oportuni, mediji se kod nas okreću paranormalnom svetu. Prošlog vikenda na televiziji Hepi, odmah nakon ručka, tema su bile nepogode i katastrofe koje su se desile 2020. U studiju su bili, pored voditeljke, izvesna vidovita Šeherezada i beli mag Lav Geršman.

Ispade da su zemljotresi u Hrvatskoj posledica nekakve "božje kazne" jer su Hrvati bili zli prema nama. Beli mag objasnio je da je to različit slučaj od poplava kod nas, jer poplave nisu božja kazna već rezultat nemara građana i prošle vlasti. Zemljotres je nešto drugo, tu se radi o vraćanju loše energije onima koji čine zlo. Tako je zemljotres dobio nacionalni predznak, bez reakcije ili makar ograde u studiju. Da stvar bude gora, na RTS-u se emituje apel za pomoć srpskom selu Majska Poljana, u okolini Petrinje, koje je ozbiljno oštećeno u zemljotresu. Zemljotres, očigledno, ruši kuće i Hrvatima i Srbima, pitanje je samo ko će pomoći da se te kuće obnove. Mi smo zato na Hepiju dobili paraseizmologiju, ili preciznije, upotrebu zemljotresa u dnevnopolitičke svrhe zamajavanja naroda.

Na kraju, lekcija iz male matematike u reklamama za praznične popuste u samoposlugama. Na slici praseća polutka, a voditelj objašnjava razlomke i proporcije. Za četvrt praseta (koje se zasenči na slici), poklon četiri piva, za pola osam, a za celo – šesnaest. Možete deci da date matematički zadatak, nek računaju razlomke, proporcije i uštedu, to mu dođe aritmetika. Međutim, zadatak ima grešku u postavci, jer je na slici polutka, a ne celo prase, pa su četvrtine u stvari osmine, polovine četvrtine, a celo prase u stvari samo pola. Zato ovaj zadatak može da vam kod deteta otkrije i potencijalni dar da razmišlja kreativno.

Nadam se samo da će ta današnja deca, ti budući građani, biti bolji od svojih roditelja, ili baka i deka, i umeti da prepoznaju kada im neko ponudi polutku umesto celog. ¶

Od pohvale do podsticaja za više žena u biznisu

Samo najodvažnije žene koje vešto barataju razbojem za tkanje, iglama za pletenje ili vez, u nekom momentu smognu hrabrost da se otisnu u preduzetničke vode, dok većina u tom smeru ne napravi nijedan korak. U praksi se potvrdilo da su finansijski podsticaji za žene koje se bave starim zanatima nedovoljni, podrška nadležnih često deklarativna, a "podsticaji" koji se ne mere novcem – pohvale i ohrabrenja, uglavnom potpuno izostaju. Zato je, posebno u svetlu kovid 19 krize, najbolje krenuti obrnutim redosledom – od psiho-socijalne ka drugim vidovima podrške, kako bi ove posebne dame konačno čvršće stale na noge

Psiho-socijalna podrška često je zanemarena komponenta u našem društvu, iako stručnjaci iznova ukazuju da nedostatak samopouzdanja najviše utiče na žene da odustanu od ambicija. Tu tezu je na neki način potvrdilo jedno od istraživanja koje je sprovela Etno mreža, krovno udruženje proizvođača rukotvorina. Prema tom istraživanju, preduzimljive žene iz ove oblasti, vlasnice firmi, najčešće su jedinice u porodici, koje su od ranog detinjstva dobijale poruke da su pametne, sposobne, vredne. Sa druge strane, žene koje su odrastale drugačije, koje su usled rodno nametnutih uloga često sputavane, omalovažavane i u poziciji da se, kad stasaju, više bave decom, kućom i starim roditeljima, nemaju mnogo vremena za lični, profesionalni i emotivni razvoj.

PODRŠKA JE VAŽNA: **Radionica u Staparu**
Foto: Privatna arhiva

RODNI STEREOTIPI I MOGUĆNOST IZBORA

Imajući sve u vidu, Etno mreža je u saradnji sa NALED-om, a uz podršku ambasada Kanade i SAD-a, u program ovogodišnjih tkačkih kolonija, pored predavanja etnologa, kustosa i dizajnera, uvrstila i predavanje posvećeno psiho-socijalnoj podršci, sa posebnim osvrtom na kovid 19 krizu. To je bio još jedan način da se pomogne, pre svega ženama koje su izabrale da se bave izradom rukotvorina, da izađu iz klasičnih tradicionalnih uloga i postanu preduzimljive i svoje. Radionicu je vodio pedagog i psihološki savetnik Jovan Ratković, zajedno sa koleginicom Verom Despotović, a kako ističe, namenjena je podjednako ženama i muškarcima, kako bi se ohrabrili i podstakli na novi način razmišljanja i slobodan izbor.

"Žene sa kojima smo radili su srednje i starije dobi, bez zaposlenja i redovnih primanja, sa mnoštvom tzv. 'porodičnih i kućnih' obaveza. Ipak, sve su se uključile i razumele suštinu priče o rodnim stereotipima, koji neminovno vode i do porodičnih i bračnih odnosa, do preuzetih uloga kojih najčešće nismo ni svesni", objašnjava Ratković.

U kriznim situacijama poput ove koju je nametnula pandemija, porodični i bračni odnosi generalno počinju da funkcionišu bliže tradicionalnom modelu, kaže ovaj stručnjak, dodajući da takav model ponašanja ljudima daje dozu psihološke sigurnosti, ali, zbog toga ujedno dolazi i do regresije onoga ko je u zajednici potčinjen. A patrijarhat je u Srbiji i dalje jak. Vreme kada se žene nisu obrazovale, kada se podrazumevalo da muškarci rade u polju, a one ostaju u kući, nije u dalekoj prošlosti.

"To je suptilno utkano u sve nas. Naučeni smo da tako mislimo i delamo. I na to smo ukazali u delu radionice gde su, na primer, žene imale zadatak da iznesu što više osobina muškaraca i žena, a potom da naprave poređenje. Pokazalo da brojne aktivnosti ne moraju da budu isključivo muške ili ženske. Recimo – izbor zanimanja. Kod nas je tipično za ženu da bira da bude učiteljica, negovateljica, doktorka, ali ne i inženjer građevine, vatrogasac ili političar. Osim

uverenja da ta zanimanja nisu za ženu i očekivanja da zbog takvog izbora doživi osujećenje u porodici, okolini, pa i u samoj sebi, nema stvarnog razloga da neka devojka ne izabere da postane baš pilot, oficir ili rudarski inženjer", navodi Ratković.

Ratković kaže da opisane tehnike i istraživanje opštih društvenih fenomena, dovode do spontanih, sopstvenih uvida učesnica, a to je odličan način da se one ohrabre. Zatim mogu, mada i ne moraju, da te uvide primene na život.

PODRŠKA

Dobar primer su žene koje su izabrale da se profesionalno posvete izradi tradicionalnih rukotvorina. Mnoge od njih su veštinu nasledile od majki i baka, ali su se godinama time bavile samo ih hobija. Uz obuke koje im je organizovala Etno mreža, osposobljene su da naprave visokokvalitetne proizvode, od kojih su neki "otišli u svet" kao unikatan protokolarni poklon za državnike i direktore.

"Problem koji smo u startu uočili jeste nedovoljno sopstveno vrednovanje, koje se preslikava i na odnos prema proizvodu. Jedan od načina osnaživanja je i kroz uvođenje novih kanala za plasman rukotvorina kao turističkog proizvoda i diplomatskih poklona. Lokalni vašari i pijace nisu mesta za prodaju finog ručnog rada koji nosi obeležja naše kulturne baštine. Zato je neophodno da od deklarativne podrške za očuvanje nasleđa i osnaživanje žena, pređemo na konkretne mere koje će potvrditi da istinski vrednujemo zanatska znanja i žene kao razvojni potencijal", kaže predsednica Etno mreže i izvršna direktorka NALED-a Violeta Jovanović.

Prema njenim rečima, lokalne samouprave bi mogle da daju svoj doprinos tako što bi im ustupile gradske galerije po povlašćenim cenama. Etno mreža apeluje i na Ministarstvo spoljnih poslova da opremi naše ambasade u inostranstvu rukotvorinama kao protokolarnim poklonima, i kroz promociju kulturne baštine Srbije pomogne i ovim ženama da ostvare prihod.

"Država bi trebalo da finansira obuke, gde bi žene sa predznanjem u tkanju, pletenju ili zlatovezu dodatno poboljšale svoje veštine. One koje se posebno istaknu bile bi angažovane preko javnih radova i plaćene za izradu rukotvorina za diplomatske poklone", kaže Jovanović. Onima koje su najodvažnije i rešene da budu same svoje gazde, odnosno preduzetnice, potrebno je obezbediti veće finansijske podsticaje, smatra predsednica Etno mreže.

"Od pomoći za samozapošljavanje od oko 250.000 dinara, koja im je sada na raspolaganju, ove umetnice mogu da pokriju samo obaveze prema državi u prvoj godini poslovanja, ali ne i troškove repromaterijala. Ako zaista želimo da im damo šansu, njima su u najmanju ruku potrebni podsticaji bar u iznosu koji dobijaju investitori po radnom mestu", navodi ona.

Posebnu pažnju, dodaje, potrebno je posvetiti mladima, koji osim sporadičnih radionica nemaju gde da se okušaju u tkanju ili vezu, i tako prenose tradicionalne veštine na buduće generacije. Ta bi se prepreka lako savladala, ako bi se u obrazovni sistem vratili ili uveli predmeti koji ih uče starim zanatima, kao što je, recimo, slučaj u skandinavskim zemljama. ¶

S.P.

Hibridni IT pruža IT organizacijama najbolje iz oba sveta - potpunu kontrolu nad lokalnom infrastukturom i isplativost cloud-a. Uz PRIMEFLEX za VMware Cloud Foundation u kombinaciji sa VMware Cloud Foundation Starter Kit, Fujitsu i VMware pružaju vam ponudu koja vam omogućava da idete ruku pod ruku sa svojim kupcima i vodite ih kroz put modernizacije infrastrukture ka hibridnom IT-u.

PRIMEFLEX za VMware Cloud Foundation kompanije Fujitsu je integrisani sistem po principu ključ u ruke koji uključuje kompletan hardver i softver za pojednostavljivanje primene lokalnog dela hibridne IT infrastrukture. Integrisani sistem podržava širok izbor sertifikovanih vSAN ReadyNodes (hibridnih i all-flash) zasnovanih na energetski efikasnom Fujitsu PRIMERGY standard x86 serverima visokih performansi i VMware Cloud Foundation™. VMware-ova hibridna cloud platforma pruža kompletan set softverski definisanih usluga za računanje, skladištenje, umrežavanje, sigurnost i upravljanje cloud-om za pokretanje poslovnih aplikacija u privatnom ili javnom okruženju.

Prednosti za vaše potrošače:

- **Odličan način da iskuse VMware Cloud Foundation** sa klasterom od 4 noda koji omogućava kupcima da shvate prednosti prelaska na Cloud Foundation po nižoj ceni pre nego da prave velika ulaganja
- **Postanite spremni za Hybrid Cloud:** otključajte potencijal za nesmetano premeštanje opterećenja na javni cloud poput VMware Cloud ™ na AWS
- **Raste u hodu:** Kupci mogu da kupe dodatne nodove ili licence za nadogradnju kasnije kada posao bude zahtevao više resursa

Saznajte više o PRIMEFLEX za VMware Cloud Foundation: www.fujitsu.com/emeia/pf4vcf

shaping tomorrow with you

Zlogluke vibracije

“Mene je životno iskustvo na vlastitoj koži naučilo do čega dovodi onečovječivanje ljudi i svođenje na sasvim slučajnu etničku pripadnost. Moj otac je ubijen 1991. u Vukovaru jer je bio Hrvat, ali isto tako je mogao biti ubijen jer je bio Srbin u Varivodama, Bošnjak u Potočarima, Albanac na Kosovu. U tom ludilu njega nije spasila ili ubila niti jedna njegova druga ljudska karakteristika, njegov identitet bio je sveden samo na to, i ja bih valjda bila potpuno luda i slijepa da pristanem slijediti i dalje takvu politiku i takav pogled na svijet koji je nama uništio živote”

Foto: Tomislav Marić

Hrvatska književnica Ivana Bodrožić (Vukovar, 1982) zna tajnu kako promovisati prava i osvetliti položaj onih koji su drugačiji i/li marginalizovani, a pritom pisati beskrajno zanimljivo. Njeni se romani, kada ih uzmete u ruke, ne napuštaju bez preke potrebe. A do sada ih je objavila tri. U prvom, “poluatuobiografskom”, višestruko nagrađivanom i prevedenom na jedanaest jezika – *Hotel Zagorje* (2010) – progovara o vlastitom, porodičnom, traumatičnom ratnom iskustvu: za vreme jugoslovenskih ratova, na Ovčari, ubijen je njen otac Ante, a ona je sa majkom i bratom živela izbeglički život u Zagrebu i Titovom Kumrovcu. Ovaj roman je objavljen i u Srbiji, izdavač je “Rende”.

i kriva zarastanja

Potom sledi kriminalistički roman *Rupa* (2016), u kojem se pozabavila temom teškom tonama, a nekako vazda van svetala javnih reflektora: postratnom tranzicijom i bezobalnim kriminalom koji ju je pratio na ovim našim "regionalnim" prostorima. Neposredan je povod za naš razgovor njen treći roman, *Sinovi i kćeri*, koji je krajem prošle godine paralelno izašao u Hrvatskoj i Srbiji. Izdavač za Srbiju je novosadski "Orfelin". Roman je to o traumatičnom traganju za slobodom iz tri perspektive "zaključanosti": kćeri prikovane za bolnički krevet, sina zarobljenog u "pogrešnom telu" i majke zaključane u patrijarhalnu svest. Ne manje važno: pored romana, Bodrožić piše i poeziju, kratke priče, kolumne, a bogami i priče za decu.

"VREME": Počnimo razgovor vašim prvim romanom, *Hotel Zagorje*, koji je – u ovim našim okvirima – odista bio bestseler. U njemu delom transponujete sopstveno iskustvo s početka devedesetih. Devedesetih se dotičete i u romanu *Rupa*. Kanite li se i ubuduće vraćati toj deceniji i šta ona za vas osobno predstavlja?

IVANA BODROŽIĆ: Iskustvo rata i prognaništva jest jedan tektonski poremećaj u društvu. To nije samo jedan događaj koji pogađa određeni dio ljudi uz granicu, to je, prije svega, razarajući udar na ljudske i civilizacijske vrijednosti. Sve što smo do tada naučili, sve na što smo se oslanjali i podrazumijevali, da vam, primjerice, susjed neće zapaliti kuću, da nije moguće da vas netko koga ste poznavali siluje, da postoje koncentracioni logori na mjestu skladišta – sve najednom pada u vodu. Svijet počinje funkcionirati po izopačenim pravilima i jednom kad rat "završi", društvo se oporavlja desetljećima. Zato, kada pišem o ratu, mislim da pišem o svima nama, i mislim da je, s ovim razumijevanjem i iskustvom koje imam, nemoguće da mu se ne vraćam. Za mene to nije jedna tema, jer baš kao kod tektonskog poremećaja, rat duboko utječe na trajni poremećaj osnovnih konstrukcija naših duša, odnosa i društava u kojima živimo. Skup tih zloglukih vibracija i krivih zarastanja ono je što smo mi danas.

Da, mnogi kažu da su naša društva dimenzionirana upravo dramatičnih devedesetih, odnosno da je tada izvršena najveća preraspodela bogatstva i moći, koja je kasnije zacementirana.

Jednim dijelom je sigurno tako. Dok su se obični građani borili za goli život, a iznad svega za očuvanje ljudskog dostojanstva tijekom te borbe, sigurno nisu vodili računa o preraspodjeli bogatstva i moći. Time su se mogli baviti ljudi koji su bili fizički daleko od ratišta i van životne opasnosti. To su, također, morali biti ljudi zakinuti za osjećanje empatije, pripadnosti ljudskoj, ne etničkoj zajednici, bez savjesti i odgovornosti, kako bi u takvom vremenu imali kapaciteta baviti se spomenutom raspodjelom. Oni koji su u rat bili gurnuti, oni koje sam ja poznavala u tom dobu bili su na dnu društvene ljestvice, marginalizirani u svakom pogledu, njima je kao nagrada bila dopuštena jedino uzvišena pozicija žrtve koja se deklarativno slavila i na kojoj su se skupljali politički bodovi. Od onih koji su nas tada vodili, ne znam postoji li ijedan političar neokrznut sudskim procesima za korupciju, sumnjive privatizacije, ratno profiterstvo ili ratni zločin. Doduše, postoji, ali samo ako je preminuo krajem devedesetih.

Vaš drugi roman *Rupa* progovara o toj, čini se, najvažnijoj temi našeg doba, a to je postratni tranzicijski kriminal, prvobitna akumulacija kapitala, gde su se novca i moći često dokopali najgori. Smatrate li da naša društva mogu da ostvare veliki napredak pre nego što se ove teme dobro ne protresu?

Voljela bih da mogu imati toliki kapacitet da intelektualno i iskustveno obuhvatim sve silnice koje sudjeluju u odgovoru na vaše pitanje. U pisanju romana *Rupa*, kao i u ostalima, pošla sam od dvije pojedinačne sudbine bilježeći ono što sam saznala, iskusila i pretpostavila, ne bih li izgradila jedan autentičan svijet poslijeratnog društva koji pokazuje cjelinu. S obzirom na reakcije koje su uslijedile i od koga su uslijedile, vjerujem da sam jednim dijelom u tome uspjela. Slijedom toga, rekla bih da veliki napredak nije moguć bez preispitivanja temelja na kojima su naša društva nastala, to jest ne samo preispitivanja nego i djelovanja u skladu s poštivanjem zakona koji je zdravom društvu temelj. Evo primjera kako nas to prati i sapliće na svakom koraku; prije nekoliko dana Petrinju i okolna mjesta pogodio je razoran potres. Mnogi ljudi s tih područja ostali su drugi put bez kuća u manje od trideset godina, prvi put zbog rata, drugi put zbog potresa, ali i loše obnove kuća nakon rata. Sada na površinu isplivavaju priče o pokradenim sredstvima za obnovu, kućama obnovljenim najlošijim građevinskim materijalom, pa se postavlja pitanje: možemo li pričati o potresu ako nismo završili priču o ratu?

Sa druge će strane neko reći: dok mi kukamo i ukazujemo na brojne devijantne procese u našim društvima, društva ipak idu napred. Recimo, kada je reč o onima koji su "drugačiji", u Hrvatskoj istopolne zajednice mogu udomljavati decu, u Srbiji je premijerka osoba koja je deklarisana pripadnica LGBT zajednice... Da li su to odista suštinski pomaci?

To je samo dojam koji imate, u Hrvatskoj je moguća registracija istospolnih zajednica, ali brak je istospolnim parovima kao institucija oduzet sramotnim referendumom koji je organizirala konzervativna udruga "U ime obitelji" na čelu sa Željkom Markić pa je tako od 2013. godine brak Ustavom zajamčena kategorija isključivo kao zajednica muškarca i žene. To su pokušali proširiti i na obitelj, no srećom nisu uspjeli. Djecu mogu usvajati samci, što u praksi ostavlja prostor da usvojeno dijete dobije svoje majke ili očeve, međutim ne kao par. Istospolni parovi mogu udomljavati djecu, to je dosada »

uspjelo jednom paru, ali to je druga vrsta zakonskog okvira od usvojenja. Mi neprestano plešemo na rubu između toga da se pokušavamo prikazati kao civilizirani, progresivni, ali ispod površine i dalje tinja jako ukorijenjena homofobija. Vjerujem da je slično i u Srbiji gdje je, paradoksalno, premijerka Brnabić, po mom mišljenju, dodatno oslabila poziciju LGBT zajednice, stvarajući svojom prilvilegiranom pozicijom i paktom s nacionalističkom vlašću dojam da je to sve u redu i da je drugima dobro kao i njoj. Samim time, istinski ugroženoj zajednici oduzela je argumente i podstrek za borbu koja tek treba da počne.

Šta je Hrvatska dobila ulaskom u EU? Da li je to sada druga država u odnosu na onu pre integracija?

Nije to druga država, sve smo to i dalje mi, ali činjenica jest da integracija u takvu zajednicu ovom našem društvu jest korisna i potrebna. Sam proces ulaska Hrvatske u Europsku uniju bio je poticaj da se naprave pomaci na području pravosuđa, poštivanja ljudskih prava, tretiranja ratnih zločina itd. Međutim, iz iskustva vidimo da je Europska unija sastavljena od različitih članica i nije svaka od njih na istoj razini razvoja i napretka, također, kulturološki i na razne druge načine članice se razlikuju. Nije to nimalo jednostavna zajednica, ali po mom mišljenju za nas, pa i za ostale zemlje u okruženju, ne postoji bolja alternativa.

Vratimo se književnim temama. U kojoj meri i na koji način je književnost regiona odgovorila na devedesete? U srpskoj književnosti one nisu tako česta tema, pogotovo ne ako se govori o strašnim zločinima počinjenim u ime Srba i Srbije.

Književnost često ne odgovara brzo i ne odgovara iz centra kulturne politike i moći, mislim da treba vremena i dobrih uvjeta kako bi taj odgovor došao do izražaja. Pisati o nečemu što je traumatično i ima dalekosežni utjecaj na čitava društva može se tek s potrebnim odmakom. Taj odmak je s jedne strane vremenski, a s druge potrebna je simbolička obrada događaja, iskustava, promjena uvjeta života. Također, ako mi živimo u društvima u kojima je na vlasti politička struja koja ne tolerira drugačiji narativ od onog koji propisuje službena politika tek tada će trebati vremena i sreće da odgovor književnosti, odnosno, glasovi koji je pišu dospiju u takozvani "mainstreim". Koliko pratim, u Srbiji ima odlične književnosti koja se bavi temom rata i devedesetih, u stvari posljedicama koje živimo danas čak i ako to ne želimo priznati. Međutim, to nisu pisci koje država promovira kao važne, vrijedne, iscjeljujuće, naprotiv, ona ih progoni. Inače bi se morala odreći same sebe i svog službenog narativa. A općeprihvaćeni narativi, kao i velika književnost u društvu imaju ogromnu moć.

Posmatrajući vaš ukupan književni i javni angažman, ne mogu a da vam ne postavim jedno osobno pitanje. Naime, oni koje dožive tako strašan gubitak, kao što ste doživeli vi, tokom rata, često dopuste da ih ophrva mržnja. Postaju potom neprijatelji slobode. Vi ste, naprotiv, jedna od onih osoba kojoj je sopstveni bol bio pokretač ljubavi. Pod tim podrazumevam vaš rad na promociji ljudskih prava, međunacionalne saradnje, prava drugih i drugačijih... Koliko je važno da javna ličnost bude društveno angažovana?

Mene je životno iskustvo na vlastitoj koži naučilo do čega dovodi onečovječivanje ljudi i svođenje na sasvim slučajnu etničku pripadnost. Moj otac je ubijen devedeset i prve u Vukovaru jer je bio Hrvat, ali isto tako je mogao biti ubijen jer je bio Srbin u Varivodama, Bošnjak u Potočarima, Albanac na Kosovu. U tom ludilu njega nije spasila ili ubila niti jedna njegova druga ljudska karakteristika, njegov identitet bio je sveden samo na to, i ja bih valjda bila potpuno luda i slijepa da pristanem slijediti i dalje takvu politiku i takav pogled na svijet koji je nama uništio živote. Mogu razumjeti da se ljudi zatvore u svoju bol, mogu razumjeti da ne praštaju neoprostivo, ali teško mi je shvatiti kako ne vide jasnu vezu između daljnjeg prenošenja ideologije čija su žrtva bili oni sami. Što se tiče društvenog angažmana, smatram da ukoliko ste osvojili neki javni prostor za prenošenje ideja, razmišljanja, poruka – imate i odgovornost iskoristiti ga u svrhu općeg dobra i podizanja svijesti o važnosti humanosti i širenja prostora slobode.

***Hotel Zagorje* i vaš novi roman *Sinovi, kćeri* imaju i srpsko izdanje. Zašto vam je važno da ove knjige budu prisutne i ovde? Da li se (i) na vašem slučaju može govoriti da se obnovila nekakva zajednička policentrična književnost na zajedničkom policentričnom jeziku? I da li je to prilika da malo više književnika živi od svog književnog rada?**

Bilo bi možda prirodnije, budući da u našem slučaju pišemo i razgovaramo na jeziku kojim se savršeno dobro razumijemo bez prevoditelja, da možemo imati izdavača koji objavljuje knjige i u Hrvatskoj i u Srbiji, da knjige zaista budu prisutne i da se možemo međusobno čitati. To je preduvjet da se prestanemo mistificirati i da shvatimo kako pišemo o istim problemima, kako razmišljamo i osjećamo iste nedaće kao društva i pojedinci. Međutim, ispada da mnogi drugi proizvodi, fenomeni, putuju lakše nego knjige. Paradoksalno je koliko klinaca u Hrvatskoj zna za Baku Prase, a vrlo vjerojatno niti jedan od njih do kraja srednje škole neće znati navesti niti jednog srpskog suvremenog pisca, a kamoli pročitati. To je jedan vrlo jasan simptom kakva smo društva. Književnost je očito strogo čuvana tajna, a samo od nje, ni sa jedne strane, nitko ne može živjeti. Zato mi je važno da moje knjige budu objavljivane u Srbiji, kao i da čitam suvremenu srpsku književnost.

Ni u Hrvatskoj se, znači, ne može živeti od književnog rada?

Ne znam može li itko živjeti isključivo od književnog rada u Hrvatskoj, naprosto je premali broj ljudi koji ovdje žive, a onda još manji onih koji kupuju knjige. Vjerujem da se većina kolega koji, poput mene, imaju status samostalnog umjetnika/umjetnice, bave još nekim segmentima pisanja ili djeluju na druge načine u književnom sektoru: pisanje kolumni, vođenje radionica kreativnog pisanja, organiziranje književnih događanja, itd. Povremeno postoje potpore Ministarstva u vidu stipendija za pisce, ali teško se osloniti na izvjesnost javih natječaja i zaista se posvetiti samo književnom radu.

Poslednji roman *Sinovi, kćeri* progovara o društvu i nama iz tri perspektive. Svakako je najinteresantnija perspektiva kćeri koja pati od

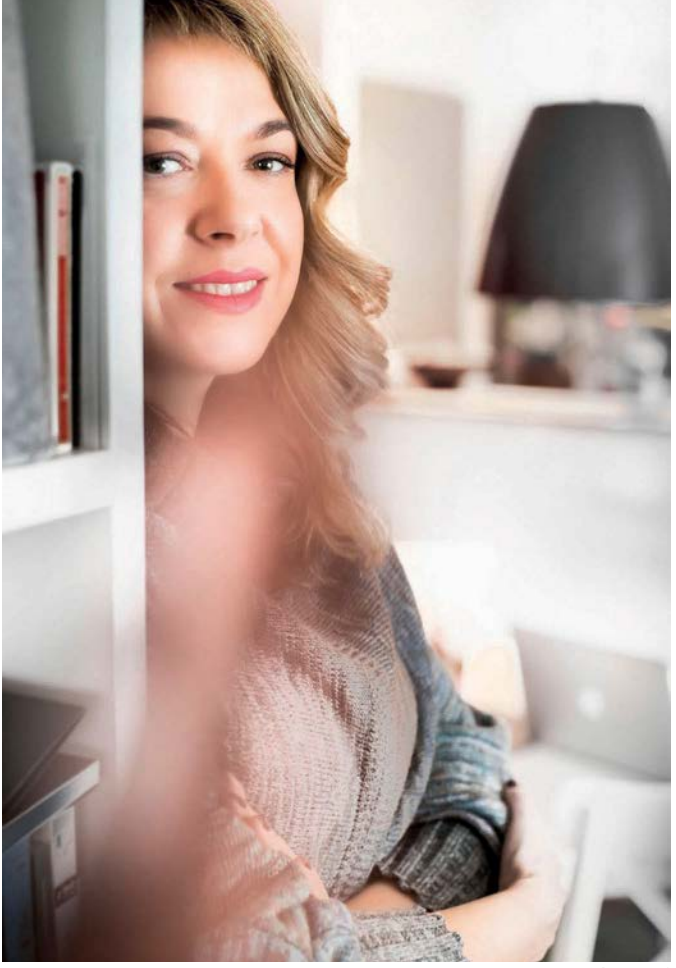

Foto: Tomislav Marić

“sindroma zaključane osobe”. Ona ne može da pokreće telo, ali može da pomiče kapke i zenice, i pritom ima očuvanu svest. Čitav niz metafora proističe iz ovog sindroma i vaše junakinje. Koja je vama najbliža?

Ideja za roman nastala je kada sam u novinama pročitala priču o ženi kojoj je uslijed moždanog udara dijagnosticiran sindrom zaključane osobe. To je stanje vrlo slično komi, uz razliku da je osobi svijest potpuno očuvana, te od voljnih funkcija može samo pomicati kapke i zjenice. Pomislila sam kako je to stanje strašno i toj patnji daje nezamislivu perspektivu našeg ljudskog života, kao i naših odnosa. U isto vrijeme to mi se učinilo kao i strašna metafora čiji djelić baštinimo svi mi koji smo, iako fizički pokretni, vrlo često zaključani unutar sebe, pogotovo naspram bližnjih, uvjetovani obitelji i društvom koji su nas učili da živimo očekivane uloge, a ne naše autentične živote. Junakinja ovog romana, Lucija, upravo iz te perspektive priča svoju priču prisjećajući se svega što se dogodilo i što ju je dovelo u to stanje. Možda mi je Lucijina perspektiva, baš tragom te metafore nepokretnosti, kada sam u životu htjela reagirati, a nisam, najbliža. Mada, sve su te priče prošle kroz isto mjesto u meni i sve ih osjećam dijelom sebe.

Druga perspektiva pripada mladiću koji je, kako se to kaže, rođen u “pogrešnom telu”, a treća patrijarhalnoj majci. Gde su po vama uzroci snažnih antislobodarskih tendencija u našim društvima u regionu, ali i ne samo ovde?

Druga perspektiva je transrodnog mladića Doriana koji je, zaključan u vlastitom tijelu prema kojem osjeća nesklad, a samo želi biti samoostvaren, živjeti slobodno, biti partner i sin u svom ogromnom potencijalu koji ima. Međutim, u datim okolnostima on je prisiljen boriti se s društvom koje ga diskriminira i kažnjava bez ikakvog razloga i posljedica. Uzroke naših zaključanosti, zakočenosti, sklonosti predrasudama, prije svega vidim u transgeneracijskom prenošenju obrazaca u našim obiteljima. Te naše obitelji čine naše društvo koje onda, kako bi samo sebe opravdalo i zaštitilo, odnosno one koji su se nametnuli kao čuvari poretka, te obrasce dalje generira. U ovom slučaju, to su konzervativni i patrijarhalni obrasci. Ono što možemo napraviti jest boriti se protiv toga, sredstvima koje svatko od nas ima na raspolaganju, u slučaju ovog romana, ja sam odabrala da moj alat borbe bude razvijanje empatije posredstvom književnosti. No, prije svega, trebamo stanje u kojem se nalazimo osvijestiti, trebamo shvatiti da smo svi taoci zaključanosti nametnutog sustava, kako žene i manjine, tako i muškarci kojima je oduzeto mnogo toga, da iskazuju osjećajnost, da žive punokrvno roditeljstvo i odnose sa svojom djecom, da razvijaju ljudske potencijale do maksimuma.

Roman se završava isprikom umesto zahvale. Pa se tako izvinjavate onima koji su “prisiljeni živjeti u ovom društvu i u ovom svijetu kao nevidljivi, uvjeravani odmalena da ne zaslužuju ljubav, dostojanstvo, a iznad svega slobodu”. Kome se vi to zapravo ispričavate i zašto?

Isprika koju spominjete, a koja se nalazi na kraju romana umjesto zahvale upućena je, baš kako i piše, onima koji su u ovom društvu diskriminirani. Iz pozicije romana to se prvenstveno odnosi na manjine koje surovi patrijarhat i konzervativni vrijednosni sustav marginalizira, odbacuje, pokušava ponižititi, na one koji pripadaju seksualnim manjinama, na one koji osjećaju nesklad između spola pripisanog rođenjem i vlastitog osjećanja identiteta, na žene, na naše majke koje su postigle nevjerojatno puno u nekoliko zadnjih desetljeća, a na kraju i na one muškarce koji se ne uklapaju u maskulin tip, propisan od strane nasilnog i kratkovidnog patrijarhata. U ovom romanu je puno patnje i činilo mi se neumjesnim da se bilo kome zahvaljujem, umjesto toga osjetila sam potrebu da, najprije iz svoje ljudske pozicije, zatim spisateljske, a na kraju i privilegirane, svima njima uputim ispriku iz, uvjetno rečeno, nemarginalizirane pozicije. Nekoga tko ima mogućnost da se zauzme za one koji iz raznih razloga to ne mogu.

Za kraj spomenimo ovu našu užasnu pandemiju korona virusa. Imate li ideju da se, kao književnica, bavite tom temom? I šta smo zapravo naučili o nama sedeći u (samo)izolaciji?

Zasad nemam, mislim da nam je ovo vanredno stanje još uvijek preblizu da bismo ga mogli iskustveno i simbolički obuhvatiti iako ono svakim danom ostavlja sve dublje posljedice na nama. Na razini cijelog svijeta, mislim da je ovo jedinstven odgovor na pandemiju virusa u povijesti, koji je mogao biti moguć zbog modernih tehnogija i akumuliranog bogatstva u određenim dijelovima svijeta – što će on donijeti i kakve će se pokazati posljedice, teško je pretpostaviti. Ono što osjećam iz dana u dan jest da moja dobrobit ovisi o stvarnim ljudskim kontaktima, o dodiru, o iskustvima koja su prenosiva samo neposredno i uživo. Osim toga, najviše me brinu posljedice na djecu i mlade: vidim u njima ono što su starije generacije vidjele u nama za vrijeme rata, nekoga koga treba nahraniti, skloniti na sigurno i održati zdravim. A čitavo to vrijeme oni se formiraju, rastu i upijaju svijet koji ih okružuje u najvećoj mjeri preko ekrana. Nadam se da će to uskoro biti iza nas. ¶

NEDIM SEJDINOVIĆ

Između svetova,

Dramaturškinja Kornelija Goli stvara jedan fini melanž slika iz Čehovljevog sveta i prenosi doživljaj inercije koji krasi tri sestre, jednom rečju: nedelanje. Odsustvo istinskog pokreta. Tako nastali novi tekst biva obojen prirodnošću sa aspektom žestine. Komad se odlikuje skladnom, otvorenom formom, duhovitom i gorkom

Hajde da otputujemo odavde!
Hajde da otputujemo!
Putujmo!
Hajde da pijemo za ovo!
Šampanjac!
Šampanjac!
Šampanjac!
Sutra ćemo da otputujemo...
sutra već nećemo biti ovde!
Putujemo!
Idemo!
Pijmo!
Pobegnimo
Nestajmo!
Udaljimo se!
Nestanimo!
Usisajmo se!
Nećemo ni da se pozdravimo!
Nećemo ni da se pozdravimo!
Odstupimo!
Otiđimo!
Bog s tobom, stari živote!
Pozdravljamo te novi živote!
U šta da spakujem stvari? Nemam kofer.
A ja nemam ni dinara.
A u inostranstvu je sve preskupo.
Jebeno skupo...
I gde ćemo živeti?
Rešićemo to! Radićemo!
Šta ćemo raditi? Ovakve kakve smo, ne trebamo nikome...
ni ovde, ni tamo.

A.P. Čehov – Kornelija Goli: *Tri sestre*

Tri bele ljuljaške u obliku velikih jaja su na sceni, na podu sitno belo kamenje, nešto između Zen bašte i bespuća, u ljuljaškama sede tri muškarca obučeni u vrstu aristokratskih uniformi, tri sestre piju, ljuljaju se i ne preuzimaju apsolutno ništa glede sopstvenih života, jer, komfornije je samo propadati....

U pozorištu "Deže Kostolanji" u Subotici, Zoltan Puškaš, inače glumac, režirao je predstavu *Tri sestre* čiji je dramski predložak potpisan sa Čehov – Kornelia Goli.

Predstava *Tri sestre* je interpolacija više Čehovljevih dela: *Tri sestre*, *Platonov*, *Ujka Vanja*, *Galeb*... a savremeni tekst je presek vremena u kojem predstava nastaje, u dosluhu sa Čehovljevim. Drama-

Intervju: Zoltan Puškaš, reditelj

Umor bez katarze

"Nikad nisam voleo ljude negativnog naboja, ali osećam se bespomoćnim da se dan za danom moram boriti za sve u životu, i osećam da više ne činim ništa da bih izronio iz ove nemoći, iz ovoga stanja bespomoćnosti. Umorio sam se. Iscrpljen sam"

Foto: privatna arhiva

Zoltan Puškaš (1976) je diplomirao glumu na novosadskoj Akademiji umetnosti u klasi profesora Đerđa Hernjaka. Glumom i režijom bavi se od svoje sedamnaeste godine kao član čuvenog amaterskog pozorišta u Senti. Osvojio je mnoge značajne nagrade i kao glumac i kao reditelj, pomenućemo neke: nagrada za najbolju mušku ulogu u predstavi *Via Italia* na Festivalu profesionalnih pozorišta Vojvodine, nagradu za režiju za predstavu *Čarobnjak iz Oza* Festivala "Joakim Inter Fest", nagradu za najbolju predstavu za *San letnje noći* na festivalu "Tvrđava teatar"... Režira u zemlji i inostranstvu, predstave mu, neretko, dobijaju status kultnih.

"VREME": Režirao si prvi put Čehova koji je rediteljima, uglavnom, želja i tajna. Kako ti doživljavaš i razumeš Čehova?

ZOLTAN PUŠKAŠ: U njegovim dramama se pojavljuje svet koji je zarobljen u sopstvenoj čamotinji, svet praznog ruskog predela. Njegovi komadi nisu ni tragedija ni komedija već drama bez drame, jer između likova koji žive zapravo samo na vegetativnom nivou čak ni do konflikta ne dolazi. Heroji njegovih drama vode nerazuman život, oni su sivi ljudi, njima nije sudbina tragična, nego svet u kojem žive.

U svakoj njegovoj drami date su mogućnosti da se stvori prava tragedija (konfliktne situacije, tragični događaji), ali umesto da iz osnovne situacije stvori dramu, konflikti se gube, nestaju, tragične situacije (samoubistvo, požar, dvoboj) nemaju nikakvo dejstvo na glavne junake. O Galebu je ovako pisao: "Krenuo sam forte, a završio pianissimo, naspram svih zakonitosti scenske umetnosti."

između polova

Foto: Edvard Molnar

turškinja Kornelija Goli stvara jedan fini melanž slika iz Čehovljevog sveta i prenosi doživljaj inercije koji krasi tri sestre, jednom rečju: nedelanje. Odsustvo istinskog pokreta. Tako nastali novi tekst biva obojen prirodnošću sa aspektom žestine. Komad se odlikuje skladnom, otvorenom formom, duhovitom i gorkom.

Puškaš režira beketovski, sa naglaskom na apsurdu, a opet u veoma duhovitom ključu. Slušamo ispovesti sestara kojima se smejemo i u kojima se, barem delimično, prepoznajemo. Poigravanje sa rodom je nenapadno. Faktički sestre igraju muški akteri; one, uostalom, mogu biti potpuno podređene lingvističkom poigravanju ili muškom principu unutar sebe. Glumci Boris Kučov, Gabor Mesaroš i David Buboš su besprekorni u igri, igru izvode furiozno, precizno, duhovito, iznutra tačno. Treba istaći maestralno odigranu scenu najvećeg od svih pijanstava unutar predstave. Vrlo prirodno, veoma zabavno i opet – precizno.

Tri sestre posmatramo u jednom unutrašnjem pejzažu (Zoltan Puškaš je i scenograf i kostimograf u ovoj predstavi). Žive život negde između svetova, na kraju se bespoštedno predajući alkoholu. Scenografski se dočarava ambijent njihovih života. Kostimografski se izvodi travestija. U jednom trenutku, u promeni kostima "sestre" oblače haljine. Komad se na vrlo pažljiv, suptilan, nimalo pamfletski način bavi transrodnošću naših "junakinja". Snažno i jasno nas konfrontira isticanjem onog ljudskog, naglašavajući u krajnjoj liniji stanja i odluke koje su »

U njegovim dramama zahvaljujući nesposobnosti da krenu u akciju ima puno tragikomičnih likova, čiji su život i borba vise mučenje nego čin. Napetost u drami ponekad stvara lirskim sredstvima. Želje i snovi likova su u suprotnosti sa njihovom životnom situacijom, a u toku drame ona se postepeno pretvara u beznadežnu situaciju. Tako stvara mogućnost da likovi shvate svoje greške i bezizlaznost, a to ne dovodi do katarzičnog završetka.

U kojem god kontekstu da govorimo o *Tri sestre* govorimo i o inerciji. Kakav je tvoj odnos prema inerciji?

U predstavi, isto kao i u dramama Čehova, preovladava nemoć. Problemi toga vremena, a i današnjice, jesu čežnja za boljim, to jest potraga za srećom. Samo prošlost postoji, bez budućnosti i bez sadašnjosti, isto kao i sada. Nemoćni smo. Sa jedne strane to možemo "zahvaliti" našem društvu, a opet bojimo se da iskoraknemo iz naše zone komfora. Na sve ovo se dodaje da se naša tri aktera zbog pripadanja seksualnoj manjini nalaze u specifičnom položaju, vrsti zaostatka, jer pripadaju jednom uskom krugu transrodnih osoba. Oni su transrodna manjina u manjinskom svetu koji se privlači istom polu. Ne preostaje im ništa drugo sem da kukaju i traže lepšu budućnost. Moram priznati da u ovoj situaciji i ja osećam nemoć, nikad nisam voleo ljude negativnog naboja, ali osećam se bespomoćnim da se dan za danom moram boriti za sve u životu i osećam da više ne činim ništa da bih izronio iz ove nemoći, iz ovoga stanja bespomoćnosti. Umorio sam se. Iscrpljen sam.

Kako se društvo odnosi prema transrodnim osobama?

Položaj transseksualnih osoba je trenutno veoma sličan položaju gej, lezbejskih i biseksualnih osoba. U onim zemljama koje su u ozbiljnim privrednim i društvenim problemima, isključivanje drugačijeg gotovo je prirodna stvar. Mržnja je sveprisutna u onim stvarima o kojima ljudi ne znaju dovoljno. U ovim okolnostima, gotovo je smešan podatak da je većina muškaraca koji se udvaraju transseksualnim osobama oženjena. A položaj transseksualaca je prilično užasan jer žive "između četiri zida", što društvo i očekuje od njih.

Kad smo kod uloga, po obrazovanju si glumac, već dugo samo režiraš. Kako razumeš te dve svoje uloge? Kako glumac u tebi radi sa Puškašem kao rediteljem?

Već dugo vremena se bavim samo režijom, to je moja odluka, oduvek sam osećao da mogu mnogo bolje da se izrazim kao reditelj nego kao glumac. Inače, već od samog početka, od vremena kad sam se bavio pozorištem kao amater, bavio sam se istovremeno i režijom i glumom. Te dve stvari zajedno mogu da budu veoma korisne, pošto glumcima mogu pomagati u tehničkim rešenjima: šta i kako, odnosno na koji način da stignu do određenog cilja. Tačno vidim koje su to stanice, do kojih glumac stiže i vidim način na koji mogu da im pomognem da dođu do naredne stanice. Možda zbog toga moje predstave imaju toliki fokus na glumcima. Isključivo verujem u to da predstava može da bude dobra samo onda kada su glumci dobri u njoj. Pored toga, moram naznačiti da smo mi na neki način na Akademiji učili i glumu i režiju, pošto je naš profesor Đerđ Hernjak reditelj, a asistent nam je bio Laslo Šandor koji je glumac. Verovatno se i zbog toga nekoliko nas sa klase, pored glume bavimo i režijom. ¶

NATAŠA GVOZDENOVIĆ

karakteristične za "čoveka po sebi". Bez obzira na seksualna i druga opredeljenja, autori ove predstave šalju poruku da Drugog gledamo kao ravnog sebi. Kostim zato jasno i maštovito govori o dvojnosti identiteta. Kostim i scenografija upućuju na širinu pogleda koji Čehov donosi u svojim komadima. Reditelj predstave vrlo vešto koristi humor i nudi ga kao ključ za razumevanje naših "junakinja".

Puškaš je vrlo jasno znao šta želi postići ovom predstavom. Dijalozi su razdvajani muzičkim kontekstom koji jasno izražava egzistencijalnu bedu u kojoj sestre žive, a muzički interlapsi dočaravaju dugotrajnost stanja u kojima naše 'junakinje' žive.

David Klem i Ervin Ereš su autori muzičkog interfejsa psihološke pustoši i nepodnošljivosti ispraznog bitisanja "sestara", sjajno ističući spektre impotentne mentalne tenzije i razlivanja prepoznatljivog polnog identiteta.

Lichtmajstor (Robert Majoroš) optički dočarava apstraktni vanvremenski prostor i poigrava se praslikama prisustva onostranog (ili je to možda optička aluzija na prisustvo Čehova koji upravo posmatra kakve sve živote ima njegovo delo).

Komad se završava delom iz *Ujka Vanje*: "Moramo živeti... Moramo živeti... I živećemo. Preživećemo dugi niz dana i večeri, strpljivo ćemo podnositi iskušenja sa kojima će nas sudbina zadesiti. Kada naš čas otkuca, umrećemo u miru, a posle groba, Bog će se sažaliti nad nama i tamo ćemo doživeti predivan, svetao život, radovaćemo se, sa dirnutim osmehom ćemo se osvrnuti na svoju trenutnu nesreću i odmorićemo se. Čućemo anđele i gledati nebo puno dijamanata, videćemo da je sve zemaljsko zlo, sva naša patnja uronjena u milost koja ispunjava ceo svet, a naši životi biće tihi, smerni i slatki poput milovanja. Doći će vreme, kada ćemo svi saznati čemu sve ovo, čemu sva ova patnja, to više neće biti tajna... ali do tada, moramo živeti..."

Tu se tempo stišava, ništa više nije smešno. Predstava se završava u onoj tački koja nas poziva da se suočimo sa svojim odlukama ozbiljno i odgovorno, jer smo, bar u izvesnoj meri, vlasni nad svojim životom, a on nije ni samo stihija ni večita bonaca. ¶

NATAŠA GVOZDENOVIĆ

In memoriam: Dušan Jovanović (Beograd, 1. oktobar 1939 – Ljubljana,

Odlazak "kulturnog

Kao avangardista i modernista bio je deo intelektualne slovenačke elite, pobunjenik koji je "osnivao pozorišta i ostavljao ih u ruševinama", politički jeretik, borac za jedinstveni jugoslovenski kulturni prostor, pisac, reditelj i pedagog koji je umeo da zatvori krugove svojih lutanja

Koncem sedamdesetih godina prošlog veka, bezmalo u istom času kad je pozorišni Beograd imao priliku da (na Bitefu) vidi inscenaciju njegove drame *Oslobođenje Skoplja* u režiji Ljubiše Ristića, Dušan Jovanović je na sceni prestoničkog Narodnog pozorišta postavio Bihnerov komad *Dantonova smrt*. Tako je, makar i delimično na posredan način – blagodareći prilično radikalnom Ristićevom rediteljskom čitanju *Skoplja* i Jovanovićevoj režiji tuđe drame – glavni grad Jugoslavije mogao da uspostavi paralele između Dušana pisca i Dušana reditelja. Na jednoj strani, u slavnoj predstavi koja je označila rođenje KPGT-a (akronim za kulturno-politički projekat Kazalište Pozorište Gledališče Teatar), upoznao je pisca čija je poetika satkana od neobične kombinacije nežnosti, zasnovane na amarkordskim sećanjima na vlastito detinjstvo, i surovosti proistekle iz karaktera ratnog vremena u kojem se ovo detinjstvo dešavalo, dok je, na drugoj, prepoznao reditelja čiji stavovi o revoluciji nisu ništa manje provokativni od onih Bihnerovih, a opet su jasno vezani za sudbinu jugoslovenske revolucije. A to 1978. godine nije bila odveć popularna i rado tretirana tema.

Obe predstave su podelile (ne samo beogradsku) kritiku, a zamerke su se mahom odnosile na rediteljske postupke. I Ristiću i Jovanoviću je, naime, zamereno da su režirali ideje a ne dramske tekstove. Kritičari su tada, recimo, upotrebu mikrofona, uvođenje simultanih prevodilaca u sudnicu te modernu kaznionicu u koju je Jovanović smestio zatočenog Dantona tumačili kao rečite dokaze u prilog tezi da reditelj banalnim sredstvima nasilno aktuelizuje Bihnera. Prevideli su, s druge strane, širi kontekst koji se ticao ne samo odnosa tada savremene režije prema literarnom delu (predlošku), nego i razvoj Dušana Jovanovića – i pisca i reditelja.

LUDIZAM BUNTOVNOG CINIKA

Između ostalog prevideli su i njegovu prethodnu teatarsku fazu koju je Taras Kermauner označio kao ludističku, a koja se manifestovala u dramama *Pupilija, tata Pupilo i Pupilčići*, *Marke a na to još Emilija*, *Ludaci*, *Život provincijskih plejboja posle Drugog svetskog rata ili tuđe hoćemo, svoje ne damo*, *Igrajte tumor u glavi i zagađivanje vazduha* i *Žrtve mode bum-bum*, koje je napisao tokom 60-ih i početkom 70-ih godina 20. stoleća. Zahvaljujući njima Jovanović će se etablirati kao angažovani dramatičar čija se provokativnost zasniva na iracionalizmu, odsustvu kauzalnih odnosa u toku dramske radnje, neobičnim dramskim likovima o čijoj doslednosti pisac svesno ne vodi računa,

teroriste”

ali i na naglašenom autorovom cinizmu i neiscrpnoj maštovitosti. Veći deo ovih karakteristika prisutan je u njegovoj prvoj drami *Predstave neće biti* koju je 1963, kao dvadesetčetvorogodišnji student engleskog i francuskog, te apsolvent režije na ljubljanskoj Akademiji za pozorište, film, radio i televiziju (AGRFT), objavio u časopisu “Perspektive”, gde je, zajedno sa Primožem Kozakom, Jožetom Javoršekom i Tarasom Kermanuerom, pripadao elitnom krugu slovenačkih avangardista i slobodnomislećih intelektualaca. A to je, pored ostalog, podrazumevalo i nepomirljiv stav prema realizmu i svakom obliku dogmatizma – u umetnosti ali i društvenim relacijama. U pomenutim dramama jasno se oseća da Jovanović u potpunosti pripada atmosferi koja je ranih 60-ih sve intenzivnije nagoveštavala 1968. Iz te atmosfere, obeležene ciničnim podsmevanjem svetu u kojem živi i kritičkim pogledom na ideologizovanu stvarnost, rodio se i razvijao Jovanovićev modernizam. Tada, pored ostalog, nastaju i obrisi Dušana Jovanovića kao “kulturnog teroriste”.

Nakon svega što se 1968. dogodilo (ili što se te godine nije dogodilo), započeće nova spisateljska faza Dušana Jovanovića. Njegov dramski rukopis se menja; umesto ludističkih komada on piše drame koje Jovan Ćirilov određuje pojmom političkog poetskog teatra. Početak ove faze označiće znamenito *Oslobođenje Skoplja*, a uslediće neke od najboljih Jovanovićevih drama – *Karamazovi* i *Vojna tajna*. Sve tri, kao i ranije napisanu dramu *Igrajte tumor...*, režirao je Ljubiša Ristić. Njihova saradnja započinje je još u Študentskom aktuelnom gledališču (ŠAK), Gledališču Pupilije Ferkeverk i Eksperimentalnom gledališču Glej, teatrima čiji je jedan od osnivača bio i Dušan Jovanović, no Jovanovićev i Ristićev odnos nije moguće ograničiti samo na relacije između pisca i reditelja.

GODINE KPGT-A

Docniji Ristićev marš kroz institucije (i njihov temeljni, premda kratkotrajni preobražaj) startovao je zapravo u času kada Jovanović 1978. dolazi na čelo Slovenskog mladinskog gledališča, a ovo ljubljansko pozorište je možda najsnažniji uzlet imalo upravo u Dušanovom periodu, dakle do 1985. godine. Pišući o Jovanoviću Ćirilov konstatuje da on “spada u onu vrstu dramskih pisaca koji su ponikli u samom krilu pozorišta”. On, dodaje Ćirilov, “nije glumac iako ima nesvakidašnji lik kakvi su uvek riđokosi: bledi ten sa pegama, brkovi morža iz kojih niče moćan nos”; no, Jovanović “je osnivao pozorišta i ostavljao ih u ruševinama, režirao predstave svojih i tuđih komada, prepuštao svoja dela na milost i nemilost svojih prijatelja, družio se sa najboljim duhovima svoga grada i nervirao pravoverne svojom jeretičnošću...”.

Upravo će Jovanovićeva jeretičnost, udružena s Ristićevom, nakon međunarodnog trijumfa *Oslobođenja Skoplja*, docnije i *Karamazovih*, posle uzleta Mladinskog (gde je Ristić režirao *Misu u A-molu*, jednu od najznačajnijih predstava jugoslovenskog teatra) i uspostavljanja KPGT-a kao projekta baziranog na funkcionisanju jedinstvenog jugoslovenskog kulturnog prostora, provocirati Josipa Vidmara da ovu dvojicu pozorištnika označi kao “kulturne teroriste”. S druge strane, izbor koncepta jedinstvenog jugoslovenskog kulturnog prostora u Jovanovićevom slučaju nije predstavljao samo izraz ideološkog stava, jer on, rođen u Beogradu, od oca Srbina i majke nemačko-hrvatskog porekla, nakon detinjstva u Makedoniji, s punih 10 godina doseljen u Sloveniju, čiji jezik ne zna, kao da i nije mogao da načini drugačiji izbor. Trag ovog Jovanovićevog jugoslovenstva videli smo (i čuli) pre desetak godina u sjajnoj predstavi Jugoslovenskog dramskog pozorišta *Rođeni u YU*. Po pozivu reditelja Dina Mustafića, za predstavu je Jovanović poslao svoj esej iz 1993. pod naslovom *Šta sam sada? – Skica za autobiografiju*. U predstavi su fragmenti ovog teksta postali epizoda naslovljena kao *Priča o Dušanu*. Pored ostalog u njoj Jovanović piše: “Dušan je radio u Ljubljani, Mariboru, Celju, Novoj Gorici (Slovenija), ali i u Zagrebu, Dubrovniku (Hrvatska), Sarajevu, Zenici (Bosna), Beogradu, Subotici i Novom Sadu (Srbija). Države u kojoj se sve to događalo više nema, one u kojoj bi to moglo da se dogodi, možda nikad više neće biti...”

ZATVARANJE KRUGOVA

U trećoj spisateljskoj fazi Dušana Jovanovića, kojoj pripadaju drame *Zid, jezero* ili poslednja *Boris, Milena, Radko*, Ristić nije učestvovao. Od mladalačkog buntovnog cinizma, preko političkog poetskog teatra kojim je otškrinuo vrata lične vizure na krupne istorijske društvene i političke lomove (Drugi svetski rat u *Oslobođenju Skoplja* i Infmorbiro u *Karamazovima*), Jovanović još dublje zaranja u vlastitu intimu; sa ogromnim iskustvom – i životnim, i spisateljskim i teatarskim – on se bavi temama koje se najdirektnije tiču njegovog života, pa i – u poslednjem svom komadu – pričom o bračnom trouglu čiji su akteri bili Milena Zupančič, Radko Polič i on sâm. Na taj način, Dušan Jovanović kao da je zatvorio veliki krug svojih životnih i pozorišnih lutanja, pobuna i mirenja, literarnih tema i spisateljskih prosedea.

Foto: promo

U Sloveniji, ali i nekadašnjoj Jugoslaviji, Jovanović nije cenjen samo kao dramski pisac. Za sobom je ostavio na desetine pozorišnih režija, od 1989. do 2006. je predavao na pozorišnoj akademiji u Ljubljani, pisao je novinske kolumne, autor je jednog romana i zbirke eseja. Poslednja njegova režija u Srbiji izvedena je u Novosadskom pozorištu, gde je postavio »

Biologija tajne alias Dušan Jovanović

Nauka je danas došla do nesrazmerne granice prihvatljivog, može nam sve objasniti teoretski, ubediti nas u jednostavnost tajne stvaranja i opstanka, generalizovano poistovetiti živote različitih a istovetnih oblika živih bića, složiti nas i arhivirati u foldere kojima kao takvi pripadamo i rešiti tajnu našeg i tuđeg postojanja sa nepobitnom biološkom i genetskom tačnošću koja nam ostavlja malo ili ni malo prostora za diskusiju i suprotstavljena mišljenja.

Pas je pas, Slon i miš – miš i Slon, a čovek kao najsavršenije biće odeven u kožu svog trajanja, ipak samo i jednostavno čovek.

Pa nije tako.

Umetnost će postaviti veliko pitanje na koje bez želje da je opovrgne ili uvredi, nauka neće imati odgovor. Gde počinje naša različitost i može li se ona naučno objasniti? Verovatno da svi pokušaji i rezultati završavaju na Science i Discovery kanalima lokalnih TV kablova, a pravi odgovori leže u nedokučivosti jedinstvenih ličnosti na ovoj planeti koje se opiru svrstavanju u jednostavne kategorije živih bića.

Dušan je bio neko ko je "van". Van svrstavanja, van vremena, van života kao trajanja. Makavejev mi je dok smo snimali film o rasklapanju najvećeg spomenika Lenjinu na svetu u istočnom delu Berlina, ispričao "verovali ili ne" priču o tome da je nakon Lenjinove smrti u politbirou odlučeno da se naučnički ispita mozak ovog genija tako što će se izdeliti na mikroskopski vidljive listove i sačuvati za večnost budućnosti. Mozak lidera svetske revolucije je tako izlistan na desetine hiljada ćelijski vidljivih listova. Vrlo praktično. A tajna revolucije je i nadalje ostala na nivou teorije.

A kako mi da izlistamo DUŠU Dušana Jovanovića. Izlišno je reći – nemoguće. Nema te biologije, nema te teorije, nema te nauke koja će Dušana uvesti u statističko pa makar i naučno proučavanje. Ostaje Duša, Dušanova, koja plovi po našoj stvarnosti, prošlosti, sećanjima ali i budućnosti jer je nemoguće ispustiti je, nemoguće ne osetiti je, nemoguće zaboraviti je u svemu onome što je ovaj predivni čovek učinio za svog zemaljskog trajanja. O onom drugom bezvremenskom trajanju, možda nisam ovlašćen da govorim, ali vreme jeste, što već i čini opet se opirući nauci, biologiji.

Slušajući ove svoje reči čini se da govorim o nekom teatarskom *übermenschu* koji nas je svojim delom podario a svojim odlaskom zatekao, ali njegova bitnost i veličina se i jesu sastojali od vrhunske ljudskosti i jednostavne ljudske ranjivosti i boli, koju je njegov duh uvek mogao samoironično da preokrene u smeh pod svojim crvenim brkom.

Sa Dušanovim delom smo se školovali, mi u Beogradu bili ponosni na ulicu Proleterskih brigada zamišljajući poratne godine dečaka koji će postati zaštitni znak novog teatra dvadesetog veka zajedno sa svojim drugom iz iste ulice Ljubišom, učili do tada u nas neviđenoj fragmentarnoj dramaturgiji, filozofski gledali na postojanje, rat (onaj i ovaj) i trajanje kroz njegova dela, izgovarali reči koje je on napisao kopajući u njihovoj jednostavnosti jedan duboki smisao i zapitanost nad životom... Sa Dušanom smo kitili trubače po beogradskim ulicama, pridržavali šank u Ateljeu 212, SKC-u ili Mladinskom i SNG-u u Ljubljani, pa onda radili sa njegovim učenicima koji su samo najbolje uzimali od njega, ono najbolje koje im je on svesno predavao za vreme koje dolazi. Kisnuli smo sa Dušanom u svetlom mantilu koji mu je bio predug, plakali ljubavi uz poslednju rundu, pa se onda divili igri njegovih glumaca sa kojima je bergmanovski slikao najsvetlije trenutke slovenskog teatra vodeći ih po tankoj žici genijalnosti koja je potpuno neobjašnjiva. Dogovarali smo se kako i kada da radimo njegov tekst koji je upravo postavio u Ljubljani, u istoj rečenici pričali o Šugmanovoj i Natašinoj igri ali i kvalitetu mercedesa za čiju se cenu šeretski "pogađao" sa disciplinovanim prodavcem pre par dana. Grickali smo sa Radetom frigane lignje uz hladnu malvaziju u starom "Feralu" u Fažani i onda nogu pred nogu lagano kročili na brod koji će nas prevesti na novu Brijunsku premijeru.

Pričao mi je Dušan da voli užas Beograda, a Beograd se ljutio što je Dušan o užasu objektivno pisao.

Dušan je u bolu umeo da pronađe nadu, u sreći opasnost, u igri zabrinutost, u životu tragiku i radost. I sve to je uspevao da smesti u svoje reči, predstave, glumce, sve to je bio njegov život koji statistički gledano završava negde između kraja prošle i početka ove godine.

Ali, vrativši se na početak, nauka je nema pred Dušanom, biologiji se opire, vreme nema trajanje i *Duša* Dušanova ostaje zapisana u "vremenu prošlom koje se sa vremenom sadašnjim sastaje u vremenu budućem" za koje je ovaj veliki a običan, divni čovek živeći ispred svog vremena i trajao. ¶

SVETOZAR CVETKOVIĆ

»

Elektru kompleks, prestavu nastalu po drami Danila Kiša.

PRTLJAG ZA HARONOVU BARKU

Posebno poglavlje životne priče Dušana Jovanovića čini prijateljevanje i saradnja s Ljubišom Ristićem. Ristić je režirao njegove najznačajnije drame, kao saborci su, skupa sa Nadom Kokotović i Radetom Šerbedžijom, osnovali KPGT, zajednički su označeni kao kulturni teroristi, a ostaće zabeležene i reči Dušanove supruge, glumice Milene Zupančič, koja je konstatovala da kada bi se u podivljaloj reci prevrnuo čamac u kome bi bilo njih troje – Dušan, Milena i Ljuša – Jovanović bi prvo spasavao Ristića, a tek potom nju. Nedavno je u jednom od svojih poslednjih intervjua Jovanović rekao da se s Ristićem nije čuo dvadesetak godina. Ako je to i tačno, da li njih dvojica i tokom te dve decenije nisu, na drugačiji, nemi način, nastavili neke od svojih disputa, ne uvek nužno vezane za političke teme?

U tematu časopisa "Scena", posvećenom Ljubiši Ristiću, Dušan Jovanović se pre petnaest godina pitao koja će svoja dela – ona pozorišta ili ona iz sfere svog političkog angažmana – Ljubiša jednog dana poneti sa sobom u Haronovu barku u času prelaska reke smrti. Kaže Dušan: "Za sebe mirno mogu da kažem da je moje delo bilo tako sudbinski isprepletano s Ristićevim da u Haronovu barku ne mogu da uzmem gotovo ništa od onog što mi je najdraže a da, istovremeno, ne ponesem i Ristićev udeo u svemu tome. Bićemo zajedno u toj barci – u to nema nikakve sumnje".

I sa ovim bagažom je Dušan Jovanović otišao poslednjeg dana najstrašnije godine koju pamtimo. ¶

ALEKSANDAR MILOSAVLJEVIĆ

Nada je disciplina

Govorim o sve vidljivijem mehanizmu ispraznog jedenja govana koji uvek ima jedan isti moto: nemoj ništa raditi, svet ne ide nikuda, svi napori su vam uzaludni, ne budite naivni i prestanite da verujete u ideale

Piše:
Rumena Bužarovska
književnica iz Skoplja

Dan nakon američkih izbora gledala sam uživo na platformi "Zum" (mogućnost koju vidim kao blagodat pandemije) tribinu četvoro autora koji su deo inicijative "Pisci protiv Trampa" u SAD i među kojima je bila i Rebeka Solnit. U odgovoru na razočaranje izazvano neprestanim šokovima u vreme Trampovog četvorogodišnjeg predsedničkog mandata koji su (u tom trenutku) kulminirali izbornom farsom, Solnit je rekla nešto što od tada neprestano ponavljam sebi: nada je, rekla je ona citirajući nadahnjujuće reči američke aktivistkinje Merijem Kaba, disciplina.

U neprestanoj potrazi za nadom i u neumornoj borbi sa razočaranjem, ove reči za mene imaju veoma snažno značenje. Našla sam podkast sa Merijem Kabom u kojem je objasnila taj koncept: nada, kaže ona, ne isključuje osećanja tuge, besa i frustracije ili pak bilo koje drugo osećanje. Ona nije emocija, nije optimizam, i pretpostavlja život u sadašnjosti. Tako da je nada disciplina koju moramo da vežbamo svakog dana.

Do određene mere, razume se, zato što je disciplina ipak nešto što se vežba, sada sam barem razvila određenu filozofiju da su osećanja ljutnje i razočaranosti normalna i ne smeju da me bacaju u potpunu apatiju, ili pak, kao što sve češće gledam na društvenim mrežama i u retkim razgovorima pod maskama uživo sa ljudima, u razorni cinizam. Evo, u trenutku u kojem pišem ovo za razorne cinike, obuzima me veličanstveni gnev prema svima onima koji mi ne dozvoljavaju da lakše vežbam tu disciplinu, a to je u poslednje vreme gomila ljudi koji, u odsustvu potrebne socijalizacije, društveni život vode na društvenim mrežama, pri čemu se sva frustracija i gnev zbog onoga što se dešava oko nas slivaju u prazne, zle reči koje ne rezultiraju ničim drugim do pukim nazadovanjem ili, u najboljem slučaju, stagniranjem.

Govorim o sve vidljivijem mehanizmu ispraznog jedenja govana koji uvek ima jedan isti moto: nemoj ništa raditi, svet ne ide nikuda, svi napori su vam uzaludni, ne budite naivni i prestanite da verujete u ideale. Takvi kažu, eeeeh, i ja sam nekad imao ideale, ali sad više nisam naivan. Takvi vam kažu da ste naivni ako ste konstruktivni, i sve vaše pokušaje posipaju sivim pepelom neuspeha. Takvi ljudi u suštini imaju dva osnovna cilja: prvi je da vam kažu "jesam ti rekao" ukoliko ne uspete i na taj način vam se prikažu kao neprikosnoveni nostradamusi koji mogu da predvide mračnu budućnost zahvaljujući svom superiornom umu, a drugi je mnogo tužniji – da sami sebe zaštite od razočaranja. Ako ispadne loše – znali su. Ako ne ispadne loše – radovaće se i niko im neće zameriti zbog crnih prognoza. Osnovni zajednički imenitelj oba ova cilja jeste zaštita ličnog i kolektivnog, ili pak, narodski rečeno, sebičnost.

Ne smemo potceniti razornu moć ovakve pojave. U vreme pandemije, kada smo okruženi bolešću i smrću, kada smo zaglavljeni u sredini u kojoj iz dana u dan sve naše slabosti i sva društvena trulež izranjaju na površinu, treba da se zadrži određena mera staloženosti i osećanja za perspektivu da bi se išlo napred. Na primer, opet ću pomenuti Rebeku Solnit koja se poziva na jedan drugi trend u američkom društvu, trend koji nam je i te kako poznat – želja za migriranjem (kod njih, u vreme Trampovog predsedničkog mandata). Dve moje prijateljice, na primer, spakovale su se i krenule da odu da žive u Kanadi (ono što su za nas Evropa ili Amerika) zato što su bile zgrožene i razočarane nazadovanjem društva otkako je Tramp došao na vlast. Srećom, zaglavile su se u Oregonu i nisu dobile iseljeničke vize, pa sada moraju aktivno da učetvuju u društvenom životu svoje zemlje koja im je do tada pružala sve privilegije u okvirima svojih sposobnosti. Zato Solnit ističe da država nije hotel pa da možeš samo tako da je napustiš ako nisi zadovoljan uslugom. Njeno isticanje da je nada disciplina proističe iz iste krize u američkom društvu, a na izvestan način doživelo je ogroman uzlet kada je preminula sudija Vrhovnog suda Rut Bejder Ginzburg. A ona je, pak, umrla boreći se. Videla sam kako u jednom intervjuu kaže da će klatno na časovniku, kada ode previše na jednu stranu, nesumnjivo brzo otići još dalje na drugu.

Od tada, vežbajući disciplinu, želim da podsetim sve razorne cinike na jednu globalnu stvar, a to je da je čovečanstvo za manje od godinu dana razvilo vakcinu. Da se svako društvo, koliko god da je trulo, neosetno prilagodi društveno ograničenom životu. Da su neka društva i njihove vlade (kojima upravljaju žene), kao na primer na Novom Zelandu, pokazala kako može uspešno da se vodi država na principu saradnje, razumevanja i empatije. I pored mračnih događaja u Americi 6. januara i strašnog udara na principe njihove demokratije, posle četiri godine košmara, demokrate su se izborile za većinu u oba zakonodavna doma, a osvojile su i predsedničko mesto, zahvaljujući mukotrpnom idealističkom i dugotrajnom trudu koji su uložili mnogi aktivisti (na primer, Stejsi Abrams u Džordžiji). Mogu da kažem da i Makedonija, i pored sve korumpiranosti i truleži u sistemu, i pored neobrazovanosti i siromaštva stanovništva, živi svoj do sada najslobodniji i kritički najrazvijeniji život (znam da ovo zvuči čudno i budalasto na prvu loptu, ali u poređenju sa onim od ranije jeste tako, i zato možda malo hvala i Gruevskom što nas je probudio). Isto to ne mogu da zaključim za Srbiju, ali evo, u smeru nade i vežbanja discipline – barem ćete se vakcinisati brže od nas.

Pored nade, trudim se da malo vežbam i strpljenje, i da se podsetim činjenice da u toku svog životnog veka ne možemo da vidimo promene do kraja. To će razornom i impotentnom govnojedu ostaviti prostora da vam kaže "jesam ti rekao", ali u takvim situacijama odlično funkcioniše i zapušavanje ušiju. ¶

S makedonskog prevela Lora Podbarski

VRAĆANJE DUHA U

Donald Tramp je u više navrata prizivao 6. januar kao dan obračuna, pozivao "prave patriote" da se "bore snažnije" protiv "loših ljudi", pokažu svoju snagu na Kapitol hilu i "zaustave izbornu krađu". I njegovi najbliži saradnici su pozivali na "borbu", a pripadnici ultradesničarskih, nacionalističkih i militantnih pokreta su na društvenim mrežama mobilisali istomišljenike da se odupru sprezi "satanističkih pedofila, vlasnika velikih korporacija i demokrata". Okupili su se u Vašingtonu na skupu "Spasite Ameriku" i krenuli u pohod na Kongres. Amerika je i dalje u šoku

TRAMPISTI U AKCIJI: Kapitol Hil, 6. januar 2021.
Fotografije: Tanjug AP Photo

Za "Vreme" iz Njujorka

Na samom kraju svog mandata Donald Tramp se potrudio da ostvari najcrnje slutnje pojedinih, inače na rečima odmerenih američkih intelektualaca, koji su ga od samog početka nazivali "nacionalnom katastrofom", "klovnom", "ludim", "sirovim" ili "zlim". Nikako se ne mireći sa porazom na predsedničkim izborima, postao je prvi predsednik u istoriji Sjedinjenih Američkih Država koji se po drugi put suočava sa impičmentom, ovog puta zbog optužbi za "podsticanje na pobunu".

Njegov poziv pristalicama koje su se okupile u parku kod Bele kuće da se "bore kao đavoli", "spreče izbornu krađu" i potvrdu predsedničkog mandata Džozefa Bajdena, što je bio povod za nasilan upad u Kongres i gubitak pet ljudskih života, doveo je do toga da i stanovnici uvek užurbanog Njujorka, koji su više nego bilo ko drugi navikli da ne obraćajući pažnju na ludorije drugih, na trenutak u neverici zastanu. U podzemnim prolazima sa kafom iz Starbaksa u rukama, sa mešavinom neverice, tuge i ogorčenja, gledali su na ekranima rulju kako divlja u zgradi koja je za njih simbol američke demokratije.

Većina njih verovatno ne zna da to nije prvi napad na parlament, ali uprkos ranijim pokušajima paljenja zgrade, bacanja dinamita, pucanja na kongresmene ili podmetanja bombi, do sada još niko nije sa rogovima na glavi urlikao u holu, jurio policajce po hodnicima, davio pripadnike obezbeđenja, izvrtao fioke iz stolova poslanika, rovario po njihovim pismima, skakao sa galerije u skupštinsku salu, vukao govornicu po podu ili držao noge na stolu predsedavajuće Predstavničkog doma.

RUŠENJE TABUA

Izložen oštroj osudi domaće i međunarodne javnosti tog otvorenog napada na demokratski poredak u Americi, predsednik Tramp je u svom prvom javnom obraćanju nakon nasilnog upada njegovih pristalica u Kongres rekao da je njegov govor, koji su mnogi protumačili kao poziv na nasilje, zapravo bio "sasvim adekvatan". Ovoga puta je pozivao da se "izbegne nasilje", s obzirom da je Federalni istražni biro (FBI) upozorio na mogućnost održavanja protesta naoružanih učesnika širom SAD uoči Bajdenove inauguracije.

Možda su stanovnici Balkana pomalo oguglali na prizore paljenja državnih institucija i krvave glave u parlamentu, ali potezanje oružja, pucnjava, hapšenja, iznošenje pokrivenih tela i zavijanje sirena hitne pomoći nisu nešto što se do sada moglo videti na Kapitol hilu. Tužno je ako je tako, ali izgleda da ljudski životi nemaju istu cenu u svim delovima sveta. Ne vredi ni u Americi svačiji život jednako, tako da se zapre-

BOCU

pašćenje na licima Njujorčana dok su posmatrali scene anarhije na Kapitol hilu može razumeti, tim pre što su ovakvi napadi na pripadnike snaga reda koji ne dolaze iz kriminalnog miljea veoma retki, budući da je ovdašnja policija iznimno stroga.

Kada stignete u Ameriku, za preporučiti je da zaboravite sve one lokalne navike o objašnjavanju, smeškanju, šarmiranju, raspravljanju, ubeđivanju ili svađanju sa domaćim, katkad raspojasanim policajcima koji svoj posao shvataju na ličan način, pa se i ponašaju u skladu sa svojim karakterom. Ako vas u Americi policajac zaustavi u saobraćaju ili na ulici, jedino što vam valja činiti jeste da odgovarate na postavljena pitanja i ponavljate "da, gospodine" dok slušate ono što vam se govori. Ni po koju cenu se ne izlazi iz kola i ne otvara prozor dok vam se ne kaže da to učinite, jer zbog takvih stvari ruka policajca lako kreće prema drški pištolja. Ruku na srce, sa policijom nikada nećete imati posla bez nekog razloga. Ako vas policija zaustavi, gotovo je sigurno da radite nešto nedozvoljeno, tako da običnim građanima ne pada na pamet da napadaju ili dave policajce, štaviše može se reći da su dobro prošli ako njih do sada nije davila policija.

PRIPREMA "DANA OBRAČUNA"

Stoga će, kada s njima razgovarate o sukobima u Kongresu, čak i oni koji su glasali za Trampa reći da je to "tragično", ali će odmah potom dodati da su mnogi od onih koji su se tog dana okupili kod Bele kuće tek naknadno saznali šta se dogodilo, i da su za čitav haos "odgovorni ubačeni članovi Antife i drugih levičarskih grupa kako bi kompromitovali konzervativce". Oni koji imaju suprotna politička ubeđenja obično vam kažu da je dovoljno da uporedite pasivnost snaga reda prilikom upada u Kongres sa policijskim nasiljem, suzavcem, hapšenjima i ispaljenim gumenim mecima tokom protesta "Životi crnaca su važni" koji su organizovani u tom istom gradu nakon ubistva Džordža Flojda. Za njih je sve što se dogodilo dodatna potvrda rasizma, kojim je prožeto američko društvo.

Dosadašnja istraga FBI-ja i policije Vašingtona o nasilju na Kapitol hilu potvrdila je ono što su obe strane već dobro znale: upad se nije dogodio niti spontano, niti slučajno. Neki od onih koji su uhapšeni, poput lokalnog republikanskog poslanika iz Zapadne Virdžinije, danima pre toga su najavljivali ono što su potom svi mogli da vide na Fejsbuk lajvu. Jedan od njih je ponavljao: "Ušli smo, ušli smo, Derik Evans je na Kapitolu."

I ostali koji su saslušani potvrdili su da su pristalice Donalda Trampa, a onaj koji se za tu priliku ukrasio rogovima i krznom, stanoviti Džejkob Entoni Čensli iz Arizone, rekao je agentima FBI-ja da se samo odazvao predsedničkom pozivu na okupljanje patriota. Čensli, poznatiji kao Džejk Anđeli koji sebe naziva "šamanom Kjuanona (*QAnon*)", kazao je tokom saslušanja da je to "bilo patriotsko

»

S VEROM U TRAMPA:
Optuženi za domaći terorizam

ponašanje, nešto što bi učinili i njihovi očevi". Sam Tramp je povremeno retvitovao postove Kjuanona, a njegove pripadnike nazivao "ljudima koji vole svoju zemlju".

Uostalom, i sam Tramp je u više navrata prizivao 6. januar kao dan obračuna. Njegovi najbliži saradnici pozivali su na borbu, a pripadnici ultradesničarskih, nacionalističkih ili militantnih pokreta poput Zaustavite krađu (*Stop the seal*), pomenutog Kjuanona ili Ponosnih dečaka (*Proud Boys*) vodili su na društvenim mrežama široku akciju mobilizacije istomišljenika i raznoraznih teoretičara zavera koji veruju u tlapnje o sprezi satanističkih pedofila, vlasnika velikih korporacija i demokrata, da bi se svi zajedno okupili u Vašingtonu na skupu "Spasite Ameriku". To su upravo oni koje je Tramp potom pozvao da se "bore snažnije" protiv "loših ljudi", pokažu svoju snagu na Kapitolu i "zaustave krađu".

PRETNJA PO USTAV

Dok su nakon nasilja i osporavanja izbornih rezultata Tviter, Fejsbuk, Instagram, Snepčet i Spotifaj ukidali naloge Donalda Trampa i njegovog tima, a Gugl, Amazon i Epl skidali aplikaciju "Parler" koja je postala konzervativna alternativna društvena mreža, republikanski glasači su pokušavali da sačuvaju vedrinu duha razmenjujući fotografiju goluba pismonoše sa natpisom: Trampovim pristalicama zabranjeno je posedovanje ptica da ne bi međusobno komunicirali.

Uprkos tome, njima ovih dana nije do šale. Republikanci su upravo izgubili oba poslanička mesta u Džordžiji, i time ostali bez većine u Senatu. Tako posle ravno deset godina demokrate prvi put imaju svog predsednika i, uz glas novoizabrane potpredsednice Kamale Haris, većinu u oba doma Kongresa, što Bajdenu daje odrešene ruke da mirno sprovede sve ono što je obećavao da će uraditi, bilo da je reč o pridruženju Pariskom klimatskom sporazumu, regulisanju pitanja imigranata ili reformi zdravstvene zaštite. Naravno, republikancima je i za izborni poraz u svom tvrdom uporištu ponovo krivo glasanje poštom, mada su svi dosadašnji prigovori o nelegalnosti na glasanjima odbačeni na sudovima.

Upravo su te uporne, ničim dokumentovane tvrdnje o pokradenim izborima i podsticanje pristalica da marširaju do Kapitola uz poruke "nikada neće priznati poraz", "nikada neće odustati" i da je "vreme za veliku hrabrost", poslužili demokratama kao povod da zatraže od potpredsednika SAD Majkla Pensa da aktivira 25. amandman koji predviđa prenošenje predsedničkih ovlašćenja na potpredsednika ukoliko on iz fizičkih ili mentalnih razloga nije u stanju da obavlja svoj posao. Bez obzira na to što je Tramp pod pritiskom svojih advokata kasnije rekao da su oni koji su upali u Kongres "sramota", da oni "ne predstavljaju Ameriku" i da on "prihvata mirnu tranziciju vlasti, bez obzira na to što se ne slaže sa rezultatom izbora", demokrate insistiraju na tome da je on "podsticao na pobunu", dok predsedavajuća Predstavničkog doma Nensi Pelosi ponavlja da aktuelni predsednik predstavlja pretnju po Ustav, zemlju i građane Amerike svakim novim danom koliko ostaje na vlasti.

Taj predlog nema podršku republikanaca, tako da je demokratama preostalo jedino da pokrenu novu inicijativu za glasanje o Trampovom opozivu. Njihova većina u Predstavničkog domu je nesporna, ali do impičmenta stoji nepremostiva barijera Senata u kome republikanci i dalje imaju većinu i razmišljaju na Amerikancima svojstveno pragmatičan način da je do kraja Trampovog mandata i ovako, i onako preostalo svega nekoliko dana. No, taj pragmatizam je došao u koliziju sa osnovnim vrednostima američkog društva, kakva je i ona da neko ko to ne zaslužuje, ne sme ni jedan jedini dan da obavlja posao koji mu je poveren – bilo da je reč o ljudima zaduženim da, uprkos novom razbuktavanju pandemije, za nekoliko dolara skupljaju odbačene čaše iz Starbaksa u zatvorenim prolazima gde se tiskaju hiljade ljudi ili pak o predsedniku Amerike. ¶

SLOBODAN KOSTIĆ

Kuda idu ljudi kao Tramp

Iako je geslo "očekujte neočekivano" postalo aksiom američke politike poslednjih godina, jedno je izvesno: Donald Tramp pre izlaska narednog broja nedeljnika "Vreme" neće više biti predsednik SAD. Ukoliko bude poštovana redovna procedura, to će se dogoditi u sredu, 20. januara. Međutim, moguće je i da Tramp neki dan ranije bude bio primoran da stupi sa dužnosti – ukoliko se aktivira Amandman 25 ili Kongres predsednika proglasi nesposobnim

Foto: AP Photo

Nakon događaja proteklih dana nezabeleženih u istoriji SAD, američkoj javnosti se nameće pitanje kuda to Tramp odlazi sa mesta predsednika SAD. Da li na mesto lidera opozicione Republikanske partije (što je verovatno njegova želja), u zatvor (čemu se nadaju demokrate) ili pak u političku istoriju?

Do pre svega dve nedelje odgovor na ovo pitanje bio bi jednostavan. Tramp bi, barem još neko vreme, ostao lider Republikanske partije. On je 3. novembra uspeo da osvoji najveći broj glasova u istoriji Republikanske partije, da mobiliše podršku preko deset miliona birača više u odnosu na 2016. godinu i da poveća broj glasača republikancima među manjinama, naročito kod latinoameričke populacije. Još važnije, on je čovek koga tvrdo jezgro birača, prema njegovim rečima, ne bi napustilo čak ni kada bi ga videlo kako puca u nekoga na Petoj aveniji. Njegova popularnost među republikancima je (bila) tolika da bi ostao na mestu lidera partije u narednom periodu bez obzira na to što je istovremeno "uspeo" i da protiv sebe okrene rekordan broj glasača u istoriji SAD (više od 81 milion glasova dobio je Džozef Bajden).

A onda se dogodio januar. Prvih dana u godini objavljen je snimak razgovora u kome predsednik Tramp pritiska državnog sekretara Džordžije, republikanca Breda Rafenšpregera, da učini nemoguće i da faktički preokrene definitivno potvrđene rezultate izbora u Džordžiji i kako zna i ume "pronađe 11.780 glasova" kako bi Tramp prestigao Bajdena u konačnom zbiru. Skandal koji je usledio koštao je republikance neočekivanog poraza oba njihova kandidata u drugom krugu izbora za dva senatorska mesta u Džordžiji, jer je odziv republikanskih birača u ruralnim sredinama bio manji od očekivanog. Time su republikanci i definitivno izgubili većinu u Senatu, za koju im je bilo potrebno da osvoje samo jedno senatorsko mesto u ovoj tradicionalno "crvenoj" državi, a Tramp se pokazao kao neuspešan partijski lider koji će interese partije podrediti svojim ličnim interesima.

NOĆNA MORA REPUBLIKANACA

Samo tri dana kasnije dogodilo se nešto što bi u teoriji zvučalo kao horor scenario za originalnog američkog konzervativca kome je stabilnost poretka i institucija na prvom mestu, a omiljena boja mu je policijska plava: revoltirana masa upada u zgradu Kongresa, primenjuje silu, dolazi do obračuna sa policijom, atmosfera postaje prilično anarhična. Da su ovako nešto uradile pristalice pokreta *Black Lives Matter*, konzervativci bi nesumnjivo okarakterisali učesnike protesta kao teroriste, zahtevajući za njih najoštrije kazne. Međutim, upravo ovakav scenario izvele su u zgradi Kapitola pristalice američkog konzervativnog predsednika Donalda Trampa, ne želeći da priznaju odluke institucija i da dopuste formalnu ratifikaciju pobede Džozefa Bajdena i Kamale Haris na izborima.

Ovakav scenario izazvao je revolt kod dobrog dela vodećih republikanaca. Doskora nesumnjivi lider republikanaca Donald Tramp, kome su bezuspešno oponirali samo pojedini konzervativci poput Mita Romnija, Džordža Buša ili Kolina Pauela, sada se našao u sukobu sa brojnim uticajnim pripadnicima svoje partije. Lider republikanaca u Senatu, iskusni i Trampu prilično lojalni Mič Mekonel, osudio je nasilje i rekao kako volja građana mora biti ratifikovana u Kongresu i kako ne dolazi u obzir da republikanska većina u Senatu odbaci pobedu Bajdena na elektorskom koledžu.

Slično su uradili i libertarijanski orijentisan republikanski senator Rend Pol, mlada nada republikanaca senator Tom Koton, izrazito konzervativni potpredsednik SAD Majkl Pens i mnogi drugi. Brojni članovi Trampove administracije »

podneli su ostavke, a uveliko se priča i o tome da su mnogi od onih koji su ostali razmatrali da li da iskoriste Amandman 25 i proglase predsednika neuračunljivim. Januarski događaji su tako prilično udaljili Trampa od mesta neprikosnovenog partijskog lidera.

PRIJATNI SNOVI DEMOKRATA

Demokrate se, sa druge strane, nadaju da će predsednika Trampa uskoro videti iza rešetaka. U narednih nedelju dana Tramp će izgubiti predsednički imunitet koji ga štiti od krivične odgovornosti. Mnogi se uzdaju u podizanje optužnice protiv njega za podsticanje na pobunu i rušenje ustavnog poretka u vezi sa događajima od 6. januara 2021. godine. Postoji teoretska mogućnost i da Tramp sebe unapred amnestira od krivičnog gonjenja, dok još uvek ima predsednička ovlašćenja. Međutim, amnestija bi se odnosila samo na gonjenje pred federalnim sudovima, a ne i na krivična dela za koja sude sudovi saveznih država.

Tramp je već optužen za šest takvih krivičnih dela, od seksualnog uznemiravanja do prevara sa nekretninama i utaje poreza u državi Njujork. Sudovi će nesumnjivo započeti procesuiranje ovih optužnica nakon odlaska Trampa sa mesta predsednika i ovi procesi će izvesno privući ogromnu pažnju javnosti i time svakako dobiti politički karakter. Tramp će sigurno okupiti fantastičan advokatski tim, koji će učiniti mnogo napora da optužnice budu odbačene, zbog čega je njegov odlazak "iza brave" daleko od izvesnog.

Većina demokrata bi preferirala još jedno "suđenje" Trampu u narednih nekoliko dana – suđenje u Senatu na osnovu "impičmenta". Opoziv Trampa nekoliko dana pre isteka mandata bio bi simbolički važan za demokrate jer bi on tako ostao upamćen kao prvi predsednik u američkoj političkoj istoriji koji je opozvan. Pokazala bi se i snaga legislative u odnosu na predsednika i poslala poruka svim budućim predsednicima da moraju biti znatno oprezniji i da su ograničeni delovanjem drugih grana vlasti.

Takođe, činjenica da bi za opoziv pored demokratskih moralo da glasa barem 17 republikanskih senatora kako bi on bio uspešan, poslala bi definitivnu poruku da se i veliki deo republikanaca odrekao Trampa, što bi drastično smanjilo njegove šanse za aktivnu političku ulogu u budućnosti. Konačno, pojedinci poput Nensi Pelosi bi ovo doživeli i kao ličnu pobedu nad Trampom.

Deluje da bi u nekom sličnom scenariju od svih demokrata najmanje koristi imao Džozef Bajden, budući da bi takav rasplet događaja rasrdio verne Trampove pristalice i dobrano otežao Bajdenovu misiju da ponovo ujedini i pomiri naciju. Ovakav razvoj situacije je, ipak, nerealan jer je veoma teško zamisliti da veći broj republikanaca podrži ovu ideju.

I NAKON TRAMPA – TRAMP

Da li će posle svega Tramp otići mirno iz politike u političku istoriju SAD? Ovaj scenario deluje samo delimično moguć. Ne treba očekivati da će Tramp biti vodeća republikanska ličnost i da će imati otvoren put da ponovi ono što je jedini put u američkoj istoriji učinio predsednik Grover Klivlend krajem 19. veka – da nakon izgubljenih izbora za drugi predsednički mandat uspe za četiri godine da ponovo bude kandidat iste partije i pobedi na predsedničkim izborima. U tom smislu deluje da je njegov odlazak iz Bele kuće definitivan.

No, i bez Trampa, na političkoj sceni ostaju trampisti. Masa njegovih "*Make America Great Again*" birača ostaće na istim pozicijama i zahtevaće kandidate slične Trampu na ključnim pozicijama, iskazujući otpor prema nekadašnjem republikanskom neokonzervativnom establišmentu. Čovek koji će na njih imati najveći uticaj u narednom periodu jeste upravo njihov aktuelni lider. Zbog toga će Tramp neminovno ostati važna politička figura u SAD, barem dok trampisti ne pronađu novog lidera – koji bi možda mogao biti i neko iz njegove porodice.

Postoje dva faktora koja bi mogla da potpuno politički ožive Trampa. Prvi je da Bajdenova administracija loše vodi državu i ne bude uspela da se izbori sa ekonomskom recesijom, u kom slučaju bi se brojni birači prisetili Trampovih ekonomskih rezultata koji su do marta 2020. godine bili veoma dobri.

Drugi i važniji jeste mogućnost da i demokrate i "antitrampisti" među republikancima preteraju u revanšizmu prema Trampu i njegovom nasleđu. Pojedini potezi koje snažno podržavaju demokrate, poput kontroverzne odluke tehnoloških kompanija da se Trampu trajno blokiraju nalozi na društvenim mrežama, naišli su na kritike čak i nemačke kancelarke Angele Merkel. Dalje insistiranje na sličnim potezima samo bi pomoglo Trampu da ojača sopstveni kult žrtve i teoriju da su se svi ujedinjeni protiv njega – sa dubokom državom na čelu. Zato je za demokrate važno da u demontiranju Trampovog nasleđa budu oprezni i da ne idu đonom tamo gde ih to može skupo koštati.

Sa druge strane, republikanci moraju da pronađu *modus vivendi* u kome bi pokušali da zadrže Trampovo jezgro birača, ali bez podilaženja politički toksičnim grupama teoretičara zavere kakva je *Qanon*.

ANTITELA NA KRIVIČNU ODGOVORNOST

Kako sada stoje stvari, Tramp 21. januara niti će biti neprikosnoveni lider Republikanske partije, niti iza rešetaka, a neće biti ni bivši državnik koji je otišao u političku istoriju. Tramp će, po svemu sudeći, ostati predvodnik jednog političkog pokreta unutar republikanaca, barem još neko vreme, sa slabim izgledima da ponovo preuzme kormilo nad čitavom partijom, osim ukoliko mu u tome ne pomognu njegovi oponenti. Kao predvodnik tog pokreta može pokušati da pronađe naslednika i obezbedi politički uticaj kroz Republikansku partiju i u narednim godinama, ali je pitanje da li će mu sujeta dozvoliti da ne bude uvek u prvom planu.

Možda bi to i moglo da se desi ako bi ga politički nasledio neko ko nosi njegovo prezime. U suprotnom, moguće je i da osnuje sopstvenu partiju, što bi bio najveći potres za dvopartijski sistem SAD još od 1992. godine i uspona Reformističke partije Rosa Peroa (čiji je i Tramp u jednom trenutku bio član). Ukoliko ga u njegovoj osmoj deceniji života zdravlje bude dobro služilo, imaćemo prilike da saznamo da li je, pored antitela na kovid 19, Tramp uspeo da razvije i dugoročni imunitet na krivičnu i političku odgovornost. ¶

MILAN KRSTIĆ

Autor je asistent na Fakultetu političkih nauka i urednik portala *www.americki-izbori.rs*

Ne pipaj, ne grli, ne ljubi

Dok društva pokušavaju da zaštite javno zdravlje uredbama o obaveznom nošenju zaštitnih maski, ograničavanjem kretanja ili interakcije ljudi, kovid 19 na način koji odavno nije zabeležen pokazuje da pandemija nije samo medicinska, već i socijalna kataklizma. Virus utiče na sve aspekte života širom sveta: na potrese u porodicama, raskide prijateljstava, krize vlada i ekonomiju, na socijalne odnose i na način na koji moderni svet funkcioniše

Fotografije: ***pexels.com***

Dežurna struka preporučuje: "Do daljeg, bez grljenja, rukovanja i ljubljenja...".

Autor knjige *Ne gledaj, ne dodiruj* bihevioristički sociolog Val Kurtis, iz Londonske škole za higijenu i tropsku medicinu, daje pandemijsko objašnjenje štetnosti naših vekovnih običaja i etikecije: kaže kako je pozdravljanje poljupcem i rukovanjem značilo da osobe imaju toliko međusobnog poverenja da međusobno mogu deliti mikrobe.

Razne nacije su pokazivale različite nivoe manifestacije tog (kako ispade suicidalnog) poverenja: u Parizu su, kako kažu, bila uobičajena dva francuska brza poljupca u obraz (ili u vazduh) zvana "la bise", u Provansi, kod nas, u Rusiji, Egiptu, u Latinskoj Americi i na Filipinima tri, a u dolini Loare čak četiri. A šta tek da se kaže za maorski pozdrav dodirivanjem noseva?

Autorka knjige *Magija i gubici: Internet kao umetnost* Virdžinija Hefernan sugeriše da oni koji propovedaju negovanje navika "nisu lideri za naše vreme", da će tokom pandemije svakako doći do »

"promene paradigme" i da treba razmotriti kako Alber Kami u romanu *Kuga* piše o ubitačno monotonom izmišljenom alžirskom lučkom gradu u kojem je svima dosadno pa se posvećuju gajenju navika, a tako vezanim za navike nedostaje im mašta – predugo im treba da shvate da ih smrt vreba, da je prošlo vreme kada je trebalo da prestanu da voze tramvaj, rade za novac, kuglaju se ili odlaze u bioskop. Ovo nije prva pandemija (videti pregled u okviru), niti prvi slučaj da jedan način ponašanja ulazi u modu, a da drugi izlazi iz mode u zavisnosti od zabrinutosti za javno zdravlje.

Škotska književnica Endi Skot, autorka knjige *Jedan poljubac ili dva: u potrazi za savršenim pozdravom*, podseća u "Nešenel džiografiku" da je tokom kuge u 14. veku pozdravljanje poljupcima prestalo i da je ponovo oživelo tek 400 godina kasnije, posle Francuske revolucije. U 2009. godini pozdravljanje poljupcima je privremeno obustavljeno zbog svinjskog gripa. Krajem februara 2020. francuski ministar zdravlja je savetovao da se smanje "socijalni kontakti fizičke prirode" i naglasio da to "uključuje i način pozdravljanja".

SOCIJALNA IZDRŽLJIVOST

To se širom sveta (ovako ili onako) poštuje. Stručnjaci za javno zdravlje iz više od trideset zemalja i partnerskih organizacija Svetske zdravstvene organizacije iz evropskog regiona povezali su se na daljinu 5. oktobra kako bi podelili iskustva o "pandemijskom zamoru" koji se izražava kao demotivsanost ljudi da se štite od zaraze, ali i kao osećaj samozadovoljstva, otuđenosti i beznađa.

Profesorka zdravstvenih komunikacija na Univerzitetu u Erfurtu Kornelija Beč Hajsenberg objašnjava da je strah motivator opreznog ponašanja, ali da on nestaje kada se ljudi prilagođavaju pretnji odnosno kada na njega oguglaju. To mora da zabrinjava epidemiologe, mada su iskusniji među njima upozoravali da obuzdavanje pandemija zavisi i od socijalne izdržljivosti, a ne samo od doslednosti i dužine ograničenja.

Nije bez dalekosežne simboličke važnosti ni to kakvu su zamenu influenseri, vladaoci i ini lideri javnog mnjenja pronašli, na primer, za (infektološki sada neprihvatljivo) rukovanje, koje je od asirskog kralja Šalamanasara III ili od Homerove *Ilijade* i *Odiseje* do današnjih dana nosilo poruku o poverenju ("evo prazne ruke, bez oružja sam"). Sada se neki ljudi pozdravljaju udarcem noge u nogu, onako sa strane, zatvorenim pesnicama kao bokseri pred meč, bockanjem laktovima (koje bi u našem razumevanju govora tela u normalnim okolnostima moglo da znači "laktanje", guranje, probijanje bez biranja sredstava, "gaženje po mrtvima", a u malo izmenjenoj gestikulaciji – inadžijsku psovku "evo-ti-ga-na").

Žurnal u godini kuge Danijela Defoa

Kako to da su neka društvena ponašanja tokom pandemije kovida 19 zapanjujuće slična zbivanjima tokom epidemije engleske kuge iz 1665. godine, iako su tokom 350 godina nakon te epidemije institucije evoluirale, medicinska nauka se poboljšala, a Internet iz temelja promenio način komunikacije?

Odgovor na to pitanje su u članku objavljenom u magazinu Univerziteta Oregon "Ikonomik inkvajerer" tražili profesori finansija Čandan Dža i Sudapta Sarangi (*Economic Inquiry, Chandan Jha, Sudipta Sarangi*, prim. red.) poredeći događaje tokom pandemije kovida 19 sa opisom u knjizi Danijela Defoa Žurnal godine kuge objavljene 1722, za koju "Gardijan" veruje da je zasnovana na dnevnicima njegovog ujaka.

Defo opisuje uspon šarlatana i verskih iscelitelja tokom pandemije koji su nudili "nepogrešive preventivne tablete protiv kuge", i "do sada nepronađeno piće protiv kuge". U pomenutom članku se to poredi s ponašanjem različitih savremenih "holističkih" praktičara koji predlažu ulje origana, "Spirit dast", "adaptogenu", izmišljotinu napravljenu od gljiva u prahu, ili preporuke Hosejina Ravazadeha, iranskog nadrilekara i teoretičara zavere da se ulje neke gorke tikve stavlja u uši dva puta dnevno kako se virus ne bi širio.

U vreme obe pandemije čitave zajednice ne shvataju pandemiju i njenu zaraznu prirodu ozbiljno sve dok ona ne bukne. U Defoovom Londonu ljudi su u početku verovali kako zaista nije bilo razloga za zabrinutost, pa su u kvartovima u koje kuga još nije bila stigla relativno bezbrižno išli svojim putem. Tokom pandemije kovida 19 u Sjedinjenim Državama, dok su Njujork, Nju Džerzi i Masačusets bili teško pogođeni sa nekoliko hiljada smrtnih slučajeva na dan, ljudi u Floridi i Teksasu su se zabavljali, ignorišući sve savete epidemiologa.

U razmaku od 350 godina primarni cilj onih koji su na vlasti, bilo da je u pitanju monarhija ili demokratija, ostao je isti – da na vlasti i ostanu. Jedna od zajedničkih karakteristika za obe ove epidemije je odlaganje suočavanja sa epidemijom i manipulacija statistikom umrlih.

Kako bi rekli mladi doktori društvenih nauka, "sudeći po vladajućem narativu", primereno bi bilo da je prihvaćen tibetanski tradicionalni pozdrav koji je zbunio Breda Pita kada su ga tokom snimanja filma *Sedam godina na Tibetu* prepoznali na ulici – svi su mu se plazili. Nisu mu se rugali poput nevaljale dece, već su ga pozdravljali pokazujući mu tim tradicionalnim gestom da niko od njih nije reinkarnirani zli kralj Lang Darma, poznat po svom crnom jeziku.

Uzimajući sve ovo u obzir, može se reći da je medicinski opravdana promena etikecije simbolički odraz dubokih poremećaja izazvanih pandemijom koji značajno utiču ne samo na zdravlje ljudi, već na porodične i lične odnose, na mentalno stanje, ekonomiju, politiku, društveni život, kulturu, obrazovanje, medije, zdravstvo, bezbednost, nauku i tehnologiju, komunikacije, kretanje ljudi...

U knjizi *Psihologija pandemije* klinički psiholog u Odeljenju za psihijatriju na Univerzitetu Britanske Kolumbije u Vankuveru Stiven Tejlor analizirao je poduži spisak stresova povezanih sa pandemijama: pretnja sopstvenom zdravlju i voljenima, konfuzija u procenjivanju ozbiljnosti zaraze i dužine njenog trajanja, lične finansijske teškoće koje mogu nastati ako hranilac porodice nije u mogućnosti da radi zbog bolesti, pretnja nestašicama hrane i lekova, ozbiljni poremećaji rutine, odvajanja od porodice i prijatelja, socijalna izolacija ili zatvaranje škola. U međunarodnom istraživanju sprovedenom početkom novembra 2020. u 14 zemalja o tome kako je virus korona uticao na lični život ljudi YouGov (videti tabelu), skoro polovina (48 odsto) Danaca, 29 odsto Italijana, ali samo 9 odsto Kineza kaže da su od početka pandemije njihovi porodični odnosi postali zategnuti. Danci i Indonežani najčešće (35 odsto) kažu da su pogoršana njihova prijateljstva. Skoro četvrtina (24 odsto) ispitanika u Ujedinjenim Arapskim Emiratima, svaki peti Indonežanin (21 odsto) i 15 odsto Amerikanaca, Britanaca i stanovnika Hongkonga kaže da je njihova ljubavna veza zbog virusa postala zategnuta ili da je čak okončana.

Žig virusa

Kako se pandemija virusa korona odrazila na veze i prijateljstva mnogih ljudi širom sveta?

Razmišljajući tokom pandemije virusa korona o svojoj romantičnoj vezi, ili o odnosu sa članovima porodice koji nisu vaši romantični partneri, ili o prijateljstvima, šta ste od sledećeg doživeli?

	Porodične veze su prekinute ili su postale zategnute	Prijateljstva su prekinuta ili su postala napeta	Veze su prekinute ili su postale zategnute
Danska	48	35	7
Italija	29	14	10
UAE	26	24	24
Velika Britanija	23	18	15
Švedska	23	21	12
Hongkong	23	14	15
Poljska	22	17	10
SAD	22	35	13
Indonezija	22	35	21
Australija	19	16	13
Nemačka	18	13	9
Singapur	17	17	12
Francuska	16	12	12
Kina	9	9	14

IZVOR YOUGOV, 2020.

BES I SVAĐE

Pandemija je negativno uticala na mentalno zdravlje skoro dve trećine (65 odsto) Britanaca, 63 odsto Hongkonžana, 62 odsto Italijana, 44 odsto Nemaca. Jedno britansko istraživanje o promenama u mentalnom zdravlju i blagostanju stanovništva nalazi da je u periodu 2017–2019. povišen nivo psihološkog stresa prijavljivalo 24,3 odsto odraslih osoba, a da se u aprilu 2020. njihov udeo povećao na 37,8 odsto, što je povećanje za 13 odsto.

Više nivoe depresije, anksioznosti i usamljenosti u junu i julu 2020. britanski istraživači uočavali su češće kod osoba između 18 i 34 godine i kod žena, nego kod starijih muškaraca; češće kod odraslih osoba koje žive sa decom, nego kod odraslih koji žive bez dece; češće među starijim osobama kojima je preporučeno da se posebno štite, nego kod ljudi slične starosti kojima nije preporučivano da se štite.

Većina (1255 od ukupno 2237, odnosno 56,1 odsto) anketiranih sredinom jula 2020. u istraživanju britanskog "Časopisa Kraljevskog udruženja za medicinu" izjavila je da se zbog kovida 19 svađala, osećala besnom ili da se razišla s nekim, češće od proseka osobe mlađeg uzrasta i one s koje se suočavaju sa značajnim finansijskim poteškoćama zbog prekida rada tokom pandemije, crnci i pripadnici manjina.

Ispoljavanje besa je povezano i sa nižim nivoima poverenja u način na koji je Vlada Velike Britanije kontrolisala širenje kovida 19, a petina anketiranih (22,4 odsto) suočila se s nekim ili nekoga »

prijavila zbog nepoštovanja zaštitnih mera protiv kovida 19. Češće su ispoljavali bes i ulazili u sukobe oni koji su se više oslanjali na informacije o kovidu 19 iz društvenih medija.

U tom kontekstu, istraživači Kraljevskog udruženja za medicinu konstatuju da smanjenju napetosti u zajednici može pomoći razotkrivanje teorija zavere i dezinformacija koje su se brzo širile društvenim medijima, uprkos tome što oni imaju najlošiju ocenu tačnosti i pouzdanosti.

"Generalno, što su više izvan kontrole nad životnim okolnostima, ljudi su više pod stresom zbog onoga što se događa oko njih, a što imaju manje socijalne podrške, utoliko su ranjiviji, neprilagođeniji i nesnalažljiviji", konstatuje profesorka kliničke psihologije sa Univerziteta Tauson Betani Brand u razgovoru za magazin "Politiko", koji je anketirao više od 30 mislilaca na temu "Korona virus će trajno promeniti svet, evo kako..."

...ili plaženjem kao na Tibetu

ŠPANSKA GROZNICA, ČARLSTON, VELIKA DEPRESIJA

Sudeći po analogijama sa nekadašnjim događajima, kada se ova pandemija završi, ljudi će odgovoriti istim osećajem olakšanja i potragom za zajednicom, za zadovoljstvima i za oslobađanjem od stresa, smatra profesorka društvenih nauka i istorije na Univerzitetu u Pensilvaniji Mari Fransis Beri. Iako je odnela više žrtava nego Prvi svetski rat (tokom koga je stradalo 17 miliona ljudi), pandemija španske groznice 1918–19. (koja je odnela između 20 i 50 miliona ljudi) dugoročno ipak nije mnogo oblikovala navike ljudi. Po okončanju rata i epidemije mnogi Amerikanci tražili su bezbrižnu zabavu. Mlade žene, koje su u Americi tek tada mogle da glasaju u skladu sa 19. amandmanom, mazale su kosu, posećivale tzv. *speakeasy* (govori tiho) mesta na kojima se ilegalno točio alkohol i igrao čarlston.

Autor knjige *Veliki grip: priča o najsmrtonosnijoj pandemiji u istoriji* Džon Beri smatra da je to zato što tadašnji pandemijski stres nije bio kontinuiran kao ovaj sadašnji. Prvi talas te pandemije bio je relativno blag i nije prekidao dnevne ritmove ljudi. Onda je u mnogim gradovima usledilo nekoliko meseci relativne normalnosti. Drugi i treći talas, tokom kojih je u Americi svakodnevni život bio najviše pogođen, trajali su ne duže od nekoliko meseci. Treba dodati i to da pandemija španske groznice nije bila u centru pažnje medija, u kojima su dominirale ratne teme.

Velika depresija 1930-ih, koja je trajala čitavu deceniju i imala razorne ekonomske i socijalne posledice, uticala je u većoj meri na promenu navika. I u kasnijem periodu, koji je bio prilično povoljan, mnogi Amerikanci su se sećali nedaća iz 1930-ih i bojali se, na primer, da odbace bilo šta što bi se moglo pokazati korisnim, podseća profesor sociologije sa Univerziteta Severne Karoline u Čapel Hilu Glen Elder, koji je 1974. napisao knjigu *Deca velike depresije*.

Sa Velikom depresijom 1930-ih mnogi porede sadašnju pandemijom indukovanu ekonomsku krizu, koju Svetska banka u svom izveštaju naziva najvećom recesijom posle Drugog svetskog rata, a svakako razornijom od finansijske krize iz 2008. godine. Prema dijagnozi Međunarodne organizacije rada, u prvoj polovini 2020. širom sveta je izgubljeno oko 400 miliona radnih mesta. Svetska banka je upozorila da oko 800 miliona ljudi u svetu možda neće moći da zadovolji osnovne potrebe.

POLITIČKI USTANAK U NAJAVI

S problemom siromaštva i nejednakosti ne suočavaju se samo zemlje u razvoju, već i bogate nacije. Profesor sociologije na Harvardu Ted Skokpol podseća u pomenutoj anketi magazina "Politiko" da 80 odsto Amerikanaca nema finansijsku sigurnost – s nekima će biti sve u redu, ali mnogi će se boriti sa gubitkom posla i porodičnim opterećenjem kao samohrani roditelji ili kao članovi domaćinstva sa jednim izvorom prihoda.

Socijalno najugroženiji ljudi ne rade od kuće. Najčešće su zaposleni u uslužnim sektorima ili sektorima isporuke, na poslovima koji ih izlažu većoj opasnosti od kontakta sa virusom korona. U mnogim slučajevima njihova deca neće steći obrazovanje kod kuće jer roditelji neće moći da ih podučavaju ili će u njihovim domaćinstvima nedostajati pristup brzom Internetu koji omogućava učenje na daljinu.

Kada se zdravstvena kriza okonča, videćemo u kojoj će meri biti zbrinute bogate, dobro povezane i dobro snabdevene zajednice, a u kojoj meri će siromašne i stigmatizovane zajednice biti temeljno uništene, kaže Keti O'Nil, matematičarka koja je radila u finansijskoj industriji i hedž fondovima, da bi se kasnije, razočarana, priključila pokretu Okupiraj

Značajne pandemije

– Bubonska kuga (1346–1353), koja se pripisuje bacilu *yersinia pestis*, ubila je oko 50 miliona ljudi širom sveta.

Tokom prošlog veka bilo je mnogo drugih pandemija različitog stepena zaraznosti i letalnosti:

– HIV/AIDS (od 1981. do današnjih dana);
– španska groznica (soj virusa gripa H1N1; 1918–1920);
– ruski grip (H2N2 ili H3N8, 1889–1890);
– azijski grip (H2N2, 1957–1958);
– hongkonški grip (H3N2, 1968–1969);
– drugi ruski grip (pandemija H1N1, 1977–1978);
– svinjski grip (H1N1, 2009–2010);
– pandemija virusa zika (2015–2016);
– ptičji grip se proširio poslednjih godina...

Volstrit. Ona prognozira da će posledice virusa korona verovatno za posledicu imati novi politički ustanak nalik na Okupiraj Volstrit 2.0, ali ovog puta mnogo masovniji i sa više besa.

U vreme kada se svako svojim jadom bavi, zbivanja u siromašnim zemljama ostaju van pažnje svetskih medija. Na primer, veoma malo je izveštavano o generalnom štrajku 250 miliona radnika u javnom i privatnom sektoru i poljoprivrednika koji je 26. novembra blokirao Indiju, što je, po mišljenju nekih sociologa, možda najmasovniji radnički štrajk u istoriji. Kako je izvestio Rojters, oni su zahtevali da budu povučene (neoliberalne) promene zakona o radu koje su protiv radnika i poljoprivrednika, da se obezbedi penzija i direktni transfer novca u iznosu od 7500 rupija (101 dolar) svim porodicama koje zarađuju manje od praga poreza na dohodak i da se podeli po 10 kilograma besplatnog obroka po osobi svakog meseca onima kojima je to neophodno za preživljavanje.

VELIKO RESETOVANJE

Osnivač Svetskog ekonomskog foruma profesor Klaus Švab izazvao je pravu buru knjigom *Kovid 19: veliko resetovanje*, kojom obrazlaže da je baš ova pandemijska kriza, tokom koje su vlade iznudile možda i dalekosežnu promenu ponašanja ljudi, dobra prilika da se resetuje globalni sistem. On smatra kako postojeći sistem ne vredi krpiti jer "novac iz helikoptera" radi pomoći privredi i zaposlenima vodi u novu spiralu zaduživanja. Smatra i da treba investirati u novu industrijsku revoluciju i pripremati ljude za budući period pošto će Četvrta industrijska revolucija tokom narednih deset godina dokvalifikovati više od polovine sadašnje radne snage čija će prekvalifikacija biti neophodna.

Švabovu ideju o velikom resetovanju tokom američke predizborne kampanje napadali su desničarski komentatori, na primer u magazinu "Ameriken tinker", a podržali neki ljudi iz okruženja novog američkog predsednika Džozefa Bajdena. Podržavali su je i pojedini eksperti iz agencija Ujedinjenih nacija, Međunarodnog monetarnog fonda, Svetske banke, ali i ljudi iz konsultantske kompanije "Mek Kinsi" i niz uticajnih biznismena, filantropa poput osnivača Fejsbuka Marka Zakerberga, ili suosnivača korporacije Majkosoft Bila Gejtsa. Ideju o velikom resetovanju podržao je i osnivač, izvršni direktor i predsednika Amazona Džef Preston Bezos, koji je "težak" 189 milijardi dolara i koji je zahvaljujući skoku cene Amazonovih akcija ove godine uvećao svoje bogatstvo za 74 milijarde dolara.

KRAJ ROMANSE S HIPERINDIVIDUALIZMOM

Po oceni profesora sociologije na Univerzitetu u Njujorku Erika Klinenberga, pandemija virusa korona označava kraj naše romanse sa tržišnim društvom i hiperindividualizmom. U Americi se vidi da tržišni modeli društvene organizacije katastrofalno propadaju, jer je ponašanje (od dosadašnjeg predsednika SAD Donalda Trampa naniže) činilo ovu krizu mnogo opasnijom nego što je trebalo da bude. Po njegovoj oceni, distopijski scenario okretanja ka autoritarnosti je moguć, ali on ipak veruje da će se ići u drugom smeru.

Vanredni profesor političkih nauka i autor knjige *Razbijanje mašine za piće: globalna istorija prohibicije* Mark Lorens Šrad daje zanimljivu dijagnozu atmosfere u doba pandemije i obnove trke u naoružanju i zaključuje kako je Amerika (i ne samo ona) dugo izjednačavala patriotizam sa oružanim snagama, ali da na virus ne možete pucati.

Nakon upoređivanja odgovora različitih zemalja na pandemiju, profesor na Visokoj školi za međunarodne studije Frensis Fukujama, onaj koji je 1990-ih proglasio "kraj istorije", sada zaključuje da za uspešan odgovor na pandemiju nisu bili presudni oblici političkog sistema, već kapaciteti država, socijalno poverenje i liderstvo. On ocenjuje kako su pretrpljenu štetu impresivno ograničavale zemlje sa sve tri prednosti – sa kompetentnim državnim aparatom, vladom kojoj građani veruju i koju slušaju i sa efikasnim vođstvom. Zemlje sa nefunkcionalnim državnim aparatima, polarizovanim društvima ili rukovodstvom radile su loše.

Henri Kisindžer je u "Volstrit džornalu" 3. aprila predvideo da će globalna pandemija "zauvek promeniti svetski poredak". Čak i pre pandemije svet se drastično menjao – bio je prepun unilateralizma, populizma i nejednakosti, koji se mogu pripisati ekonomskoj globalizaciji, neoliberalizmu, pa čak i izbegličkoj krizi. Međutim, pandemija virusa korona nesumnjivo je pogoršala stanje po svim ovim pitanjima. Takođe je stvorila mnogo novih problema koji utiču na život, društvo i svet, koji nikada neće biti isti nakon ove pandemije. Vlade i ljudi u mnogim zemljama prelaze iz globalizma u izolacionizam, iz multilateralizma u unilateralizam, iz multikulturalizma u rasizam.

Lideri se, konstatuje Henri Kisindžer, krizom bave uglavnom na nacionalnoj osnovi, ali efekti pandemije ne prepoznaju granice. Iako će napad na ljudsko zdravlje – nadajmo se – biti privremen, politički i ekonomski preokret koji je pandemija kovida 19 pokrenula mogao bi trajati generacijama. Nijedna zemlja, čak ni SAD, ne može samo nacionalnim naporima da savlada virus. ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

Kruna sa sedam

Marija Antoaneta, Elizabeta Prva, Apisova udovica, Crvenkapa i ostale nikada nisu nosile slovačku narodnu nošnju, osim na fotografijama Pavela Surovog

LEPOTICE: Persijska princeza, nošnja iz Padine...

hiljada latica

Koja je najlepša? Tačan odgovor glasi – svaka, zato što se slovačka narodna nošnja, bez obzira na to da li je namenjena da se nosi na svadbi, sahrani, u kući, na polju ili nekoj drugoj prilici, izdvaja od ostalih nošnji krojem, materijalom, atraktivnim detaljima, bojama, šarama, skladom, čime god hoćete. Povod za priču koja sledi su fotografije Pavela Surovog sa izložbe provokativnog naslova "Corona" održane u Kulturnom centru Kisač koje su istakle raskoš i posebnost ovog etnografskog blaga.

Na početku je kao i uvek bila ideja. Kao novoizabrani direktor Kulturnog centra Kisač, Pavel Surovi se potrudio da osmisli nove programe. Iz jednog od njih, iz Festivala narodne nošnje Slovaka u Srbiji, razvili su se drugi projekti, pa i "Slovačke princeze i prinčevi", a zatim i ova izložba. Paralelno, odvijalo se istraživanje i sakupljanje narodnog blaga po škrinjama i tavanima 32 sela Vojvodine u kojima žive Slovaci. Najveći rezultat tog poduhvata je velika kolekcija narodne slovačke nošnje, pravi muzej: više od trista kompleta nošnji i verovatno isto toliko kaputića, bekeša.

Zašto je od svega što je mogao da sakuplja izabrao baš nošnju? Pavel Surovi kaže da je "posredi bila ljubav prema starim slovenskim simbolima i materijalima, kao i poštovanje prema tradiciji i kulturi. Želeo sam da sakupim svoju ličnu kolekciju, kako ne bih morao da nabavljam eksponate za projekte, što je vrlo komplikovan proces." Kaže da su tavani Vojvodine odlični izvori etnografskog blaga. "Pre mesec dana, u Selenči, penjao sam se na tavan i našao prastare stvari, uspeo sam da ih sačuvam. U Aradcu, na tavanu sam pored starih ženskih kožnih zimskih bundi pronašao i staru kutiju za »

Marija Antoaneta, udajna nošnja iz Bačkog Petrovca

Apisova udovica, petrovačka udajna nošnja

oglavlja iz 1860. Tu je bio i sakriven portret Adolfa Hitlera, a ispod njega fotografija prelepe devojke u crkvi u Americi čiji je otac bio Nemac. Posle Drugog svetskog rata fotografija je poslata slovačkoj rodbini u Aradac da vide svoju unuku, a oni su je sklonili na tavan. U Bačkom Petrovcu na tavanu me sačekalo deset punih vreća starih nošnji, u kojima je bio i famozni stari etno kupaći kostim. Prošle Nove godine u jednoj kući pronašao sam veliku kolekciju nošnji. Jedna porodica mi je poklonila sve što joj je ostalo od prababe, a u jednoj kući sam pronašao zbirku jedne kolekcionarke, što za mene predstavlja neprocenjivo blago."

Slovaci su, kaže Surovi, izuzetno radan narod koji, baš zato, voli da se, kad ne radi, lepo obuče. Donosili su materijale iz inostranstva, ugledali se na francusku i austrijsku modu, i kopirali čak i njihove princeze i prinčeve. Na primer, Slovakinje su, po ugledu na špansku i austrijsku kraljicu, na svadbi držale šlingovanu maramicu. Venac na glavi zvani "parta" od 7000 latica suvog cveća ili cvetića napravljenih od uštirkane tkanine, bio je imitacija te kraljevske raskoši. Običaj je da mlada skine partu u ponoć i da u nju stavi perce koje je nosio mladoženja, što je predstavljalo spajanje muža i žene. Poznate široke slovačke suknje su takođe nastale po ugledu na francuske: Slovakinje su efekat krutih krinolina postizale oblačenjem tri do sedam krutih podsuknji. Za mušku nošnju, prelepa staklena ornamentisana dugmad kupovana je u Češkoj.

Engleska kraljica Elizabeta Tjudor, nošnja iz Aradca

Nakon 1930. slovačka narodna nošnja prihvata gradsku modu – tome je kumovala i sociološka, ekonomska i politička promena društva, a ona stara se odlaže na tavan. Izložba "Corona" ju je, kao neki virtuelni muzej, opet otkrila javnosti. Fotografije su koncipirane kao alegorije na biblijske i istorijske teme, što je najuočljivije na izložbi. Sledeći nivo su krune, krune, i prave i virtuelne, oslikane na starim prekrivačima za krevete, a treći je ezoterično-duhovna alhemija koja otkriva sublimiranu sakrivenu priču i istoriju unutar same fotografije.

Pavel Surovi ističe serije fotografija posvećene kraljici "Elizabeti I Tjudor (Virgin Queen), Apisovoj crnoj udovici i

Opasna sluškinja-devica, nošnja iz Aradca

Mariji Magdaleni iz Magdale. Vizuelno sam dočarao duhovni put Marije Magdalene od Getsemanskog vrta u Jerusalimu do postajanja sveticom. Apisova crna udovica je predstavljena pomoću crne udajne nošnje iz Bačkog Petrovca sa velikom partom, krunom u kojoj je pet živih crvenih ruža. Broj 5 simbolizuje spajanje muža i žene u jedno telo, što predstavlja i simbolika slovačke parte. Slovakinje su se najpre udavale u crnoj nošnji. Crno predstavlja tugu ili rastanak od porodice, starog devojačkog života, gubitak nevinosti... U ruci drži originalni kraljevski štap Crne ruke sa izrezbarenom crnom zmijom i crnom rukom, a na ramenu joj sedi gavran kao sveta ptica. U vreme pandemije korona virusa, ona postaje Crna kraljica – Crna udovica, jer Apisa više nema i ona je preuzela u svoje

Marija Magdalena, svetica, nošnja iz Pivnice

ruke svetsku moć i kraljevski štap, ona je ta crna kraljica koja odlučuje o smrti i životu ljudi na Zemlji. Kraljica Elizabeta I predstavlja krunu izložbe 'Corona', njen pogled seče i predstavlja dominaciju Vladarke žene svetom. Tu je praroditeljka Eva predstavljena sa jabukom u Raju, ali i u raritetnom etno kupaćem iz 1926. godine. Tu su i ruska carica Katarina, rimska cesarica, egipatska faraonka, škotska kraljica, Marija Antoaneta, princeze iz Stambola, Persije, Rusije, Crvenkapa koja je pojela Vuka, japanski anđeo u beloj nošnji sa crvenom Biblijom i slikom Isusa. Tu su i serije Snežne kraljice, Trnove Ružice..."

Nakon što mi je Pavel Surovi pokazao više desetina drugih istorijski i etnografski vrednih predmeta, neminovno se nameće pitanje da li će svi oni jednog dana biti skupljeni i klasifikovani u muzeju posvećenom kulturnoj baštini Slovaka u Vojvodini. Pavel kaže da je Kulturni centar Kisač dobio ove godine od Grada Novog Sada na korišćenje staru Ferkovu kuću iz 1908. godine, čiju će adaptaciju finansirati. "Od Ferkove kuće ćemo napraviti slovački dvorac u pravom smislu reči. Neće to biti još jedna etnokuća, već mali slovački muzej, koji će prezentovati kulturu svih Slovaka! Ovo će biti dugo očekivani reprezentativni prostor u Kisaču za primanje domaćih i stranih delegacija, turista, posetilaca, ali i za degustaciju slovačkih specijaliteta", kaže autor izložbe.

"Corona" i Pavel Surovi su čuvari tradicije. Za njih se interesuju i u drugim državama. Biće da je to dobar način kako se svetu priča o svojoj zemlji. ¶

ROBERT ČOBAN

Sajberpank na lomači

Ni Kijanu Rivs u glavnoj ulozi, ni fenomenalni trejleri i podugačak spisak najavljenih mogućnosti igre nisu uspeli da sakriju njene nedostatke. Ko je kriv?

Još jedan prilog oceni da je 2020. godina bila godina katastrofe, izneverenih očekivanja i sveopšte propasti jeste brodolom koji je doživeo *Sajberpank 2077*, najiščekivanija video-igra u istoriji gejming industrije. U pitanju je kompleksna RPG (*role play game*) igrica, bazirana na istoimenoj društvenoj igri koja vas prebacuje u distopijsko razdoblje fiktivnog grada "Night City", te uvodi u sve nijanse i tonove blejdranerovskog univerzuma.

Otkako je u maju 2012. ovu video-igru najavila poljska kompanija "CD Projekt Red", široki auditorijum uživalaca gejmerskih derivata je sve više ludeo za njom. U međuvremenu, ova kompanija je 2015. godine izbacila na tržište *Witcher 3: The Wild Hunt*, igru koja vas smešta u svet epske fantastike sa bezgraničnim opcijama, što je samo potvrdilo da već najavljeni *Sajberpank* pod pokroviteljstvom ove ekipe jednostavno ne može da omane. Godine su se nizale, datum izlaska se približavao, ali i odlagao. Stizale su informacije da su ljudi unutar te firme naterani da rade prekovremeno, da su pod velikim stresom, da su poprilično svesni da se od njih mnogo očekuje. Internetski hodnici i virtuelni trgovi su goreli od rasprava, svađa, ali i pretnji da ova igra, jednostavno, mora da bude "najbolja igra svih vremena". Trenutak istine je došao 10. decembra 2020. godine kada je sve, preko noći, krenulo da se raspada. Video-igru na konzolama nije bilo moguće igrati, dok je na PC-u bila prepuna bagova, koji su ubijali uživanciju igrarije. Paradoksalno, ona je do sada prodata u 13 miliona primeraka, što je čini najprodavanijom igrom prošle godine, ali sama kompanija je dobila pretnje od investitora i sponzora da će ih tužiti za lažno predstavljanje stanja u kojem se nalazi igra.

Sociolog Dario Hajrić kaže za "Vreme" da su "očekivanja bila visoka". "Reklamna kampanja za *Sajberpank 2077* ga je pozicionirala kao ono što se u filmskoj industriji naziva blokbasterom: visokobudžetna, vizuelno spektakularna igra, angažovanje Kijanu Rivsa za glavnu ulogu, fenomenalni trejleri i podugačak spisak najavljenih mogućnosti igre stvorili su mnogo uzbuđenja", ističe naš sagovornik i dodaje da zbog toga "igrači unapred počnu da ugrađuju dodatna očekivanja i postave standarde koje je izuzetno teško ispratiti". Nikola Jovanović, gejming novinar i diplomirani ekonomista, smatra da je igračku industriju zadesilo isto ono što i Holivud. "Već duže vreme sa najvećim, najskupljim projektima ide se na što manji rizik i što veću zaradu. Ipak, baš kao kad su filmovi u pitanju, umetnost i kreativnost i dalje mogu da se pronađu, ali više na nezavisnoj sceni i u manjim projektima koji svakako postoje. Ne kažem da umetnosti nema i u velikim i skupim igrama, uvek tu radi veliki broj stvarno talentovanih ljudi, ali svežih ideja ima manje jer tu se na kraju dana menadžment pita, a njima je cilj samo maksimizacija profita i da akcionari budu zadovoljni", kaže Jovanović.

Foto: promo

Međutim, postavlja se pitanje šta se tačno desilo da *Sajberpank* od najiščekivanije igre svih vremena dospe do kamenovanja i lomače. Dario Hajrić smatra da su se "zadati rokovi za završetak posla pokazali kao potpuno nerealni, ali produženje roka nije odobreno kako bi igra izašla u vreme praznične potrošačke groznice, a samo mesec dana nakon početka prodaje najnovijeg 'Playstation'-a i 'Xbox'-a. To je dovelo do ogromnog raskoraka između skupog, izvikanog proizvoda i njegovog krajnjeg kvaliteta, koji je na konzolama do te mere nizak da ju je 'Sony' povukao iz prodaje a igračima ponudio povraćaj novca. Ne treba zaboraviti ni ogromnu ironiju: studio koji pravi igru čije teme su, između ostalog, korporativna eksploatacija i kapitalizam, zapravo i sam eksploatiše svoje zaposlene terajući ih da mesecima rade prekovremeno kako bi se uklopio u preambiciozno zamišljene rokove", kaže Hajrić.

Nikola Jovanović smatra da je krivac za ovo razočarenje menadžment. "Svakako na izlasku igre, oko 40% od prodaje bile su verzije za konzole, a bez obzira na platformu, igrači su bili radoznali, imali su velika očekivanja, hteli su da vide tu igru o kojoj se toliko pričalo. Mnogima se igra i u ovom stanju svidela, o čemu svedoči oko 79% 'uglavnom pozitivnih ocena' igrača na 'Steam'-u, kao i u proseku osrednje ili dobre recenzije profesionalnih kritičara. Tu je i tek poneka nagrada na izborima najboljih igara 2020. godine, gde je *Sajeberpank 2077* ostao u senci drugih mnogo bolje prihvaćenih igara koje su obeležile godinu za nama. Na kraju dana, sve bi to bilo skroz u redu i smatrano vrlo dobrim uspehom da je neki drugi naslov u pitanju; problem je što se od *Sajberpanka 2077* očekivalo mnogo više", zaključuje on. ¶

NIKOLA KRSTIĆ

ONO ŠTO ZNAMO
ZAVISI OD NJIH
NEZAVISNI MEDIJI
ZAVISE OD TEBE!
podrzimedije.rs

Donald Tramp kao Čaruga interneta

Stara mudrost kaže da u boksu, biznisu, politici, pa i u životu, uopšte nije važno koliko puta si pao nego koliko si se puta posle pada podigao. Treneri boksa reći će vam da zato treba znati kada je vreme da padneš da bi posle mogao da se digneš, jer ko tako ne uradi umesto nokdauna doživeće nokaut posle kojeg nema podizanja.

Opiranje Donalda Trampa da prizna izborni poraz, odnosno nastojanje da ostane na nogama i prima sve teže udarce umesto da prilegne i potom ustane, moglo bi da ga košta i mesta lidera američkih republikanaca za koje je bio viđen pošto je na izborima dobio 74 miliona glasova, više nego ijedan kandidat u istoriji sem, naravno, Bajdena.

Tramp je u poslednja dva meseca izgubio svaku podršku oficijelnih medija, uključujući i Foks njuz, što ne bi bilo toliko strašno budući da se on tokom svog mandata oslanjao uglavnom na Tviter i direktan kontakt s građanima. Ali njegove kontroverzne postove Tviter je u izbornoj godini počeo da cenzuriše, a posle upada Trampovih pristalica u zgradu Kongresa i Senata na Kapitol hilu Trampovi nalozi na društvenim medijima su trajno zabranjeni. Tačnije, nisu zabranjeni samo nalozi već je aktuelnom predsedniku SAD zabranjeno da koristi bezmalo sve društvene mreže pod bilo kojim identitetom.

Jedini društveni medij koji mu je preostao je desničarski Parler, ali je ta aplikacija promptno skinuta sa Gugl pleja i Epl stora, a Amazon je najavio da će prestati da ih hostuje i na vebu, što je nečuveno. Jer do sada smo takvu vrstu zabrane viđali (i osuđivali) samo kod režima koji se ne smatraju uglednim demokratijama.

Zašto je to opasan presedan? Ako isključimo političke emocije i stavove i posmatramo samo činjenice, primetićemo da neki birači u nekoj zemlji veruju da su pokradeni na izborima, ubeđeni su da institucije štite tu krađu i da im ostaje samo da pobunom na ulici pokušaju da odbrane svoja prava. Kako po njihovom verovanju sistem kontroliše i medije, jedini način da se informišu i organizuju jesu društveni mediji. Režim u takvoj situaciji obično pribegava gušenju društvenih medija na internet prostoru koji kontroliše kako bi onemogućio takvu komunikaciju. Neki borci za ljudska prava u svetu boje se da je ovakvim činjenjem u SAD svaki nedemokratski ili hibridni režim dobio legitimaciju za takvo delovanje.

Američki komentatori interneta cinično primećuju da je ukidanje Trampa zapravo dobrodošlica novoj američkoj administraciji od strane tehnoloških giganata prepadnutih najavama uvođenja regulacije društvenih medija, koji su odavno prerasli internet razbibrigu i postali najuticajniji i potpuno nekontrolisani izvori informisanja. A otimaju svima i najveći deo oglasnog novca što bi mnogi, takođe, rado regulisali.

Teh-giganti sada se spotiču o sopstvenu argumentaciju. Ako kažu da nisu odgovorni za sadržaj koji korisnici postavljaju, direktor Parlera pita ih zašto onda skidaju njegovu mrežu? To je kao da Epl proglasimo odgovornim za detonaciju bombe aktiviranu ajfonom, poentira Džon Mac, prvi čovek Parlera.

Ako jesu odgovorni, onda možemo da tužimo Tviter ili Fejsbuk za uvredu koju nam je neko naneo koristeći ih kao medij.

Kako sada izgleda, Donald Tramp će u istoriju ući i kao prvi američki predsednik koji je iz Bele kuće otišao u hajduke, kako na internetu na kojem će morati da traži uglove gde američki propisi i politički establišment ne dobacuju, tako i u realnom svetu jer ga malo ko želi za komšiju, dok je za medije mrtav. Njegove pristalice spremne su za njega da poginu, videli smo to 6. januara, što ga čini jedinstvenim na američkoj političkoj sceni.

Dalja mistifikacija, koju ove internet zabrane hrane, mogla bi mu uz hajdučki doneti i imidž Rokija Balboe, boksera koji ne pada ni kada mu svi kažu da je to za njega bolje. Interesovanje publike nagoveštava podjednako brutalne nastavke. ¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	720 RSD	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

GUNĐALO

ALEKSANDAR ZOGRAF.

SUDIJA, KOJI JE PRVI KOMŠIJA, SLABO HRANI SVOJE ROBOVE, A NAMEĆE IM OBAVEZE PREKO GLAVE, I UVEK GLEDA DA IM ZAKINE NEŠTO, KAKO BI ŠTO VIŠE UĆARIO. POSLE RAZMENJUJE ISKUSTVA SA MOJIM GOSPODAROM GUNĐALOM, KOJI BAREM NIJE OPSEDNUT ĆAROM. DABOGDA CRKLI OBOJICA!
INAČE, NAMA ROBOVIMA NIJE TAKO LOŠE KAO ŠTO SE ČESTO MISLI. U TOKU DANA PONEKAD DELUJEMO POSPANO, ALI TO JE ZATO ŠTO MI ŽIVIMO NOĆU – TAD IDEMO DA SE KUPAMO SA ROBINJAMA I SLUŽAVKAMA – TO JE ISTINSKA SLOBODA! NAĐEM SE, TAKO, U ZAGRLJAJU GOLE ĆURICE, KAKVU GAZDA JEDVA MOŽE DA VIDI I OBUČENU! DOK MI NOĆU VRŠLJAMO, GUNĐALO, TI SI PRISILJEN DA RAZMIŠLJAŠ O PARNICAMA I POREZIMA...
JA SVOM GOSPODARU ŽELIM ONO ŠTO I ON SAM PRIŽELJKUJE, DA POSTANE FUNKCIONER ILI JAVNI SLUŽBENIK! NEKA SE LAKTA ONAKO UŠTOGLJEN, NEKA TITRA SUDIJAMA, NEKA BUDE ROB ROBOVA, SRESKI ŠPIJUN, NEK LICEMERNO KLIMA GLAVOM SVIMA OD REDA, NEK VUČE ZA RUKAV KOGA STIGNE, A POSLE NEKA SE ŠEPURI DOK PARADIRA PO NAJGOROJ VRUĆINI U SVOJIM NOVIM ČIZMAMA...

Zec iz šešira

1.

Najčešće ne prestaje da pita.

"Mama, mama!"

"Da?"

"Razmišljam" (ona ima dve godine i deset meseci i razmišlja), "zašto je lubenica krug, a ne kvadrat?"

Onda kreće bezbroj "zašto?", i ozbiljna je greška što ovaj prilog za uzrok nema, nekim posebnim pravilom uvedenu, množinu.

"Zašto mrak nema više boja?"

"Zašto si se sad nasmejala? A zašto je to tebi smešno?"

Ili gledamo slike Tajlanda. I počinje niz: "Zašto sad ne možemo na plažu? Zašto je januar? Zašto je tu virus? Zašto mu ne kažeš da ode? Zašto te ne čuje? Zašto je tako mali? Da li je to beba virus? Mala slatka beba virus." (Tu vrstu nežnosti ispoljava prema svemu što je manje od nje, uključujući moljce i bube. "Sećaš se, mama, kako je bila slatka ona mala mušica što je ušla u ovsene pahuljice? Gde je ona sada?")

Foto: anna waldl

Ponekad pitanja počinju sa "da li?", ali ne gube na svojoj vrednosti. "Mama, da li krtice sada spavaju? A Tajči?" (Iz nekog nedokučivog razloga, "Hajde da ludujemo ove noći" je Sonjina pesma pobednica, tako da povremeno odgovaram na pitanja vezana za Tajči, počev od toga da li spava, do toga da li imamo kod kuće karmin kakav ima Tajči).

I što se više pitanja odmotava, to se snažnije vidi koliko je horizont normalnosti naša tvorba, koliko je sve ono što se podrazumeva u stvari "kao". I sve to znam u teoriji, o konstrukcijama i rekonstrukcijama, ali kada stanem pred stotinu znakova pitanja, prosutih bez posebnog reda, i nudim odgovore, mogu da osetim kako se ta upitanost nastavlja u meni. I da odgovora nema.

Nekada samo kažem: "Dušo, ne znam." Naravno, odmah stiže: "A zašto ti to ne znaš?"

2.

Ponekad, opet, ona je ta koja daje odgovore.

Negde pred Novu godinu, igramo se doktora i pacijenta. Ja, kao doktor, dajem lekove, injekcije, stavljam zavoje i sve što treba. "'Ajde sada da ja budem doktor", kaže moje dete.

Ja, kao pacijent, izlazim iz sobe i dok se vratim, ona se već zaigrala nečim drugim. "Doktore, boli me glava", vičem. Tišina. Ponavljam isto. "O, Bože. Jadna ti", čujem. "A lek?", pitam uzdržavajući se da se ne nasmejem. Dete, u prolazu, kaže: "Nema leka. Ali proći će. Ne brini, mama."

Nema leka. Ali proći će. Jedan od boljih opisa godine koja se završila.

Ili prospem mleko po pločicama. Pas, koji ne sme da jede ništa sem svoje hrane (danak nesrećnom psećem detinjstvu), počinje da liže ono mleko, teram je, dete boso utrčava, ja ne mogu da nađem krpu i sve to tako – nevažno, a ipak važno.

"Šta ti je, mama?", pita me dok mi izleće neka polupsovka. "Ma, prosula sam sve." Gleda u mene, gleda u onu mlečnu baru. "SAMO si ovo prosula."

Ili, usred priče o *Maloj sireni*, kaže: "Nije zla veštica zla." "Jeste, dušo, vidiš da je htela da uzme Arijelin glas i da zavlada morem", odgovaram. "Ali dala joj je noge", uporna je moja skoro pa trogodišnjakinja. "Ali nije joj dala noge zato što je voli, nego je htela da je prevari", ne dam se ni ja. "Ali, Mala sirena je htela noge", završava raspravu.

I tako stiže lekcija iz odgovornosti.

3.

A ponekad, vidiš da reči ne vrede baš previše i da dete prvo gleda šta radiš, a onda sluša šta kažeš. I prepozna da li je ono što si kazao zaista ono što si osetio.

Ona je stalno bosa. Jer sam ja stalno bosa. I kad god je, zaboravivši na sebe, opomenem, samo pogleda u moja stopala i ne kaže ništa.

Kad god imam migrenu, odem u kadu, jer mi prija voda. Pre neki dan se udarila. Zatekla sam je kako pokušava da uđe u kadu. "Da mi bude lakše", objašnjava mi.

Pre nekoliko nedelja, piše mi dobar prijatelj iz Amerike i savetuje me sledeće: "Dragi poznanik, inače metodistički pastor, ima mnogo darova, uključujući taj da je dobar mađioničar. Jednom mi je kazao da je pravilo među mađioničarima da decu predškolskog uzrasta udalje od mesta gde izvode svoje trikove zato što su deca tih godina najpre u stanju da prokljuve trik. On kaže da je to zato jer se ne daju zavesti mađioničarevim varkama, već teže da ponove identične pokrete koje vide. Tako da, ako nameravaš da izvučeš zeca iz šešira, osiguraj se – Sonja treba da bude makar deset stopa daleko. ¶

JELENA JORGAČEVIĆ

LIAM NEESON
MICHEÁL RICHARDSON
VALERIA BILELLO
i LINDSAY DUNCAN
SEĆANJA IZ ITALIJE
USKORO U BIOSKOPIMA
MCF

MERRY Christmas

AND HAPPY NEW YEAR

SREĆNE NOVOGODIŠNJE I BOŽIĆNE PRAZNIKE VAM ŽELE

HOLIDAY INN I BELEXPOCENTAR!

Španskih boraca 74, 11070 Beograd, Srbija, + 381 (0)11 31 00 000
www.holidayinn.com/belgrade

Holiday Inn
AN IHG® HOTEL

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec